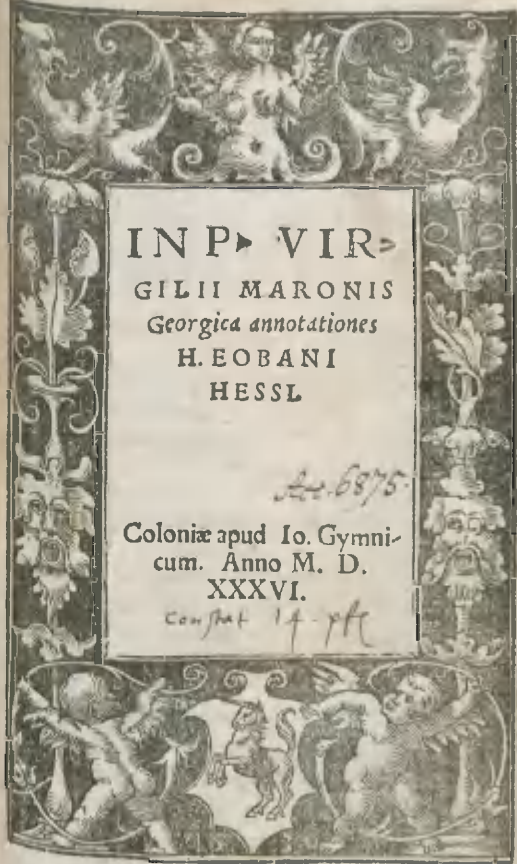

2.

IN P▷ VIR▷
GILII MARONIS
Georgica annotationes
H. EOBANI
HESSL

Acc. 6875

Coloniæ apud Io. Gymni-
cum. Anno M. D.
XXXVI.

Consist 14 - pte

IN VIRGI

LII GEORGICA PRAEFATIO

Eobani Hessi.

LIBRI Georgicorum Virgiliana, quos nuper in hac schola Norica, studiosae iuuentuti exponendos, tum scholijs quibusdam nonnihil illustrandos suscepimus, quantam utilitatem cognitionis, cum rerum, tum uerborum, studiose Lectori adferant, superuacaneum fuerit, longiore hic sermone differere, cum nec scribendi commentarios, nec ualde laudandi rem laudibus omnibus superiorem: sed tantum adnotationes quasdam adiciendi (ut in Bucolicis fecimus) animus nobis fuerit. Cum & per multa passim extent scripta, huiusce rei laudem continentia, & praesens de industria quaesita breuitas materiam quauis copia maiorem capere, nec possit, nec debeat. Ideo pauca quaedam ex multis, quis enim omnia, uel ferat uel excutiat: de laudibus rei Rusticae & agriculturæ, satis uisum est indicare tantum eui digito, non etiam recensere. De harum itaque rerum laudibus scribere, quos obiter meminisse potuimus, hi ferè.

Cato in praefatione de Re rustica.

Varro Rerum rusticarum lib. 1. cap. 2.

Columella in praefatione & lib. 1. cap. 1.

Plinius historicus. libro. 18. à principio capitibus aliquot.

Horatius libro Epodon Ode 2. Epistolarum, lib. 1.

Epist. 10. & 14. & 17.

A 2 Pli-

PRAEFATIO

Plinius iunior in Epistolis aliquoties per descriptionem uillarum, maxime Laurentis & Tusculanæ. Virgilius ipse, præter alia plenissimum uitæ rusticæ ἐργασίων facit libro Georg. 2.

Hesiodus quoque passim περι τῶν ἐργῶν καὶ ἡμῶν. Ab Homero quoque eximie satis laudata est, dum Pheacum regem Alcinoium summa cum uoluptate in hortis uersari scribit Odyss. 6. & 7. & Laertem senem desiderium, quod de absentia filij capiebat, agricultura lenientē inducit, eiusdem operis libro ultimo.

Scriptores Rei Rusticæ.

Scripsere de re Rustica ex Latinis Cato, Varrus, Columella, Palladius, Virgilius, Plinius, & hi (quos norim) extant tantum. Præterea Higinius, Cornel. Celsus, Iul. Græcinus, Iul. Atticus, Salsernæ duo, Tremelius Scropha, & hi quidem (ut existimo) desiderantur.

Ex Græcis plus L. de quibus uideto, si libet, Varronem & Columellam. Enumerantur etiam, qui de hac scripsere reges aliquot & duces à Plinio libro decimo octauo, capite tertio.

FINIS PRAEFATIONIS.

MODESTI

NI IURISCONSULTI IN PRIMUM GEORGICORUM ARGUMENTUM.

Quid faciat letas segetes, quæ sydera seruet
Agricola, ut facilem terram proscindat aratris.
Semina quo iacienda modo, cultusque locorum
Edocuit, messes magno olim sænore reddi.

P. V. M. GEORGICORUM Liber Primus ad Mæcenatem.

Quid faciat letas segetes, quo sydere terram
Vertere Mæcenas, ulmisque adiungere uites
Conueniat, quæ cura bouum, quis cultus habendo
Sit pecori atque apibus quanta experientia parcis,
Hinc canere incipiam. Vos o clarissima mundi
Lumina, labentem cælo quæ ducitis annum
Liber & alma Ceres, uestro si munere tellus
Chaoniam pingui glandem mutauit arista,
Poculaque inuentis Acheloiæ miscuit uuis.
Et uos agrestum præsentia numina Fauni,
Ferte simul Fauni que pedem, Dryadesque puellæ,
Munera uestra cano. Tuque o cui prima frementem
Fudit equum magno tellus percussa tridentis
Neptune, & cultor nemorum, cui pinguis Ceres

A 3 Ter

Tercentum niuei tondent dumeta iuueni.
 Ipse nemus linquens patrium, saltusq; Licæi
 Pan ouium custos, tua si tibi Manala curæ,
 Adsis ò Tegeæ sauens, oleæq; Minerua
 Inuentrix, unciq; puer monstrator aratri
 Et teneram ab radice ferens Siluane cupressum,
 Dijq; deæq; omnes, studium quibus arua tueri,
 Quiq; nouas alitis non nullo semine fruges,
 Quiq; satis largum cælo demittitis imbrem.
 Tuq; adeo, quem mox, quæ sint habitura decorum
 3 Concilia incertum est, urbis ne inuisere Cæsar,
 Terrarumq; uelis curam, & te maximus orbis
 Authorem frugum, tempestatumq; potentem
 Accipiat, cingens materna tempora myrto.
 An deus immensi uenias maris, ac tua nautæ
 Numina sola colant, tibi seruiat ultima Thule,
 Teq; sibi generum Tethys emat omnibus undis,
 4 An ne nouum tardis sydus te mensibus addas,
 5 Quid locus Eriogonem inter chelæq; sequentes
 Panditur, ipse tibi iam brachia contrahit ardens
 Scorpius, & cæli iusta plus parte relinquit.
 Quicquid eris (nam te nec sperent tartara regem,
 Nec tibi regnandi ueniat tam dira cupido,
 Quamuis elysios miretur Græcia campos,
 Nec repetita sequi curet Proserpina matrem)
 Da facilem cursum, atq; audacibus annue exceptis.

Igdæ

Ignarosq; aie mecum miseratus agrestes
 Ingredere, & uotis iam nunc assuece uocari.
 6 Vere nouo gelidus canis cum montibus humor
 Liquitur, & Zephyro, putris se globa resoluit,
 Depresso incipiat iam tum mihi taurus aratro
 Ingemere, & sulco attritus splendescere uomer.
 7 Illa seges demum uotis respondet auari
 Agricole, bis quæ solem, bis frigora sensit,
 Illius immense rupcrunt horrea messes.
 Ac prius ignotum ferro quam scindimus æquor,
 8 Ventos, & uarium cæli prædiscere morem
 Cura sit, ac patrios cultusq; habitusq; locorum.
 9 Et quid quæq; ferat regio, & quid quæq; recuset.
 Hic segetes, illic ueniant foelicus uuae,
 Arborei foetus alibi, atq; iniussa uirescunt
 10 Gramina, nonne uides croceos ut Tmoles odores,
 India mittit ebur, molles sua thura Sabæi?
 11 At Chalybes nudi ferrum, uirosaq; Pontus
 Castorea, Etia dum palmas Epeiros equarum.
 Continuo has leges, eternaq; secedera certis
 Imposuit natura locis, quo tempore primum
 Deucalion, uacuum lapides iactauit in orbem,
 12 Vnde homines nati durū genus, ergo age terræ
 13 Pingue solum primis extemplo à mensibus anni
 Fortes inuertant tauri, glebasq; iacentes
 Puluerulenta coquat maturis solibus æstas.

A 4 A3

GEOR.

At si non fuerit tellus fecunda, sub ipsum
 Arcturum, tenui sat erit suspendere sulco
 Illic officiant letis ne frugibus herbae,
 Hic sterilem, exiguus ne deserat humor arenam.
 14 Alternis idem tonsas cessare nouales,
 Et segnem patiere si tu durefcere campum,
 Aut ubi flaua scres mutato sydere farras,
 Vnde prius letum siliqua quassante legumen,
 Aut tenues foetus uicia, tristisq; lupini
 Susulueris, fragiles calamos, sylvamq; sonantem.
 15 Vrit enim lini campum seges, urit auenae,
 Vrrunt lethaeo per fusa papauera somno.
 16 Sed tamen alternis facilis labor, arida tantum
 17 Ne saturare simo pingui pudeat sola, ne ue
 Effoetos cinerem immundum iactare per agros,
 Sic quoq; mutatis requiescunt foetibus arua.
 Nec ulla interea est inarata gratia terra.
 18 Saepe etiam steriles incendere profuit agros,
 Atq; leuem, stipulam crepitantibus urere flammis.
 Siue inde occultas vires, & pabula terrae
 Pingua concipiunt, siue illis omne per ignem
 Excoquitur uitium, atq; exudat inutilis humor.
 Seu plures calor ille vias, & caeca relaxat
 Spiramenta, nouas ueniat qua succus in herbas,
 Seu durat magis, & uenas astringit hianteis,
 Ne tenues pluuia, rapidiue potentia Solis

Acrior.

LIBER I.

Acrior, aut Boreae penetrabile frigus adurat.
 Multum adeo rastris glebas qui frangit inertes,
 Vimineasq; trahit crates: iuuat arua, neq; illum
 Flaua Ceres alto nequiequam spectat olympto.
 19 Et qui profcisso quae suscitatur aequore terga,
 Rursus in obliquum uerso prorumpit aratro.
 Exercetq; frequens tellurem, atq; imperat aruis.
 20 Humida solstitia, atq; hyemes orate serenas
 Agricola, hyberno letissima puluere farras,
 Letus ager, nullo tantum se Maesia cultu
 Destat, & ipsa suas mirantur Gargara messes.
 Quid dicam, iacto qui semine comminus arua
 Insequitur, cumulosq; ruit male pinguis arenae?
 Deinde satis fluuium inducit, riuosq; sequentes.
 Et cum exustus ager morientibus aestuat herbis.
 Ecce supercilio cliuosi tramitis undam
 Elicit, illa cadens raucum per leuia murmur
 Saxa ciet, scatebrisq; arentia temperat arua:
 21 Quid, qui ne grauidis procumbat culmus aristis
 Luxuriam segetum tenera depascit in herba,
 Cum primum sulcos aequant sata? quiq; paludis
 Collectum humorem bibula deducat arena?
 Praesertim incertis si mensibus annis abundans
 Exit, & obducto late tenet omnia limo,
 Vnde cauae tepido sudant humore lacunae?
 Nec tamen haec, cum sint hominumq; bouumq; labores

A S Vera

Versando terram experti, nihil improbus anser,
 22 Strymoniaeq; grues, & amaris intyba fibris
 23 Officiunt, aut umbra nocet. Pater ipse colendi
 Haud facilem esse uiam uoluit, primusq; per artem
 Mouit agros curis acuens mortalia corda,
 Nec torpere graui passus sua regna ueterno.
 Ante Iouem nulli subigebant arua coloni,
 Nec signare quidem, aut partiri limite campum
 Fas erat, in medium querebant, ipsaq; tellus
 Omnia liberius nullo poscente ferebat.
 Ille malum uirus serpentibus addidit atris,
 Praedariq; lupas iussit, pontumq; moueri,
 Mellaq; decussit folijs, ignemq; remouit,
 Et passim riuus currentia uina represit.
 Ut uarias usus meditando extunderet artes
 Paulatim, & sulcis frumenti querebat herbas,
 Et silicis uenis abstrusum excuderet ignem.
 Tunc alnos primum fluuji sensere cauatas.
 Nauita tum stellis numeros, & nomina fecit,
 Pleiades, Hyadas, claramq; Lycaonis Arcton.
 Tum laqueis captare feras, & fallere uisfo
 Inuentum, & magnos canibus circumdare saltus.
 Atq; alius funda larum iam uerberat amnem
 Alta petens, pelagoq; alius trahit humida lina.
 Tum ferri rigor, atq; argutae lamina serrae.
 Num primi cuneis scindebant fissile lignum.

24 Tum uaria uenere artes, LABOR omnia uincit
 Improbus, & duris urgens in rebus egestas.
 Prima Ceres ferro mortales uertere terram
 Instituit, cum iam glandes, atq; arbuta sacrae
 Desicerent syluae, & uictum Dodona negaret.
 Mox & frumentis labor additus, ut mala culmos
 Effet rubigo, segnisq; horreret in aruis
 Carduus, intereunt segetes, subit aspera sylua,
 Lappaq; tribuliq; interq; nitentia culta
 Infelix lolium, & steriles dominantur auene,
 Quod nisi & assiduis terram insectabere rastris,
 Et sonitu terrebis aues, & ruris opaci
 25 Falce premeas umbras, uotisq; uocaueris imbre,
 Heu magnum alterius frustra spectabis aceruum,
 Concussaq; famem in syluis solabere quercu.
 26 Dicendum, & quae sint duris agrestibus arma,
 Quis sine, nec potuere seri, nec surgere messes.
 Vomis, & inflexi primum graue robur aratri
 Tarda q; Eleusinae matris uoluentia plaustra,
 Tribulaq; trahereq; & iniquo pondere rastris.
 Virgae praeterea Celei, nullisq; supellex,
 Arbutae crates, & mystica uannus iacchi.
 27 Omnia quae multo ante memor prouisa repones,
 In te digna manet diuini gloria ruris.
 Continuo in soluis magna ui flexa domatur
 In burim, & curui formam accipit ulmus aratri.

28 Huic à stirpe pedes temo protentus in oſto,
 Bine aures, duplici aptantur dentalia dorſo.
 Ceditur & tiliã ante iugo leuis, altaq; fagus.
 Struaq; quæ currus à tergo torqueat imos
 Et ſuſpenſa focis exploret robora ſumus.
 Poſſum multa tibi ueterum præcepta referre,
 Ni reſugis, tenuesq; piget cognoſcere curas.
 29 Arca cum primis, ingenti æquanda Cylindro,
 Et uertenda manu, & creta ſolidanda tenaci,
 Ne ſibeât herba, neu puluere uicta ſathiſcat.
 Tum uariæ illudunt peſtes, ſepe exiguus mus
 Sub terris poſuitq; domos, atq; horrea ſecit
 Aut oculis capti fodere cubilia talpæ.
 Inuentusq; cauis buſo, & quæ plurima terræ
 Monſtra ſerunt, populatq; ingentem farris aceruam
 Curculio, atq; inopi metuens formica ſenectæ.
 30 Contemplator item, cum ſe nux plurima ſoluit
 Induet in ſtorem, & ramos curuabit olentes.
 Si ſuperant foetus, pariter frumenta ſequentur,
 Magnaq; cum magno ueniet tritura calore.
 At ſi luxuria foliorum exuberat umbra,
 Nec quicq; pinguis palæ teret area culmos.
 31 Semina uidi equidem multos medicare ſerentes,
 Et nitro prius, & nigra perſundere amurca,
 Grandior ut foetus ſiliquis fallacibus eſſet,
 Et quamuis igni exiguo proprata maderent,

32 Vidi læſta diu, & multo ſpectata labore
 Degenerare tamen, ni uis humana quotannis
 Maxima quæq; manu legeret, ſic omnia fatis
 In peius rueret, ac retro ſublapſa referri.
 Non aliter, quàm qui aduerſo uix ſtumine lembum
 Remigijs ſubigit, ſi brachia forte remiſit,
 33 Atq; illum in præceps prono rapit alueus amni.
 34 Præterea tam ſunt Arcturi ſydera nobis,
 Hædorumq; dies ſeruandi, & lucidus anguis,
 Quam quibus in patriam uentofa per æquora uectis
 Pontus, & oſtriferi fauces tentantur Abydi.
 35 Libra diei, ſomniq; pares ubi ſecerit horas,
 Et medium luci, atq; umbris iam diuidit orbem,
 Exerce te uiri tauros, ſerite ordea campis
 Vſq; ſub extremum brumæ intractabilis imbrem.
 Nec non & lini ſegetem, & cereale papauer
 Tempus humo tegere, & iãdudum incũbere aratris,
 Dum ſicca tellure licet, dum nubila pendent.
 Vere ſabis ſatio, tunc te quoq; medica putres
 Accipiunt ſulci, & milio uenit annua cura,
 36 Candidus auratis aperit cum cornibus annum
 Taurus, & aduerſo cedens canis occidit aſtro,
 37 At ſi triticeam in meſſem, robuſtaq; farrã
 Exercebis humum, ſolisq; inſtabis ariſtis,
 Ante tibi eoa Atlantides abſcondantur,
 Caſſiaq; ardentis decedat ſtella Coronæ,

GEOR.

Debita quam sulcis committas semina, quamq;
 Inuita properes anni spem credere terra.
 Multi ante occasum Maia coepere, sed illos
 Expectata seges uanis elusit auenis.
 Si uero uiciamq; seres, uilemq; faselum,
 Nec pelusiaca curam aspernabere lentis,
 Haud obscura cadens mittet tibi signa Bootes,
 Incipe & ad medias sementem extende pruinas,
 Iceirco certis demensum partibus orbem,
 Ier duodena regit mundi Sol aureus astra.
 38 Quinq; tenent coelum zona, quaru una choruseo
 Semper Sole rubens, & torrida semper ab igni,
 Quam circum extremae dextra, leuaq; trabuntur
 Cerulea, & glacie concretæ, atq; imbribus atris,
 Has inter mediamq; duæ mortalibus ægris
 Munere concessæ diuim, & uia secta per ambas,
 Obliquus qua se signorum uerteret ordo.
 Mundus ut ad scythiam, Riphæasq; arduus arces
 Consurgit, premitur Libya deuexus in austrum,
 39 Hic uertex nobis semper sublimis, at illum
 Sub pedibus styx atra uidet, manesq; profundi.
 Maximus hic flexu sinuoso elabitur anguis
 Circum, perq; duas in morem fluminis Arctos,
 Arctos Oceani metuentes æquore tingi,
 40 Illic (ut perhibent) aut intempesta silet nox
 Semper, & obienta densentur nocte tenebræ,

Ant

LIBER I.

Aut uedit a nobis aurora, diemq; reducit,
 Nosq; ubi primus equis oriens afflauit anhelis,
 Illic sera rubens accendit lumina Vesper.
 Hinc tempestates dubio prædiscere cælo
 Possumus, hinc messuq; diem, tempusq; serendi,
 41 Et quando infidum remis impellere marmor
 Conueniat, quando armatas deducere classes,
 Aut tempestiuam syluis euertere pinum.
 Nec frustra signorum obitus speculamur, & ortus,
 Temporibusq; parem diuersis quattuor annum.
 42 Frigidus agricolam si quando continet humber.
 Multa forent, quæ mox cælo properanda sereno
 Maturare datur, durum procudit arator
 Vomeris obtusi dentem, cauet arbore lyntres,
 Aut pœori signum, aut numeros impressit aceruis.
 Exacuunt alij uallos, furcasq; bicornes,
 Atq; amerina parant lentæ retinacula uiti.
 Nunc facilis rubea texatur fiscina uirga.
 Nunc torrete igni fruges, nunc frangite saxo.
 43 Quippe etiam festis quadam exercere diebus
 Fas & iura sinunt, riuos deducere nulla
 44 Religio uetuit, segeti prætere sepe,
 Insidias auibus moliri, incendere uepres,
 Balantumq; gregem fluuio mersare salubri,
 Sepe oleo tardi costas agitator aselli
 Villibus aut onerat pomis, lapidemq; reuertens

115

G E O R.

Iucissum, aut atra massam picis urbe reportat.

45 Ipsa dies alios alio dedit ordine luna

46 Felices operum, quintam fuge, pallidus Orcus

Eumenidesq; satæ, tum pariu terra nefando

Cœumq; lapidumq; creat, sæuumq; Typhœa,

Et coniuratos cœlum rescindere fratres,

Ter sunt conati imponere Pelio Ossam,

Scilicet atque Ossæ frondosum inuoluere olympum.

Ter pater extructos disiecit fulmine montes.

47 Septima post decimam felix, & ponere uites

Et prensos domitare boues, & licia telæ

Addere, nona fugæ melior, contraria furtis.

Multa adco gelida melius se nocte dedere,

Aut cum sole nouo terras irrorat eous.

Noctæ leues stipulæ melius, nocte arida prata

Tondentur, noctis lentus non deficit humor.

Et quidem seros hybèrni ad luminis ignes

Peruigilat, ferroq; faces inspicat acuto.

Interea longum cantu solata laborem

Arguto coniunx percurrit pectine telas,

Aut zalcis musti Vulcano decoquit humorem,

Et solijs undam tepidi despumat aheni.

At rubicunda Ceres medio succiditur æstu,

Et medio tostas æstu terit arca fruges.

48 Nudus ara, sere nudus, hycms ignaua colono.

Frigoribus parto agricolæ plerunq; fruuntur,

G E O R.

stuluaq; inter se leti conuiuia curant.

49 inuitat genialis hycms, curasq; resoluie

Ceu pressæ cum iam portum tetigere carinæ,

Puppibus & leti nuuta imposuere coronas,

Sed tamen et quernas glandes tuc stringere tempus.

50 Et lauri baccas, oleamq; cruentaq; myrta.

Tunc gruibus pedicas, & retia ponere ceruis,

Auritosq; sequi lepores, tum figere damas,

Stupea torquentem balearis uerbera funda,

Cum nix alta iacet, glaciem cum flumina tridunt,

Quid tempestates autumnæ, & sydera dicam?

Atq; ubi iam breuiorq; dies, & mollior estas?

Que uigilanda uiris, uel cum ruit imbriferum uer,

Spicea iam campis cum messis inhorruit, & cum

Frumenta in uiridi stipula iactantia turgent.

51 Sepe ego cum flauis messorum induceret aruis

Agricola, & fragili iam stringeret ordea culmo

Omnia uentorum concurrere prælia uidi,

Que grauidam late segetem, ab radicibus imis

Sublime expulsam eruerent, ita turbine nigro

Ferret hycms, culmumq; leuem, stipulasq; uolantis.

Sepe etiam immensum cœlo uenit agmen aquarum,

Et foedam glomerant tempestatem imbribus atris

Collectæ ex alto nubes, ruit arduus æther,

Et pluuia ingenti sata leta, boumq; labores

Diluit, implentur fossæ, & caua flumina crescunt

LIBER I.

Sapius & tectis penetralibus extulit oua
 Angustum formica terens iter, & bibit ingens
 Arcus, & è pastu decedens agmine magno
 Coruorum increpuit densis exercitus alis.
 Iam varias pelagi uolucres, & quæ Asia circum
 Dulcibus in stagnis rimantur prata Caystri,
 Certatim largos humeris infundere rores,
 Nunc caput obiectare fretis, nunc currere in undis
 Et studio incassum uideas gestire lausandi.
 Tum cornix plena pluuiam uocat improba uoce,
 Et sola in sicca secum spaciatur arena.
 Nec nocturna quidem carpentes pensa puellæ
 Nesciure hyemem, testa cum ardente uiderent
 Scintillare oleum, & putres concrefere fungos,
 Nec minus ex hymbri soles, & aperta serena
 Prospicere, & certis poteris cognoscere signis.
 Nam neq; tum stellis acies obtusa uidetur,
 Nec fratris radijs obnoxia surgere luna.
 Tenuia nec lanæ per cœlum uelleræ ferri,
 Non tepidum ad solem pennas in littore pandunt
 56 Dilectæ Thetidi Halcyones, non ore solutos
 Immundi meminere sues iactare maniplos.
 At nebule magis ima petunt, campoq; recumbunt.
 Solis & occasum seruans de culmine summo
 Nequicquam seros exercet noctua cantus.
 Apparet liquido sublimis in aëre Nisus,

GEOR.

Et pro purpureo pœnas dat Scylla capillo.
 Quacunq; illa leuam fugiens secat æthera pennis,
 Ecce inimicus atrox magno stridore per auras
 Insequitur Nisus, qua se fert Nisus ad auras,
 Illa leuam fugiens raptim secat æthera pennis.
 Tum liquidas corui, presso ter gutture uoces,
 Aut quater ingeminant, & sæpe cubilibus altis
 Nescio qua præter solitum dulcedine lati,
 Inter se folijs strepitant, iuuat imbribus actis
 Progeniem paruam, dulcesq; reuisere nidos.
 57 Haud equidem credo, quia sit diuinitus illis
 Ingenium, aut rerum sato prudentia maior.
 Verum ubi tempestas, & cœli mobilis humor
 Mutauere uias, & Iuppiter humidus austris
 Densat, erant quæ rara modo, & quæ densa relaxat,
 Vertuntur species animorum, & pectora motus
 Hunc alios, alios dum nubila uentus agebat
 Concepiunt, hinc ille auium concentus in agris,
 Et lætæ pecudes, & ouantes gutture corui.
 Si uero solem ad rapidum, lunasq; sequentes
 Ordine respicies, nunquam te crastina fallet
 Hora, nec insidijs noctis capiere serenæ.
 Luna reuertentis cum primum colligit ignes,
 Si nigrum obscuro comprehenderit aëra cornu,
 Maximus agricolis, pelagoq; parabitur imber.
 At si uirgineum suffuderit ore ruborem,

LIBER I.

Ventus erit, uento semper rubet aurea Phœæ.

58 Sin ortu in quarto, nanq; is certissimus author,
Pura, nec obtusis per cœlum cornibus ibit,
Totus & ille dies, & qui nascentur ab illo
Exactum ad mensẽ pluuia, uentisq; carebunt.
Votaq; seruati soluent in littore nautæ
Glaucos, & Panopææ, & Inoo Melicertæ.

Sol quoq; & exoriens, & cum se condat in undas

59 Signa dabit, solem certissima signa sequentur.
Et quæ mane refert, & quæ surgentibus astris.
Ille ubi nascentem maculis uariauerit ortum
Conditus in nubem, medioq; refugerit orbe,
Suspecti tibi sint imbres, nanq; urget ab alto
Arboribusq; satisq; Notus pecoriq; sinister.
Aut ubi sub lucem densa inter nubila sese
Diuersi erumpent radij, aut ubi pallida surgit
Tithoni croceum linquens Aurora cubile,
Heu male tum mites descendit pampinus uuas,
Tam multa in testis crepitâs salit horrida grando,
Hoc etiam emenso cum iam decedet olympo,
Profuerit meminisse magis, nam sæpe uidemus
Ipsius in uuluuarios errare colores.
Ceruleus pluuiam denunciat, igneus Euros,
Sin maculæ incipient rutilo immiscerier igni,
Omnia tum pariter uento, nimbisq; uidebis
Feruere, non ille quisquam me nocte per altum

Irr.

GEOR.

Ire, neq; à terra moncat conuellerè funem.

At si cum reseretq; diem, condetq; relatum

Lucidus orbis erit, frustra terreberè nimbis.

Et claro syluas cernes aquilone moueri,

60 Deniq; quid Vesper serus uehat, unde serenas

Ventus agat nubes, quid cogat & humidus Auster,

Sol tibi signa dabit, solem quis dicere falsum

Audeat, ille etiam cæcos instare tumultus

Sæpe monct, fraudemq; & operta tumescere bella.

61 Ille etiam extincto miseratus Casare Romam,

Cum caput obscura nitidum ferrugine textit,

Impiaq; eternam timuerunt secula noctem.

Tempore quanq; illo tellus quoq; & æquora ponti.

Obscœniq; canes, importunæq; uolucres

Signa dabant, quoties Cyclopum cesseruere in agros,

Vidimus, undantem ruptis sornacibus Actnam?

Flammaramq; globos, liquefactaq; uoluere saxa?

Armorum sonitum toto germania cœlo

Audijt, insolitis tremuerunt motibus Alpes.

Vox quoq; per lucos uulgo exaudita silentes

Ingens, & simulachra modis pallentia miris

Visa sub obscurum noctis, pecudesq; locuta

Infandum, sistunt amnes, terraq; dehiscunt,

Et mortuum illachrymat templis ebur, æraq; sudant.

Proluit insano contorquens uortice syluas

Fluuiorum rex Eridanus, camposq; per omneis

LIBER I.

Cum stabulis armenta tulit, nec tempore eodem
 Tribus aut extis fibræ apparere minaces,
 Aut puteis manare cruor cessauit, & altæ
 Per noctem resonare lupis ululantibus urbes.
 Non alias cælo ceciderunt plura sereno
 Fulgura, nec diri toties arserunt cometa.
 Ergo inter sese paribus concurrere telis
 Romanas acies iterum uidere Philippi.
 Nec fuit indignum superis, bis sanguine nostro
 Emathiam, & latos Aemi pinguescere campos,
 Scilicet & tempus ueniet, cum finibus illis
 Agricola incuruo terram, molitus aratro,
 Exesa inueniet scabra rubigine pila
 Aut grauibus rastris galeas pulsabit inanes,
 Grandiaq; effosis mirabitur ossa sepulchris
 Di patrii indigetes, & Romule, Vestaq; mater
 Que Thuscum Tyberim, & Romana palatia seruat
 Nunc saltem euerso iuuenem succurrere seculo
 Ne prohibete, satis iam pridem sanguine nostro
 Laomedontæ luimus periuria Troiæ.
 Iam pridem nobis cæli te regia Cæsar
 Inaidet, atq; hominum queritur curare triumphos
 Quippe ubi fas uersum atq; nefas, tot bella per orbem
 Tam multe scelerum facies, non ullus aratro
 Dignus honos, squallent abductis arua colonis:
 Et curuæ rigidum falces constantur in enses.

GEOR.

Hinc mouet Euphrates, illinc Germania bellum.
 Vicinæ ruptis inter se legibus urbes
 Arma ferunt, sæuit toto Mars impius orbe.
 Ut cum carceribus sese effudere quadrigæ,
 Addunt in spatia, & frustra retinacula tendens
 Fertur equis auriga, neq; audit currus habenas.

Finis libri Primi.

IN VIRGILII GEOR

GICORVM LIB. I. ANNOTA
TIONES EOBANI HESSI.

Quid faciat letas segetes, quo sydere terram
 Vertere Mæcenas, &c.

Hesiodus ab inuocatione orditur, ut Græci ferè
 solent, ab argumento fabuloso propositionem su-
 mens.

Musea trispindya eoidhisi xla ioussa
invepiti ephitipoy watis umrioussa.

Musæ Pierides proles Iouis inclyta cantu

Vera patris causa precor aspirate canenti.

Indeq; in fabulas Promethei & Pandoræ latius
 euagatur. Hic uero noster non à fabulis, sed quod
 Latini solent, à propositione statim orditur, eamq;
 quædã partitam facit: proponit enim, quid in singu-
 lis libris sit scripturus, eo quo proponit ordine ex-
 cuturus. Deinde inuocat, non Musas, ut ille Græcus,

B 5 sed

ANNOT. EOBANI HES.

fed Solem & Lunam, aliosq; deos rusticos, quod & alij Latinorū quidam fecerunt, & Augustum ipsum quem non hic tantum, ut Deum celebrat, nec id ratione caret, cum uiuo diuinos honores decreuerint Romani, postremo narrat ibi, Vere nouo &c.

Vos o clarissima mundi.

2 Liber, & alma Cerēs.) Macrobius Sat. li. 1. cap. 28. Virgilius, inquit, Liberum patrē Solem esse scribit, & Cererem Lunā, qui pariter fertilitatibus glæbæ & maturandis frugibus, uel nocturno temperamento, uel diurno calore moderantur &c.

Idem lib. Sat. 5. cap. 18. ostendit, non sine ratione Achelouia pocula dixisse Virgilium, cum de qua uis aqua uellet intelligi, in eaq; significatione Acheloum ueteres Græcos dixisse, aliquot rationibus docet.

Varro 12. Deos consentes inuocat Iouem & Tellurē, Solē & lunā, Cererē & Liberū, Robigū & Fluoriam, Mincruam & Venerem, Lympham & Bonæuentum. Quos & Virgilius designare uideretur quum ait.

Dij deaq; omnes studium quibus arua tueri
Qui nouas alitis nonnullo semine fruges.

3 Urbis ne inuisere Cæsar.) Urbis legendum hoc loco, non urbes, docet Aulus Gellius noctium Arcæcarum libro 15. capi. 19. Quod περί τῆς Ἰσθμίου, & iudicio aurium perarantq; talium locutionum pulcherrimum est caput,

4 An ne nouum.) Quidam per tardos menses hinc significari purant Iulium & Augustum, quorum prior, cum antea uocaretur Quintilis in honorem Iulij Cæsaris, qui Augustum adoptauit, dicebat

IN I. GEORG.

est Iulius: sequens antea Sextilis in Augusti honorem, id nominis, quod nunc habet, accepit. Macrobius 1. Saturnal. capi. 12. Alij generaliter æstiuos menses intelligunt, mihi magis arridet prior opinio, quoniam plus rationis habet.

5 Quia locus Erigonem.) Non sine ratione Mathematica dictum est, futurum ipsum inter Zodiaci signa, inter scorpionem & uirginem, quod spacium libra, quæ chelæ scorpionis sunt, occupat. Ideoq; dicit Scorpionem in eius gratiam brachia, id est, chelæ suas contrahere, ut illi locum succedendi relinquat. Et fortem uictoremq; ostendit, quod circa scorpionem, qui domicilium est Martis. Iustum, quod in libra: prudentem, quod circa uirginem, quæ domicilium habet Mercurij, ipsum collocat.

6 Vere nouo.) Primo uere, agrum ferendo frumento destinatum, proscindendum esse, sermē omnes qui de re rustica scripsere, cum hoc Poeta consentiunt, qui sunt Columell. libro 1. cap. 4. Plinius lib. 18. cap. 19. Varro libro 1. cap. 28. & inde Palladius libro 2. cap. 3. Hesiodus operum ac dierum libro 23. aliter præcipit, ut qui omnia, quam hic negligentius tradiderit, tamen si & is excusari possit ratione diuæ gratis locorum, scribebat enim, ut ait Plinius, in Bœotia Helladjs. Eius uerba sunt.

Ἐπιπέλαρον ἀπὸ λαρυγγῶν ἐπιπέλαρον
ἔρχωμαι ἀμνῶν ἀρετῶν δὲ θύραρον μινάων.
Incipe Pleiadum messē fecisse sub ortum
Incipem proscindas sese abscondentibus arua.

7 Illa seges demum.) Id ita intelligendum est. Terra bis sentit frigus, semel ante ætatem ab aratione

ANNOT. EOBANI HES.

tionem uerna. Iterum semine facta ab aratione Autumali.

Bis solem, semel aestate, qua cessat ab aratione uerna. Iterum, qua fructum fert,

Plinius uero lib. 18. cap. 20. sic scribit, Quarto se-
ri sulco Virgili. existimatur uoluisse, cum dixit esse
segetem, quæ bis solem, bis frigora sensisset.

8 Ventos ac uarium.)

De obseruatione salubritatis aut pestilitatis lo-
corum ex uentis ac regione cæli, ac aeris saluberrimum
præceptum traditum à ueteribus, Catone de
re rustica, cap. 1. Quæ Columella citans lib. 1. cap. 5.
Portius Cito, inquit, in emendo agro, præcipue
duo consideranda esse censebat, salubritatem cæli,
& ubertatem loci. Varro item lib. 1. cap. 4. diligen-
ter id exequitur. Hæc uero consequemur ait Columel-
la lib. 1. cap. 4. si uerissimo uati uelut oraculo
crediderimus, dicenti, Ventos ac uarium &c. ubi
obiter nota legendum uarium, non proprium, ut
habent uulgati codices. Plinius quoque citat hunc lo-
cum li. 18. cap. 24. De eadem re tradidit Palladius
lib. 1. cap. 2. & 3. & 4. & 5. & 7.

9 Et quid quæque ferat regio, &c.)

Varro lib. 1. cap. 25. Duo, inquit, consideranda
sunt, quæ & quo quidem loco maxime oporteat ser-
uare. Alia enim loca adposita sunt ad fœnum, alia
ad frumentum, alia ad uinum, alia ad oleum &c. Vnde
dedit Columel. ubi supra. Plinius li. 18. cap. 18. hunc
locum uocat Oraculum.

10 Nonne uides.) A specie descendit ad genera
& peculiare certis locis dotes assignat.

11 Virosaque Pontus.) Putant quidam

IN I. GEORG.

esse, ut dubites uirosa ne pontus, an uirosa castorea
accipias. Mihi magis placet, uirosa pontus, quod ue-
nena multa ferat, hæc regio. Quod ipse testatur in
Bucolicis, Ecloga nona.

Hæc herbas atque hæc ponto mihi lecta uenena

Ipse dedit Mæris nascuntur plurima pono.

12 Vnde homines nati. &c.) Non sine ratione
fabulam inserit, sed ut sub figmento philosophice
ostendat hominem animal esse laboriosum, ac ad
laborem natum, & labore esse opus, si uictum ad
necessitatem ex agro parare uoles, ut infra quoque
ibi, Pater ipse colendi Haud facilem esse uiam uo-
luit &c. A quo non abhorret illud in nostris literis,
In sudore uultus tui, uesceris pane tuo &c. Fabulam
Deucalionis narrat Ouidius lib. 1. Metamorph.

13 Pingue solum primis.) Operæ precium uisum
est uerba Plinij hoc loco adscribere, quod totum
hunc tractatum exponunt. Sic igitur scribit lib. 18.
cap. 19.

In arando magnopere Catonis oraculum obser-
uandum est. Quid est primus agrum bene colere. Quid
secundum bene arare. Quid tertium stercoreare. Sulco
uariæ ne ares, tepestiuæ ares, tepidioribus locis à bru-
ma prosciendi arua oportet. At frigidioribus ab æqui-
noctio uerno & maturius sicca regione quam hu-
mida: maturius densa terra, quam soluta: pingui,
quam macra. Vbi sicca & graues æstates, terra cre-
tosa & gracilis utilius inter solstitium & Autumnum
æquinoctium aratur. Vbi leues æstus, frequenter im-
bres, pingue herbosumque solum, ibi melius calori-
bus. Altum & graue solum, etiam hyeme moueri
placet. Tenuè ualde & aridum, paulo ante sationis

rem

ANNOT. EOBANI HES.

tempus. Sunt & hæc leges, Lutosam terram ne aratigito: ut omni arato, priusquam arces, profcinditor: hoc utilitatem habet, quod inuerso cespite herbarum radices necantur. Quidam utiq; ab æquinoctio uerno profcindi uolūt. Quodq; uere semel aratum est, à temporis argumento uernactum uocatur. Hoc in nouali atq; requieto necessarium est. Nouale est, quod alternis annis feritur &c. Eadem ferè & alij Columel. lib. 1. ca. 4. Palladius li. 1. cap. 3.

14 Alternis idem tonsa.) Plinius libro 18. ca. 2. Virgilius alternis cessare arua suadet, & hoc si patitur ruris spacia, utilissimum proculdubio est &c.

15 Vrit enim lini.) Plinius in prologo libro. 29. loquens de natura lini, sic scribit, Vt sciamus fauente pœnas, nihil gignitur facilius: ut sciamus nolente id fieri natura urit agrum, deterioremq; ipsi facit. Columella libro 2. cap. 10. Lini semen, inquit, nisi magnus est eius in ea regione quâ colis prouentus & precium proritat, ferendum non est, agrum enim præcipue noxium est. Idem ibidem capi. 14. Tremelius, inquit, obesse maxime ait solo uirus cereis & lini: alterum, quia sit salsa: alterum, quia feruidæ naturæ. Quod etiam Virgilius significat dicendo, Vrit enim lini campum seges &c.

16 Sed ramen alternis.) Hesiodus hæc paulo diebus uersus ratione opinor ea quam supra ex Plinio adduximus, huius uerba sunt.

ἀνκρὶ καὶ λιγυρῶν ἀρότοις κατ' ἔργον
πρῶτὴ μάλ' αὖ σπέρμα ἵνα βίω πλῆθος ἄρσεν
ἴδὲ πολὺν ἴσθως ἢ νεωμένῳ οὐ σ' ἀπατηθῆ
θειοῦ δὲ σπέρμα ἴπ κεν ἴσθως ἀρεθῶν &c.

Sicca equide t. flus pio tepore & humida arada.

IN I. GEORG.

Mane sed accelera, melius quo exuberet aruum
Vere nouo, succum ne forte nouale per æstum
Frustratur tua uota, sed illud arato quotannis
Semina committens.

17 Nec saturare fimo.) Columella eodem loco, quo iam diximus, statim subdit, sed omni solo quod prædictorum leguminum segetibus fathiscit, una præsens medicina est, ut stercore adiues, & absium pras uires, hoc uelut pabulo refoucas. Inde cap. 15. gna stercoreis. 16. tēpora stercoreandi late prosequit. Varro lib. 1. cap. 38. Cato cap. 36.

Palladius lib. 1. cap. 33. Plinius lib. 18. cap. 23. Eundem uideto lib. 17. cap. 9. de usu cineris & generibus fimi. Vbi & hæc uerba sunt, Virgilius & lino segetem exuri & auena & papauere arbitratur.

18 Sæpe etiam steriles.) Plinius libro 18. cap. 29. Sarmēta, inquit, aut palearum aceruos & euulsas herbas fruticesq; per uineas camposq; cum timebis (intellige sterilitatis incommoda) incendito, fimus medebitur.

Et capite sequenti. Sunt qui accendant in aruo & stipulis magno Virgilij præconio. Summa autem ratio, ut herbarum semen exurant.

Hunc locum Macrobius lib. Satur. 5. cap. 1. adducens ex quatuor dicendi generibus mixtum esse, ait, Ecce, inquit, dicendi genus, quod nusquam alibi deprehendes, in quo nec præceptus breuitas, nec infinita copia, nec ieiuna ficitas, nec lætitia pinguis &c.

19. Et qui profcisso.) Quoniã agru, quæ sementi bene cōparatū uolunt, quater arant agricolæ, profcindunt, iterant, tertiantur, lirant, quod sit iactō iam semine. Salcis enim tunc minuunt percas, & sul-

ANNOT. EOBANI HES.

cos per transfuersum ducunt, quo uocant elices, per quos aqua defluat ex agro in fossas, ad hoc ipsas factas, quas uocant Colliquias.

20 Humida solstitia.) Hunc locum satis, ut opinor, exponit Macrobius Saturn. lib. 6. cap. 20. post multa igitur sic ait. Est igitur sensus horum uersuum talis, Cum ea sit anni temperies, ut hyemalis rena sit, solstitium uero hymbrium, fructus optime proueniunt. Hæc autem agris adeo necessaria sunt, ut sine his nec illi natura fecundissimi Mæsiæ agri responsuri sint opinioni fertilitatis, quæ de his habetur &c.

21 Quid qui, ne grauidis.) Plinius lib. 18. cap. 23. Sunt genera, inquit, terrarum, quarum ubertas peritinari segetem in herba cogat, Cratis et hoc generis dentatis stilis ferreis. Eadem nihilominus & depascuntur, quæ depasta sunt sarculo, iterum excitantur necessarium &c.

22 Strymonia & grues.) Vt aliàs frugum peritiam omittit a Plinio, Columella, & alijs satis indicat, de umbra ipse sic ait in Bucoli. ludicro, Nocent & frugibus umbræ. Et paulo post, Et ruris opaci fatigant premebras.

23 Pater ipse colendi Haud facilem esse.) Hunc locum ex primo libro Hesiodi desumptum latine expressit, Sic enim ille Græcus.

πρῶτοντι γὰρ ἔχουσι θεοὶ βίον ἀνθρώποισι
φιλῆως γὰρ κεν καὶ ἐὰν ἡμῶν ἔργασθαι
ὡς οἱ εἰς ἐπίονθ' ἔχουσιν καὶ ἀργύρου ἔσονται
εὐφαιμὴν πηδάλιον μὴ ὑπερκαπνοῦ κατὰ βίον
ἔργα βροτῶν ἀπολοῖν καὶ ἡμῶν ἔργα
ἄλλα ζῆν ἔργα χολώσασθαι ἑσθλοῦ

IN I. GEORG.

ὅτι μὴ ἔκπαττος προμηθεὺς ἀγκυλιμῆτης
τ' ἀνέκ' ἀρ' ἀνθρώποισι ἰμῆτατο κῆδρα λυγρὰ
κρητὶ δ' αὖρ &c.

Occuluere Dei uictum mortalibus agris
Cum posset præstare diei opus unius olim
Quantum uel totum posset satis esse per annum
Ocia seruanti, tum fumo adhibere quictum
Temo nem poteras, nec quicquam armenta laborū
Exercebat, & immunem sensere quietem
At pater iratus uersuti fraude Promethei
Deceptus subito eripuit mortalibus istæc
Tanta bona, & curas tristes immisit, & ignem
Occuluit.

Verum hæc idem Poeta paulo post in descriptione aurei seculi copiosius profequitur, ut & hic nominat. Sed & pulcherrime Ouidius in Metamorph.

24 Labor omnia uincit Improbus.) Iterum ostendit labore opus esse, si uitæ necessaria consequi uelimus, nec enim ociois & ignauis huiuscemodi euenire, cum permulti alij, tum præcipue Hesiodus testatur, qui ignauum uirum fucis in piculo carentibus comparat, his uerbis.

θεοὶ δὲ θεοὶ νεμισσοῖσι καὶ ἀνίρει, ὄφρατι ἀίργος
ἴσῃ κηφνήσασθαι καθούροισιν ἡλίου ὄρμησιν.
Oderunt superi ignauos & semper inertes
Nam similes fucis sunt, qui sua spicula condunt.

Idem ait, sine labore ad uirtutem peruenire non posse: quem locum, quia multis rationibus, utilis etiam studiosis est, haud grauatius sum adscribere.

Est uero in primo τὸν ἔργων καὶ ἡμερῶν
τοῖς δὲ ἀρίστους ἔργα καὶ βίαι πρᾶξι περιβῆναι ἰδικῶν
ἀβιάκτοι, μακρὸς δὲ καὶ ὄφρατι δὲ μὴ ἐπ' αὐτῶν.

ANNOT. EOBANI HES.

ἡμιτὴν δὲ κίπτετα πάλαι χαλιπὴν πρὸς ἰουσα

fruct
via ad
lib

Difficilis labor est uirtutem attingere, Diui
Illius ante thronum duros posuere labores
Aspera ad hanc & longa uia est quæ ducit, ut autem
Ardua contigeris facilis fit quæ ante rigebat.

Hanc sententiam nos olim in Heroidibus non
stris παραφραστικῶς expressimus, ubi filiū Ethnicum
mater Christiana sic admonet.

Vadis ad interitum uita reuocante, nec audis
Clamantes, quam nunc pergis iniqua uia est
Floribus illa quidem uarijs per amœna uidetur

In quibus Alcides forsitan ire uolet
At cito quæ spondet negat interiore recessu
Prima rosam spirat summa Nemphitin olet
Accipit incautos specie bonitatis, ut autem
Cæperit, in serupulos præcipitanter agit

Quam bene per serupulos et saxa uirentia primæ
Iteur ad æternis cincta uireta rosis
Arcta est ad superos paucis uia trita, sed ampla est

Quæ fert ad stygios milia multa lacus
Illa rudis desertâ, arens, super ardua ducit
Hæc spaciōsa uirens inferiorâ petit
Quas ferus Oechaliæ raptor cum uidit Ioles

Arentem uiridi præposuisse ferunt.
Hic enim ad fabulâ Herculis Prodicî allusum
cuius meminit Cicero Officiorum lib. 2.

Illud superius Hesiodi Erasmus ita uertit, ad
Etis præcedentibus duobus uersibus.
Omnino uitium facile est contingere cuius
Est uia ad id breuis & uicina in sede moratur

Contra uirtutem sudoribus undiq; Diui

Præ

IN I. GEORG.

Præsepere & longus ad hanc perq; ardua callis
Asper & est primum, sed ubi alta cacumina uictor
Contigeris, iam fit facilis licet ardua dudum.

Sed quoniam studiosis quoq; non inutilem fore
hunc locum arbitratus sum, non grauaor adscribe
re quod alibi ait idem.

ἡ δὲ ὄρα παραμυθίαται μιν ὕβη δὲ τὰ ἔργα
μὴ δ' ἀναβάλλει εἶσ' ἀριον, εἶσ' ἔννεφιν
οἱ δὲ ῥιτῶν ῥοῖ ἀνὴρ πᾶμπλοῖ καλῶν
ἡ δὲ ἀναβαλλομιν μιν ἐπὶ τὰ ἔργα ἐφ' ἄλλῃ
αὐτὸ δ' ἀμβολιργὸς ἀνὴρ ἀτασι παλαίει.

Quod est.

Scit

Crastina ne spectes faciendis commoda rebus
Tempora, nec seræ suspende opera uilla diei
Nam domus ignaui uacua est, & semper egebit

Quin magis assiduo crescit res aucta labore
Nam mala paupertas adfligit semper inertem.
25. Falce premebras.) Quia supra dixit,
Aut umbra nocet.

26. Dicendum & quæ.) De uersu instrumen
torum fundi apparatu, quæ hic Poeta arma uocat
agrestium, uideo Varronem libro 1. cap. 22. Palla
dium lib. 1. cap. 42. Sunt autem hæc, quæ a Poeta
enumerantur, nota satis omnibus instrumenta.

27. Omnia quæ multo.) Et hoc ex Hesiodo
sumprum.

ἡ δὲ ὄρα ὄρα ὄρα ὄρα ὄρα ὄρα ὄρα ὄρα ὄρα ὄρα
Tunc incide memor, quæ sint opera apta futuri
Temporis &c.

28. Huic à stirpe pedes.) Hesiodus operum &
dierum libro 2.
ἡ δὲ ὄρα ὄρα ὄρα ὄρα ὄρα ὄρα ὄρα ὄρα ὄρα

C 2 111

ANNOT. EOBANI HES.

Ἐπιφέρει δὲ ταπὸδην ἀπὸ κρησφύρασι τὰ μοιο.

Temonem lege septipede[m], sic nempe quadrabit
Oetipes ut fuerit, tibi malleus inde paretur.

Et totum hunc locum latius quidem, sed ut sole
paulo ab hoc diuersius prosequitur ibidem Post
Græcus, quem, quia notus est, & passim obuius, non
est iustum, ut quasi transcriberem.

29 Area cum primis.) Plinius lib. 18. cap. 29. scribit
circa inisium Autumni sub fidiculæ occasum
inter alia opera rustica id quoque esse. Aream autem
messes creta præparare Catonis sententia, amurca
ca temperata. Virgilij operosius. Maiore ex parte
æquant tantum, & fimo bubulo dilutiore illinunt.

Idem libro 15. cap. 8. Super omnia, inquit, celestibus
brauit amurcam laudibus Cato. Dolia oleariis
dosq; illa imbui, ne bibant oleum, amurca subigunt
areas terendis messibus, ut formicæ rimæq; abstinentur.

Palladius lib. 1. cap. 36. copiosius qua ratione faci-
cienda sit area, docet.

Columel. lib. 2. cap. 20. perfodiendam aream
permixtis amurca pales scribit, eamq; rem a popula-
lione murû formicarûq; defendere frumentû, tum
æquandâ paniculis, aut molari lapide. Idē li. 1. cap.
5. de loco areæ. Varro itē li. 1. cap. 51. copiose, quæ
le oporteat esse areâ, docet. Cato ca. 128 ead. docet.
Verû hos modos faciendi areas cum sit alia nostris
temporibus talium omnium rerum ratio, usus in-
uerit, præsertim in Germania & septentrione totius

Hesiodus libro 2.

Ἀμφοῖσι δ' ἐποτρύνειν ἀμύρῃσι ἢ ῥοῦ ἀκτῆν
ἀνίμεν ἴνυ' ἀμ' πρῶτα φανῆσθ' ὠρίων
χώρα ἐν ἐναίῃ κρησφύρασι ἐν ἀλωῇ.

IN I. GEORG.

Ensiser Orion ubi primos extulit ortus

Tum sacram Cereris uim latis confert ab agris

Et uersare iube, plenas tum frangat aristas

Area uersato iam dudum æquato Cyliandro.

30 Contemplator item.) Per nucem hic Seruius
intelligendam, nucem Amygdalam, quæ & nux
Græca dicitur. & Thasis, ut author est Macrobius
Saturn. libro 3. cap. 18. Ponit aut futuræ, & sterilitatis
& fertilitatis signa.

31 Semina uidi.) Plinius libro 18. cap. 17. uino
semine perfusa, minus ægrotare existimant, Virgilius
nitro & amurca perfundi iubet, fabam sic etiam
grandescere promittit. Hæc ille. Vbi animaduerten-
tum existimo, quod Virgilius. Grandior ut scetus
siquis fallacibus esset. Id uideri Plinium de faba
existimare dictum esse. Plures rationes medicando
rum seminum ponit Columella libro secundo capi-
te pono. Palladius libro 1. cap. 35.

32 Vidi lecta diu.) Columella lib. 2. cap. 9. sic scri-
bit, dubium non est, ex robusto semine posse fieri,
non robustum. Quod uero protinus exile natum
sit, nunquam robur accipere manifestum est. Ideo
Virgilius cum & alia, tum & hoc de seminibus præ-
clare sic discernit. Vidi lecta diu &c.

Idem præceptum libro quarto, ad totam agri-
colationis rationem pertinere dicit, & non tantum
ad semina leguminum.

33 Atque illum in præceptis.) Quorsum Gellius
hunc locum citet, uide ipsius cap. 29. lib. 10.

34 Præterea tam sunt.) Citat hos uersus Colu-
mella libro 12. capi. 1. ac deinde subdit hæc uerba.

Contra quam obseruationē multis argumentis me
C 3 disse-

Ensi

ANNOT. EOBANI HES.

differuisse nō inficior in his libris, quos contra Astrologos composueram. Sed illis disputationibus exi-
gebatur, id quod improbissime Chaldaei pollicen-
tur, ut certis quasi terminis, ita statis diebus aeris
mutationes respondeant. In hac autem ruris discipula
na non consideratur eiusmodi scrupulositas. Sed
quod dicitur pingui Minerua quantumuis utile con-
tinget uillico futuræ tempestatis præfagium, si per
suasum habuerit, modo ante, modo post. Interdum
etiam stato die occidentis uel orientis competere
uim syderis. Nam satis prouidus erit, cui licebat ante
te multos dies cauere suspecta tempora. Et Plinius
libro 18. cap. 24. Hunc locum Virgilianum citans.
Spes ardua, inquit, & immensa misceri posse cælesti
diuinitatem imperitiæ. Sed contemplanda tamen
grandi uitæ emolumento. Eodem li. cap. 27. suadet
Plinius, ne utiq; stellas aspiciant agricolæ, sed earum
potius ortus & occasus in quibusdā herbis, ac alijs
signis obseruēt. Arcturus uero stella in signo Boote
est, quidam ipsum Bootem esse dicunt, huius or-
tus & occasus magnas tempestates mouent. Hoc di-
sum in brachio, uel secundum alios in sinistra ma-
nu aurigæ, qui caprā Amaltheā portat in humeris.
Oui. 5. Fasto. Per Anguē uero hic Austrinus anguis
intelligitur, in quo sunt Crater & Coruus, quam fa-
bulā narrat Ouid. 2. Fastorū. Nam & aliæ duæ an-
gues, in cælo sunt, de quibus nihil hic attinet dicere.
35 Libra die.) Aequinoctium autumnale dicitur,
quod fit sole ingrediente primā partem libræ, quod
facit nostro tempore Idibus Septembris. Quidam
grammatici dixerunt Apocopen esse in dictione, die,
ur abiecto i die pro diei dictū uideretur, quos Ser-

IN I. GEORG.

nus arguens ait regulare esse genitiuum. Cū ali-
qui casus singularis numeri, debeant esse maiores
Nominatiuo plurali. Verum id hodie non obserua-
tur, tam in hoc quā in alijs quibusdā nominibus.
Verum Gellius aliter qui Idiographum Virgilij co-
dicem citat dies, non die legi, in eodem adieuerat.
Quem uidebo libro 9. cap. 14. Locus Poetæ indicat
interendorum leguminum tempus.

36 Candidus auratis.) Macrobius super somniū
Scipionis lib. 1. cap. 18. locum hunc explicans. Non
uult, inquit, tauro oriente cum sole mox in occasum
ferri Canem, qui proximus tauro est, sed occidere
eum dixit tauro gestante solem, quia tunc incipit
non uideri sole utino.

37 At si triticeam.) Columella libro 2. capit. 8.
Placet, inquit, nostro Poetæ Adoreum atque etiam
triticeum non ante seminare, quā occiderint Ver-
gilie, quod ipsum numeris sic edixerit.

At si triticeam in messem robustaq; farra &c.
Abconduntur autem circa Calend. Octobres.
Plinius libro 18. cap. 29. Vergiliæ, inquit, priuatiim
attinent ad fructus, ut quarum exortu æstas inci-
piat, occasu hyems semestris spacio intra se messem
undemiasq; & omnium maturitatem complexæ.
Hesiodus unum tantum ferendi tempus ad Ver-
gilium occasum obseruat $\omega\lambda\eta\iota\delta\omega\upsilon\ \alpha\tau\lambda\alpha\gamma\eta\iota\omega\upsilon$ &c.

Vide ibi Vere nouo. Pl. li. 18. ca. 23. Virg. inquit, tri-
ticū & far, ad Vergiharū occasum seri iubet, hordeū
inter æquinoctiū Autumni & brumā. Vitium uero
fæseolos & lentem Boote occidente.

38 Quinq; tenent cæli.) Macro. de somnio Scip.
lib. 2. cap. 8. hunc Poetæ locū exponēs. Queramus,

ANNOT. EOBANI HES.

inquit, quid sit quod ait Virgilius, quem nullius inquam disciplinæ error inuoluit Duæ mortalibus ægris.

Munere concessæ diuûm & uia secta per ambas Obliquus qua se signorum uerteret ordo.

Videtur enim hoc dicere Zodiacum per temperatas ductum & solis cursum per eas ferri, quod nec opinari fas est, quia neutrum tropicû solis cursus excedit. Inde subdit expositiones tres, quibus poetæ locus à calumnia defenditur. Quarum prima est, in ea parte perustæ Zonæ, quæ uicina temperatæ est, habitatores esse. Secunda poetica fortis licentia per ambas dixisse: pro, sub ambas. Tertia, per ambas, pro inter ambas dixisse Poetam, quem constat erroris ignarum. Seruius scribit Metrodorum philolophum uix quinque libris hunc locum explicasse.

Has quinque zonas eodem modo quo hic, describit & Ouidius lib Metamorph. primo.

39 Hic uertex nobis.) Macrobius de Som. lib. 1. cap. 16. causam adsignans, cur quædam stellæ à nobis non uideantur. Locus, inquit, nostræ habitacionis ita positus est, ut quædam stellæ ex ipso nunquam possint uideri, pars enim hæc terræ, quæ incolitur ab uniuersis hominibus, quam nos inuicem scire non possumus, ad Septentrionalem uerticem surgit, & Spheræ conuexitas, Australem nobis uerticem in ima demergit. Cum uero semper circa terræ ab ortu in occasum cœli sphaera feratur, uertex hic qui septentriones habet, quoquo uersum mundana uolubilitate uerratur, quoniam supra nos est, semper à nobis uidetur, ac semper ostendit Arctos

IN I. GEORG.

nil metuentes æquore tingi. Australis contra quasi semel nobis, per habitacionis nostræ positione demersus, nec ipse nobis uidetur, nec sidera sua, quibus & ipse sine dubio insignitur, ostendit, & hoc est quod Poeta naturæ ipsius conscius dixit.

Hic uertex nobis semper sublimis &c.

40 Illic ut perhibent.) Poetica *ἕκτασι* Antipodas significat, id est, homines aduersa nobis urgentes uentigia. Qui an sint fuit etiam, ut ait Plinius ingens quandoque literarum pugna. Qua in re notus est Lamertianus Firmiani error, qui esse negat, cum esse eos certa ratio persuadeat, uideto Plinium & Macrobius.

41 Et quando infidum.) Hesiodus quinquaginta diebus ab æstiuo solstitio opportunam esse nauigationem, scribit his uerbis.

*ἡματα πεντήκοντα μετὰ ἑσπέρης ἡελίου
ἵπλοιο ἔλθοντο. ἕρως καματῶδες ἄρης*

Id est, Quinquaginta actis post æstiuale diebus Solsticium, cum iam torrens describit æstas

Tunc opportunum remis impellere marmor

42 Frigidus agricolam.) Macrob. Saturnal. 6. cap. 8. Virgilius, inquit, ista duo uerba maturare & properare, tanquam planè contraria scitissime separauit his uersibus.

Frigidus agricolam si quando continet humber
Multa forent quæ mox cœlo properanda sereno
Maturare datur.

Bene & eleganter duo ista uerba diuisit. Namque in preparatu rei rusticæ per tempestates & pluuias, quoniam & necessitate ocium est, maturari potest:

ANNOT. EOBANI HES.

per serenas uero, quoniam tempus instat propere
ri necesse est.

43 Quippe etiam festis.) Columel. lib. 2. ca. 22.
locum hunc citat ac addit. Quanq̄ Pontifices negat
segetem ferijs sepiri debere, uentat quoq; lanarum
caussa lauari oues, nisi propter medicinā. Virgilius
quod liceat ferijs flumine ablueri gregem, præce-
pit, & idcirco fluuiū mersare salubri, id est, salutarī
Sunt enim uicia, quorum causa pccus utile sit lauare:
ferijs autem ritus maiorum etiam illa permittit
far pinsere, falces incidere, candelas seruare, uineam
conductam colere, piscinas, lacus, fossas ueteres ter-
gere & purgare, prata scilire, stercora æquare, fecu-
num in tabulata componere, fructus oliueti condu-
ctos cogere, mala, pyra, ficus pendere, ca seum facere
&c. Macrob. Satur. 1. cap. 16. de obseruatione feri-
arū apd' ueteres loquēs, inter multa alia sic quoq;
Vnde & M. Iro, inquit, omniū disciplinā peritus
sciens lauari ouem, aut lanæ purgandæ, aut scabiē
curandæ gratia, pronūciauit tūc ouem per ferias lau-
cere inertari, si hoc remediū causa fieret. Balanitis
gregē fluuiū mersare salubri. Adijciendo em̄ salubri
ostendit auertēdi morbi gratia tantummodo, non
etiam ob lucrum purgandæ lanæ causa fieri con-
cessum.

44 Segeti prætere sepe.) De sepiibus faciendis
& uiua sepe Var. lib. 1. cap. 14. & 15. Palladius præ-
pue qua ratione uiua sepes faciendæ fit h. 1. cap. 34.

45 Ipsa dies alios.) Plinius libro 18. capite 34.
Virgilius, inquit, etiam in numeros Lunæ dn̄ gēda
quandam putauit, Democriti secutus ostentationem.
Omnia quæ cæduntur, carpuntur, condentur in no-
cent

IN I. GEORG.

centius decrescere Luna, q̄ crescente sunt &c.

46 Quintam fugæ.) Ab Hesiodo sumptum est,
qui in proluxa de obseruatione dierum mentione,
sic quoq; scribit.

ἡ πέμπτη δ' ἐξελιάσθαι, ἐπι χαλεπαίτε κρη αἰναι,
ἡ πέμπτη γὰρ φάσιν ἱερνύας ἀμφιπαλιούσῃ
ἔσθαι πνευμίνας τῶν ἔρις τέκε πῶμ' ἐπιόρκους.

Quinta dies fugienda molesta est, nancq; grauisq;
Tunc ulciscētes fur iæ lustrare feruntur
Quæ mala securam turbant periuria pacem.

Varro autem libro. 1. cap. 37. pulchre de obser-
uationibus dierum Lunarum scribit.

47 Septima post decimam.) Super hoc loco ui-
de, si libet lector, qualia adducat Cælius, optimorū
anthorum fucus, adnotationum suarum, lib. 11. ca. 5.

Quæ, quoniam ab ipso plurimis sunt uerbis addu-
cta uel producta potius, mihi nō fuit necesse ea sub-
scribere, alioqui non ignaro multo longiorem ha-
beri posse de huiuscemodi rebus disputationem, q̄
quæ adnotationibus conueniat.

48 Nudus ara.) Hesiodus in operis & diebus
libro secundo.

ὡς ἂν τι πιδίωι πειλιτῆ νομοῦ ὅτε παλάσθῃ
ἔργῳι νεαπέουσι' οἱτ' ἄγκυα βυκαίνετα
πότῃ κρυφαίνοντ' ἀπό πλοῖ τῶνα χῆρῃ
ναίεσι, γυμνὸν σοίρειν, γυμνὸν δὲ βοωτῆρ
γυμνὸν δ' ἀμῶδ' ἕχ' ἄρια πάντ' ἰδύλαα
ἔργα νομίζουσι δὲ μίτῃρ &c.

Quod est.

Agricolæ lex est siue is prope litora ponti
Seu longe inde habitet, pinguesue in uallibus imis
Seruet agros, ut nudus aret, profcissaq; nudus
Conterat, & nudus flauentia demetat arua

Tem-

Tempore si perfecta suo uelit omnia, quæ sunt Humano generi Cereris data munera magnæ

49 Inuitat genialis hyems.) Geniale uocat hyemem, quod id temporis maxime indulgere soleamus Genio, hoc est, animo obsequi, & naturæ tribuere quod appetit, quia Deus genituræ, hoc est, naturæ hominis fit Genius. Cum sit uero natura hominis in uoluptates semper prona, fit, ut Genio indulgere dicamur, cum uoluptatibus obsequimur. Id fit commodissime, dum uacamus laboribus, & ociosus sumus, quod maxime fit hyeme. Persius Satyra 5. Indulge Genio carparamus dul. &c. Præterea multa quæ apud Poetas huiusmodi sunt. Nam & hoc præter institutum nostrum agimus.

50 Et lauri baccas.) Sic distinguunt, ut Glandes dicamus in quercu, ilice æsculo, robore fago &c.

Nuces, quarum cortices duriores sunt, ut in iuglande, Amygdalo, Corylo. Sed & castaneas alibi uocat.

Baccas in olea, lauro, corno &c.

Acinos in uua, ebulo, sambuco, malopunico &c.

Poma mala, pyra, pruna, cerasa &c.

51 Sape ego cum flauis.) Ecstasis poetica est, quæ latius euagatur, & tempestates, quæ uel uere uel autumnum possunt accidere, pulcherrimis imaginibus exprimens, ostendit, diligenter bono agricolæ esse prouidendas &c.

Plinius libro 18. cap. ultimo præfagia tempestatum placuisse magnopere Virgilio uideo. Siquidem in ipsam messem sæpe concurrere prælia uentorum damnosa imperitis refert.

52 In primis uenerare Deos.) Hesiodus in operis

ris & diebus libro undecimo.

ἡμετέρας δὲ Διὶ χθονίῳ δαμῆτι πρὸ ἀγνῆ

ἡμετέρας ἑρῖβεν δαμῆτι πρὸ ἱερῶν ἀντήρ.

Id est.

Vota refer Diti, & Cereri, sua munera castæ

Illius effigiem præ messis frugibus orna.

53 Cui tu lacte fauos.) Macrobius Satur. libro 3.

cap. 11. de hoc loco sic ait, Poeta æque in rebus doctrinæ, & in uerbis sectator elegantia sciens Cere-

ri nullo libari, adiecit, miti Baccho fauos dilue, scilicet

mitescere uinum, dicens, cum mulsum cæperit fieri.

Notum autem esse non diffitebere, quod ad

12 Kalendas Ianuarij Herculi & Cereri faciunt sue prægnante panibus, nullo.

54 Terq; nouas circum.) Ambaruale sacrificium dicit, quod fiebat Porcæ de quo Macrobius. Quem

locum in Bucolicis explicauimus Ecloga 5. Ibi, Et cum solennia uota Reddemus Nymphis, & cum

lustrabimus agros.

55 Ipse pater statuit.) Tempestatum præfagia, quæ a sole, quæq; a Luna, quæq; a stellis, ac alijs re-

rum inferiorum signis sumuntur, plenissime describit Plinius lib. 18. capit. ultimo. Horum uero pluri-

ma pars ex Arato sumpta est.

56 Dilectæ Thetidi Halcyones.) Theocr. εν βα-

λυσίαις.

ἀλυσιόνας γλαυκῆς κρησίδι ται τε μάλισα

ἑρῖβεν ἐπιλάτω &c.

Dilectæ Halcyones nymphis Thetidij marinæ

Præ reliquis &c.

57 Haud equidem credo.) Ex naturæ arcanis deprompta quæstio, quam tamen ipse ut omnis natura consultissimus mira facilitate dissoluit. Dicit enim

enim

ANNOT. EOBIANI HES.

enim non sentire ratione aliqua futurarum tempo-
 ratum inmutationes bruta, sed secundū aeris qua-
 litates moueri, & animorum habitus, & cum homi-
 nū ratione possit hos animorum motus modorari, hinc
 ra solo naturæ instinctu, uel læta esse, uel tristis.
 Tametsi apud medicos & naturæ rerum consuetudo
 in cōfesso quoq; sit, ut animorum motus aeris qua-
 litatem, ita corpora quoq; animorum affectionibus
 sequi. Nam ut Hipocrates ait, quibusdam sæpe cor-
 pus dolere parte aliqua, nec dolorē sentiri, his me-
 tem ægrotari. Sic animo tranquillo non potest
 corpus quoq; alacrius & uegetius esse: & e contra
 sæpe numero ex animi ægritudine corpus quoq;
 adficitur. Plus tamen animi motum corpus sequi-
 tur, quam corporis animus. Quod non medici
 lum, uerum & Platonici docent, & nos in libello
 conseruanda bona ualetudine expressimus ijs uerbis.

Anxia mens non ipsa sibi non rebus agendis

Constat ab hac uicium corpora sæpe trahunt

Hinc uariæ pestes morborum, hinc mille figuræ

Crede animum nostri corporis esse Ducem

Sæpe graues ista ueniunt ab arce labores

Sicut ab aei ijs pestilis aura plagis &c.

Verum hæc non nihil extra rem. De præfagijs præ-
 terea animalium Plinius libro 8. capite 28. Mirum
 præterea, inquit, utpote cum pluribus animalibus
 eadem natura rerum, cœli quoque obseruatione
 uentorum & imbrium tempestatum præfagia, alijs
 alia dederit, quod prosequi immensum est æque in-
 licet, quam reliqua cū singulis hominū societatem.

58 Sin ortu in quarto.) Quartam Lunam maxi-
 me obseruat Aegyptus, si splēdens exorta puro ni-

IN I. GEORG.

tore fulserit serenitatem, si rubicunda uentos, si ni-
 grā, pluias portendere creditur. Plinius libro. 18.
 capite ultimo. Sed notandum Aratum maxime ter-
 tiam obseruandam docere.

59 Solem certissima signa.) Arati est. Ille enim
 in Phænomenis sic.

ἡλίου καὶ μάλλον ἴκοντο σημάδια κίττα.
 60 Quid uesper serus uehat.) His uerbis librum
 Varronis ex Satyris Menippeis fuisse inscriptum,
 testatur Aulus Gellius noctium Atticarum libro 13.
 capite 11.

61 Ille etiam extincto.) Totum hunc finem adu-
 lationi tribuit, nam per digressionem de morte Iulij
 Caesaris queritur, quod in gratiam Augusti facere
 dubium non est, cum & ut Deum in exordio ope-
 ris inuocarit, & ipsius etiam laudes in Epilogo po-
 nat. Misset uero portenta & prodigia, aliās sæpe &
 diuersis temporibus facta, ac omnia uel interfecto-
 iam Cæsare, uel imminente eius morte accidisse sci-
 bit. Quæ omnia quoniam in historia leguntur, &
 nota res est etiam uulgo litteratorum Tyrannis, &
 ob eam interitus Cæsaris, nihil uisum est hic adno-
 tare amplius, ne semel propositum nō scribendi com-
 mentarios consilium transgressus, aut immutasse ui-
 dear. Ad reliquos deinceps libros ueniamus.

FINIS ANNOTATIONVM

Eobani Hæsti in Primum Georgico-
 rum Librum.

MO

MODESTI

NI IURISCONSULTI IN SECVN
dum Georgicorum Argumentum.

Hæstænus aruorum cultus, & sycera cœli,
Pampincas canit ille comas, collesq; uirentis.
Deseriptasq; locis uites, & dona lyæi,
Atq; oleæ ramos pomorum ex ordine lectos.

P. V. M. GEORGICORVM
Liber Secundus.

Hæstænus aruorum cultus, & sycera cœli.
Nunc te Bacche cana, nec non syluestria tecti
Virgulta, & prolem tarde crescentis oliuæ.
Huc pater o Lenæe (tuis hic omnia plena
Muneribus, tibi pampineo grauidus autumnò
Floret ager, spumat plenis uindemia labris,
Huc pater o Lenæe ueni, nudatq; musto
Tinge nouo mecum direptis crura cothurnis.
2 Principio arboribus uaria est natura creaturæ.
Namq; aliæ nullis hominum cogentibus, ipse
Sponte sua ueniunt, camposq; & flumina late
Curua tenent, & molle siler, lentæq; genistæ
Populus, & glauca canentia fronde salicta.
Pars autem posito surgunt de semine, ut altæ
Castaneæ, nemorumq; Ioui, quæ maxima frondet

Aesculus

LIBER II.

Aesculus, atq; habitæ graijs oracula quereus,
3 Pullulat ab radice alijs densissima sylua,
Ut cerasis, ulmisq; etiam Parnassia laurus
Parua sub ingenti matris se subiicit umbra.
Hos natura modos primum dedit, his genus omne
Syluarum, fruticumq; uiret, nemorumq; sacrorum
Sunt alij, quos ipse uia sibi repperit usus.
Hic plantas tenero abscindens de corpore matrum
Deposuit sulcis, hic stirpes obruit aruo,
Quadrididasq; sudes, & acuto robore uallos.
Syluarumq; aliæ pressos propaginis arcus
Expectant, & uiua sua plantaria terra
Nil radices egent aliæ, summumq; putator
Hand dubitat terræ referens mandare cacumen,
Quin & caudicibus sectis (mirabile dictu)
Truditur è sicco radix oleagina ligno
Et sepe alterius ramos impune uidemus
Vertere in alterius, mutatamq; insita mala
Ferre pirum, & prunis lapidosa rubescere corna.
Quare agite o proprios generatim discite cultus
Agricolæ, fructusq; feros mollite colendo,
Neu segnes iaciant terræ, iuuat Ismara Baccho
Conferere, atq; olea magnum uestire Taburnum.
Tuq; ades, inceptumq; una decurre laborem.
O decus, o samæ merito pars maxima nostræ
Mæcenas, pelagoq; uolans da uela patenti.

D

NOB

4 Non ego cuncta meis amplecti uersibus opto.
 Non mihi si linguæ centum sint, oraq; centum,
 Ferrea uox, ades, & primi lege littoris oram.
 In mambus terræ, non hic te carmine ficto,
 Atq; per ambages, & longe exorsa tenebo.

5 Sponte sua quæ se tollunt in luminis auras,
 Infœcunda quidem, sed læta & fortia surgunt.
 Quippe solo natura subest, tamen hæc quoq; si quis
 Inferat, aut serobibus mandet mutata subactis,
 Exuerint syluestrem animum, cultuq; frequenti
 In quasq; uoces artes, haud tarda sequentur.

6 Nec non & sterilis quæ stirpibus exit ab imis,
 Hoc faciet, uacuos si sit digesta per agros,
 Nunc altæ frondes, & rami matris opasant.
 Crescentiq; adimunt foetus, uruntq; serentem,

7 Iam quæ seminibus iactis se sustulit arbos,
 Tarda uenit, seris fausta nepotibus umbram,

8 Pomaq; degenerant succos oblita priores,
 Et turpeis auibus prædam fert uua racemos.
 Scilicet omnibus est labor impendendus, & omnes
 Cogendæ in sulcum, ac multa mercede domandæ,
 Sed truncis olivæ melius, propagine uites
 Respondent, solido paphiæ de robore myrtus.
 Plantis & duræ coryli nascuntur, & ingens
 Fraxinus, Herculeæq; arbos umbrosa coronæ,
 Chaonijsq; patris glandes, etiam ardua palma

Nasci

Nascitur, & casus abies uisura marinos,
 9 Inseritur uero ex foetu nucis arbutus horrida,
 Et steriles platani malos gessere ualentes,
 Castaneæ fagos, ornusq; incanuit albo
 Flore piri, glandemq; sues fregere sub ulmis.

10 Nec modus inferere, atq; oculor imponere sym
 Nam qua se medio trudit de cortice gemæ, (plex.
 Et tennes rumpunt tunicas, angustus in ipso
 Fit nodo sinus, huc aliena ex arbore germen
 Includunt, udoq; docent inolescere libro,
 Aut rursus enodes trunci refecantur, & alte
 Finitur in solidum cuneis uia, deinde feraces
 Plantæ immittuntur, nec longum tempus, & ingens
 Exiit ad cælum ramis felicibus arbos,

Miraturq; nouas frondes, & non sua poma.
 Præterea genus haud unum nec fortibus ulmis,
 Nec salici, lotoq; nec idæis cyparissis,
 Nec pingues unam in faciem nascuntur oliuæ.

11 Orchades, & radij, & amara pausia bacca,

12 Pomaq; & Aleinoi syluæ, nec surculus idem

13 Crustumijs, Sirijsq; piri, grauibusq; uolemis.

14 Non eadē arboribus pendet uindemia nostris,
 Quam Methymæo carpit de palmitē Lesbos.

Sunt Tasiæ uites, sunt & Mareotides albæ.

Pinguis hæc terris habiles, leuioribus illæ.

Et passo Psithia utilior, tenuisq; Lageos

Tentatura pedes olim, uincturaq; linguam
 Purpureæ, preciaq; & quo te carmine dicam
 Rhetica: ne cellis ideo contende Falernis.
 Sunt & Amyneæ uites, firmissima uina,
 Tmolus & assurgit, quibus & rex ipse Phœnus,
 Argitisq; minor, cui non certauerit ulla,
 Aut tantum fluere, aut totidem durare per annos.
 Non ego te mensis, & dijs accepta secundis,
 Transcriam Rhodia, & tumidis Bumaſthe racemis:
 Sed neq; quàm multæ species, nec nomina quæ sint,
 Est numerus, neq; enim numero comprehendere refert,
 Quem qui scire uelit, Libyci uelit æquoris idem
 Discre quam multæ Zephyro turbentur arena,
 Aut ubi nauigijs uiolentior incidit Eurys,
 Nosse quod Ionij ueniant ad littora fluctus.

15 Nec uero terræ ferre omnes omnia possunt,
 Fluminibus salices, crassisq; paludibus alni
 Nascuntur steriles saxosis montibus orni,
 Littora myrtetis lætissima, deniq; apertos
 Bacchus amat colles, Aquilonem, & frigora taxi.
 Aspice & extremis domitum cultoribus orbem,
 Eoq; domos Arabum, pictosq; Gelonos.
 Diuisæ arboribus patriæ, sola india nigrum
 Fert hebenum, solis est thurea uirga Sabæis.
 Quid tibi odorato referam sudantia ligno,
 Balsamaq; & Baccas semper frondentis acanthi?

Quid

Quid nemora Aethiopum molli canentia lana?
 Velleraq; ut folijs depeſtant tenuia Scres?
 Aut quos Oceano propior gerit India lucos?
 Extremi sinus orbis, ubi æra uincere summum
 Arboris, haud ullæ iactu potuere sagittæ.
 Et gens illa quidem sumptis non tarda pharetris.
 16 Media fert tristes succos, tardumq; saporem
 Felicis mali, quo non præſentius ullum
 Pocula siquando sæuæ infecere nouerçæ,
 Miscueruntq; herbas, & non innoxia uerba,
 Auxilium uenit, ac membris agit atra uenena,
 Ipsa ingens arbor, faciemq; simillima lauro,
 Et si non alium late iactaret odorem,
 Laurus erat, folia haud ullis labentia uentis,
 Flos apprima tenax, animas & olentia Medi
 Ora fouent illo, & senibus medicantur anhelis.
 17 Sed neq; Medorum syluæ, ditissima terra,
 Nec pulcher Ganges, atq; auro turbidus Hermus,
 Laudibus italiæ certent, non Baſtra, neq; Indi,
 Totaq; thuriferis Panchaia pinguis arenis.
 Hæc loca non tauri spirantes naribus ignem
 Inuertere, satis immanis dentibus hydri.
 Nec galeis, densisq; uirum seges horruit hastis,
 Sed grauidæ fruges, & Bacchi Maſſirus humor
 Impluere, tenent oleaq; armenta q; leta.
 Hinc bellator equus campo sese arduus infert,

GEORG.

18 Hinc albi Clitumne greges, & maxima tauris
 Victima, sepe tuo persusi flumine sacro
 Romanos ad templa deum duxere triumphos.
 Hic uer assiduum, atq; alienis mensibus estas.
 Bis grauidæ pecudes, bis pomis utilis arbos.
 At rabidæ tigres absunt, & seua leonum
 Semina, nec miseros fallunt aconita legentes,
 Nec rapit immensos orbis per humum, neq; tanto
 Squameus in spiram tractu se colligit anguis.
 Adde tot egregias urbes, operumq; laborem,
 Tot congesta manu præruptis oppida saxis,
 Fluminaq; antiquos subter labentia muros
 An mare quod supra memoræ: quodq; alluit infra?
 An ne lacus tantos: te Lari maxime: teq;
 Fluctibus & fremitu assurgens Benace marinos?
 An memorem portus: lucrinoq; addita claustra?
 Atq; indignatum magnis stridoribus æquor?
 19 Iulia qua ponto longe sonat unda refuso,
 Tyrrhenusq; fretis immittitur æstus auernis?
 Hæc eadem argenti riuos, ærisq; metalla
 Ostendit uenis, atq; auro plurima fluxit
 Hæc genus acre uirum, Marfos, pubemq; Sabellam,
 Assuetumq; malo Ligurum, Volcosq; uerutos,
 Extulit hæc Decios, Marios, magnosq; Camillos.
 Scipiadas duros bello, & te maxime Cæsar,
 Qui nunc extremis Asia iam uictor in oris

LIBER II.

Imbellem auertis Romanis arcibus Indum.
 Salue magna parens frugum Saturnia tellus
 Magna uirum, tibi res antiquæ laudis, & artis
 Ingredior, sanctos ausus recludere fontem,
 Ascraeumq; cano Romana per oppida carmen,
 20 Nunc locus aruorū ingenijs, quæ rebora cuiq;
 Quis color? & quæ sit rebus natura ferendis.
 Difficiles primum terræ, collesq; maligni,
 Tenuis ubi argilla, & dumosis calculus aruis,
 Palladia gaudent sylua uiuacis oliuæ,
 Indicio est tractu surgens oleaster eodem
 Plurimus, & strati baccis syluestribus agri
 Atqui pinguis humus, dulciq; uligine læta,
 Quicq; frequens herbis, & fertilis ubere campus,
 Qualem sepe caua montis conualle solemus
 Despicere, huc summis loquuntur rupibus amnes,
 Fecemq; trahunt limum, quiq; editus austro,
 Et filicem curuis inuisam pascit aratris.
 Hic tibi præualidas olim, multosq; fluentes
 Sufficiet Baccho uites, hic fertilis uuæ,
 Hic laticis qualem pateris libamus, & auro,
 Inflanit cum pinguis ebur Tyrrhenus ad aras,
 Lancibus & pandis sumantia reddimus exta,
 Sin armenta magis studium, uitalosq; tueri,
 Aut foetus ouium, aut urenteis culta capellas,
 Saltus, & saturi petito longinqua Tarenti,

GEOR.

Et qualem infelix amisit Mantua campum,
 Pascentem niucos herbofo flumine cyenos.
 Non liquidi gregibus fontes non gramina desunt,
 Et quantum longis carpent armenta diebus,
 Exigua tantum gelidus ros nocte reponet.
 Nigra fere, & presso pinguis sub uomere terra,
 Et cui putre solum (nanq; hoc imitamur arando)
 Optima frumentis, non ullo ex aequore cernes
 Plura domum tardis decedere plaustra iuuenis,
 Aut unde iratus syluam deuexit arator,
 Et nemora euertit multos ignaua per annos,
 Antiquasq; domos auium, cum stirpibus imis
 Erui, illæ altum nidis petiere relictis,
 At rudis enituit impulso uomere campus.
 Nam ieiuna quidem, cliuosi glare a ruris,
 Vix humiles apibus castas, roremq; ministrat.
 Et tophus scaber, nigrisq; exesa chelydris.
 Creta negant alios æque serpentibus agros
 Dulcè ferre cibum, & curuas præbere latebraꝝ
 Quæ tenuem exhalat nebulam, fumosq; uolucres,
 Et bibit humorem, & cum uult ex se ipsa remittit,
 Quæq; suo uiridi semper se gramine uestit,
 Nec scabie & salsa lædit rubigine ferrum.
 Illa tibi lætis intexet uitibus ulmos,
 Illa ferax oleæ est, illam experire colendo,
 Et facilem pecori, & patientem uomeris unci.

LIBER II.

21 Talem diues arat Capua, & uicina Vescuo
 Ora iugo, & uacuis Clanius non æquus Acerris.
 Nunc quocunq; modo possis cognoscere dicam.
 Rara sit, an supra morem si densa requiras,
 Altera frumentis quoniam fauet, altera Baccho.
 Densa magis Cereri, rarissima quæq; Lyæo,
 Ante locum capies oculis, altæq; iubebis
 In solido puteum demitti, omnemq; repones
 Rursus humum, & pedibus summas æquabis arenas.
 Si deerunt, rarum, pecoriq; & uitibus almis
 Aptius uber erit, sin in sua posse negabunt
 Irc loca, & serobibus superabit terra repletis,
 Spissus ager, glebas cunctantes, crassaq; terga.
 Expecta, & ualidis terram proscinde iuuenis,
 Salsa autem tellus, & quæ perhibetur amara,
 Frugibus infelix, ea nec mansuescit arando,
 Nec Baccho genus, aut pomis sua nomina seruat,
 Tale dabit specimen, tum spisso uimine qualos,
 Colaq; prælorum sumosis diripe testis.
 Huc ager ille malus, dulcesq; a fontibus undæ
 Ad plenum calcentur, aqua eluctabitur omnis
 Scilicet, & grandes ibunt per uimina guttæ,
 At sapor indicium faciet manifestus, & ora
 22 Tristia tentantum sensu torquebit amaror.
 Pinguis item quæ sit tellus, hoc deniq; pacto
 Discimus, haud unquam manibus iactata sathiscit.

GEOR.

Sed picis in morem ad digitos lente scit habendo.
 Humida maiores herbas alit, ipsaq; iusto
 Latior, ab nimium ne sit mihi fertilis illa,
 Ne u se praeualidam primis ostendat aristis,
 Quae grauis est, ipso tacitam se pondere prodit,
 Quaeq; leuis, promptum est oculis praediscere nigra.
 Et quisquis color, at sceleratum exquirere frigus
 Difficile est, piccae tantum, taxiq; nocentes
 Interdum aut hederæ pandunt uestigia nigrae.
 23 His animaduersis terram multo ante memento
 Excoquere et magnos serobibus concidere montes
 Ante supinatas Aquiloni ostendere glebas,
 Quam letum infodias uitis, genus, optima putri
 Arua solo, id uenti curant, gelidæq; pruinae.
 Et labefacta mouens robustus iugera fossor.
 At si quos haud ulla nitros uigilantia fugit,
 Ante locum similem exquirunt, ubi prima paretur
 Arboribus seges, et quo mox digesta feratur,
 Mutata ignorent subito ne semina matrem.
 24 Quin etiam caeli regionem in cortice signant
 Ut quo quaeq; modo steterit, qua parte calores
 Austrinos tulerit, quæ terga obuertit axi,
 Restituant, adeo in teneris consuescere multum est.
 Collibus, an plano melius sit ponere uites,
 Quære prius, si pinguis agros metabere campi,
 Densa sere, in denso non segnior utere Bacchus.

Sim

LIBER II.

In tumulis accliuæ solum, collesq; supinos,
 25 Indulge ordinibus, nec secius omnis in unguent
 Arboribus positis secto uia limite quadret
 Ut sepe ingenti bello cum longa cohortes
 Explicuit legio, et campo stetit agmen aperto,
 Directæq; acies, ac late fluctuat omnis
 Aere renitenti tellus, nec dum horrida miscent
 Prælia, sed dubius medijs Mars errat in armis,
 Omnia sint paribus numeris dimensa uirum.
 Non animum modo uti pascat prospectus inanem,
 Sed quia non aliter uires dabit omnibus æquas
 Terra, neq; in uacuum poterunt se extendere rami.
 26 Forsitan et serobibus quæ sint fastigia quæras,
 Ausim uel tenui uitem committere sulco.
 Altius, ac penitus terræ desigitur arbor,
 Aesculus in primis, quæ quantum uertice ad auras
 Aetheras tantum radice in tartara tendit.
 Ergo non hyems illam, non flabra, neq; hymbres
 Conuellunt, immota manet, multosq; per annos,
 Multa uirum uoluens durando secula uincit.
 Tum fortes late ramos, et brachia tendens
 Huc illuc media ipsa ingentem sustinet umbram.
 27 Ne u tibi ad solem uergant uineta eadentem,
 Ne ue inter uites corylum sere, neue flagella
 Summa pete, aut summas defringe ex arbore plantas
 Tantus amor terræ, neu ferro laede retuso

Semi

GEOR.

Semina, neue olivæ sylvestres infere truncos.
 Nam sæpe incautis pastoribus excidit ignis,
 Qui furtim pingui primum sub cortice lectus,
 Robora comprehendit, frondesq; elapsus in altas
 Ingentem cælo sonitum dedit, inde secutus
 Per ramos victor, perq; alta cacumina regnat,
 Et totum inuoluit flammis nemus, & ruit atram
 Ad cælum picea crassus caligine nubem.
 Præsertim si tempestas à uertice syluis
 Incubuit, glomeratq; serens incendia uentus.
 Hoc ubi, non à stirpe ualent cæsæq; reuerti
 Possunt atq; ima similes reuire scere terra
 Infelix superat folijs oleaster amaris.
 Nec tibi tam prudens quisquam persuadeat author
 Tellurem Borea rigidam spirante mouere.
 Rura gelu tum claudit hyems, nec semine iacto
 Concretam patitur radicem affigere terræ.
 28 Optima uinctis satio est, cum uere rubenti
 Candida uenit auis longis inuisa colubris.
 Prima uel autumnus sub frigora, cum rapidus sol
 Nondum hyemem cõtingit equis, iam præterit æstas
 29 Ver adco frondi nemorum, uer utile syluis,
 Vere tument terræ, & genitalia semina poscunt.
 Tum pater omnipotens sæcundis imbribus ether
 Coniugis in gremium lætæ descendit, & omnes
 Magnus alif, magno commixtus corpore sætus.

Auid

LIBER II.

Auid tum resonant auibus uirgulta canoris,
 Et uenerem certis repetunt armenta diebus.
 Parturit almus ager Zephyriq; tepentibus auris
 Laxant arua sinus, superat tener omnibus humor.
 Inq; nouos soles audent se gramina tuto
 Credere, nec metuit surgentes pampinus austros,
 Aut actum cælo magnis aquisonibus hymbrem.
 Sed trudit gemmas, & frondes explicat omnes.
 30 Non alios prima crescentis origine mundi
 Illuxisse dies, alium uic habuisse tenorem
 Crediderim, Ver illud erat, Ver magnus agebat
 Orbis, & hybernis parcebant flatibus Euri,
 Cum primum lucem pecudes hausere, uirumq;
 31 Ferrea progenies duris caput extulit aruis,
 Inmissæq; seræ syluis, & sydera cælo.
 Nec res hunc teneræ possent perferre laborem,
 Si non tanta quies iret, frigusq; caloremq;
 Iret, & exciperet cæli indulgentia terras,
 32 Quod superest, quæcûq; præmes uirgulta, p agros
 Sparge sîmo pingui, & multa memor occue terra,
 Aut lapidem bibulum, aut squallentes infode cõchas.
 Inter enim labentur aquæ, tenuisq; subibit
 Falitus, atq; animos tollent sata, tamq; reperti
 Qui saxo super, atq; ingentis pondere testæ
 Urgerent, hoc effusos munimen ad hymbres.
 Hoc ubi hiulea sui findit canis æstifer arua,

GEOR.

33 Seminibus positis superest deducere terram,
Sæpius ad capita, & duros iactare bidentes,
Aut presso exercere solum sub uomere, & ipsa
Flectere luctantes inter uineta iuuenços.

Tum leues calamos, & rasæ hastilia uirgæ,
Fraxineasq; aptare sudes, furcasq; bicornes,
Viribus eniti quarum & contemnere uentos
Assuescant, summasq; sequi tabulata per ulmos.

34 At dum prima nouis adolescit frondibus ætati
Parcendum teneris, & dum se letus ad auras
Palme agit laxis per purum immissus habenis,
Ipsa acie facilis nondum tentanda, sed uncis
Carpendæ manibus frondes, interq; legendæ.
Inde ubi iam ualidis amplexæ stirpibus ulmos
Exierint, tunc stringe comas, tunc brachia tonde.
Ante reformidant ferrum, tunc deniq; dura
Exerce imperia, & ramos compesce fluentis.

35 Texendæ sepes etiã, & pecus omne tenendũ est,
Præcipue dum frons tenera, imprudensq; laborum,
Cui super indignas hyemes, solemq; potentem
Syluestres uri asidue, capreæq; sequaces
Illudunt, pascentur oues, auidæq; iuuençæ.
Frigora nec tantum cana concreta pruina,
Aut grauis incumbens scopulis arcantibus æstas,
Quantum illi nocere greges, duriq; uenenum
Dentis, & admorso signata in stirpe cicatrix.

Non

LIBER II.

36 Non aliam ob culpã Baccho caper omnibus aris
Ceditur, & ueteres incunt profcena ludi.

Premiaq; ingentes pagos, & compita circum
Theseidæ posuere, atq; inter pocula leti

37 Mollibus in pratis unctos salicre per utres,

Nec non Ausonij Troia gens missa coloni

Verfibus incomptis ludunt, risuq; soluto,

Orasq; corticibus sumunt horrenda cauatis,

Et te Bacche nocant per carmina leta, tibiq;

38 Oscilla ex alta suspendunt mollia pinu.

Hinc omnis largo pubescit uinea foetu.

Complentur, uallesq; caue, saltusq; profundi,

Et quocunq; deus circum caput egit honestum,

Ergo rite suum Baccho dicemus honorem

Carminibus patrijs, lancesq; & liba feremus,

Et ductus cornu stabit sacer hircus ad aram,

Pinguiasq; in ueribus torrebimus exta columnis.

Et etiam ille labor curandis uitibus alter,

Cui nunq; exhausti satis est, namq; omne quotannis

Terq; quaterq; solum sciendendum, glebaq; uersis

Aeternum frangenda bidentibus, omne leuandum

Fronde nemus, redit agricolis labor actus in orbem,

Atq; in se sua per uestigia uoluitur annus,

Et iam olim, seras posuit cum uinea frondes,

Frigidus & syluis aquilo decussit honorem,

Iam tum acer curas uenientem extendit in annum

Ruæ

Rusticus, & curuo Saturni dente relictam
 Persequitur uitem attondens, fingitq; putando.
 Primus humum fodito, primus deuecta cremato
 Sarmenta, & uallos primus sub tecta referto,
 Postremus metito, bis uitibus ingruit umbra,
 Bis segetem densis obducunt sentibus herbæ,

39 Durus uterq; labor, laudato ingentia rura,
 Exiguum colito, nec non etiam aspera rusci
 Vimina per syluam, & ripis fluuiialis arundo
 Cœditur, incultiq; exercet cura salicti,
 Iam uinctæ uites, iam salcem arbusa reponunt.
 Iam canit extremos effætus uinitor antes,
 Sollicitanda tamen tellus, puluisq; mouendus,
 Et iam maturis metuendus Iuppiter uuis,

40 Contra, non ulla est oleis cultura, neq; illæ
 Procuruam expectant salcem, rastrisq; tenaces
 Cum semel hæserunt aruis, aurasq; tulerunt,
 Ipsa satis tellus cum dente recluditur unco,
 Sufficit humorem, & grauidas cum uomere fruges,
 Hoc pinguem, & placitam paci nutritor oliuam,
 Poma quoq; ut primum truncos sensere ualentes,
 Et uires habuere uas, ad sydera raptim
 Vi propera nituntur, opisq; haud indiga nostra,
 Nec minus interea sætu nemus omne grauescit,
 Sanguineisq; inculta rubent auaria baccis.
 Tondentur Cythisi, tædæ sylua alta ministrat,

Pascunturq; ignes nocturni, & lumina fundunt,
 Et dubitant homines serere, atq; impendere curas?
 Quid maiora sequar? salices humilesq; geniste,
 Aut illæ pecori frondem, aut pastoribus umbram
 Sufficiunt, sepemq; satis, & pabula melli,
 Et iuuat undantem buxo spectare Cytorum
 Nariciæq; picis lucos, iuuat arua uidere,
 Non rastris hominum, non ulli obnoxia curæ,
 Ipsa caucaseo steriles in uertice syluæ,
 Quas animosi Euri assidue, franguntq; seruntq;
 Dant alios allæ foetus, dant utile lignum
 Nauigijs pinos, domibus, cedrosq; cupressos.
 Hinc radios triuere rotis, hinc tympana plaustris
 Agricola, & pandas ratibus posuere carinas.
 Vimibus salices foecundæ, & frondibus ulmi
 At myrtus ualidis hastilibus, & bona bello
 Cornus, Ithyreos taxi torquentur in arcus.
 Nec tilia leues, aut torno rasile buxum,
 Non formam accipiunt, ferroq; cauantur acuto,
 Nec non & torrentem un tam leuis innatat alnus
 Missa Pado, necnon & apes examina condunt
 Corticibusq; cauis, uicioseq; ilicis aluo.
 Quid memorandum æque Bacchæia dona tulerunt?
 41 Bacchus & ad culpam caussas dedit, ille furcetes
 Centauros leto domuit, Rheetumq; Pholumq;
 Et magno Hyleum Lapithis cratere minantem.

42 O fortunatos nimium, sua si bona norint
 Agricolas, quibus ipsa procul discordibus armis
 Fundit humo facilem uictum iustissima tellus,
 Si non ingentem foribus domus alta superbis
 Mane salutantum totis uomit aedibus undam.
 Nec uarios inbiant pulchra testudine postes,
 Illusasq; auro uestes, Epyreiaq; ara,
 Alba nec assyrio fucatur lana uencno,
 Nec casta liquidi corrumpitur usus oliui,
 At secura quies, & nescia fallere uita,
 Diues opum uariarum, at latis ocia fundis
 Speluncæ, uiuiq; lacus, at frigida Tempe,
 Mugitusq; bouum, mollesq; sub arbore somni.
 Non absunt illis saltus, ac lustra ferarum,
 Et patiens operum, paruoaq; assucta iuuentus,
 Sacra decum, sanctiq; patres, extrema per illos

43 Iustitia excedens terris uestigia fecit,

44 Me uero primum dulces ante omnia musæ,
 Quarum sacra sero ingenti percussus amore
 Accipiant, cœliq; uias, & sydera monstrent,
 Defectus solis uarios, lunæq; labores, (sedenti

45 Vnde tremor terris, qua ui maria alta tumet
 Obicibus ruptis, rursusq; in se ipsa residant,

46 Quid tantum Oceano properet se tingere soles
 Hybernici, uel quæ tardis mora noctibus obstet.
 Sin, hæc ne possim nature accedere parteis,

Pri

Frigidus obstiterit circum præcordia sanguis,
 Rura mihi, & rigui placeant in uallibus amnes,
 Flumina amem, syluasq; inglorius, o ubi campi
 Sperchiusq; & uirginibus bacchata Lacænis
 Taygeta, o qui me gelidis in uallibus Hæmi
 Sisset, & ingenti ramorum protegat umbra
 Fœlix qui potuit rerum cognoscere causas,
 Atq; metus omneis, & inexorabile fatum
 Subiecit pedibus, strepitumq; Acherontis auari.
 Fortunatus est ille, deos qui nouit agrestes,
 Panaq; syluanumq; senem, nymphasq; sorores,
 Illum non populi fascēs, non purpura regum
 Flexit, & infidos agitans discordia fratres,
 Aut coniuurato descendens Dacus ab Istro,
 Non res Romana, perituraq; regna, neq; ille
 Aut doluit miserans inopem, aut inuidit habenti,
 Quos rami fructus, quos ipsa uolentia rura
 Sponte tulere sua, carpsit, nec ferrea iura,
 Insanumq; forum, aut populi tabularia uidit.
 Sollicitant alij remis freta cæca, ruuntq;
 In ferrum, penetrant aulas, & limina regum.
 Hic petii excidijs urbem, miserosq; penates,
 Ut gemma bibat, & sarrano dormiat ostro,
 Condit opes alius, deossoq; incubat auro,
 Hic stupet attonitus rostris, hunc plausus hiantem
 (Per cuneos geminatur enim, plebisq; patrumq;)

Corripuit, gaudent persusi sanguine fratrum.
 Exilioq; domos, & dulcia limina mutant,
 Atq; alio patriam querunt sub sole iacentem,
 Agricola incuruo terram dimouit aratro,
 Hinc anni labor, hinc patriam, paruosq; nepotes
 Sustinet, hinc armenta boum, meritosq; iuuenkos.
 Nec requies, quin aut pomis exuberet annus,
 Aut foetu pecorum, aut cerealis mergite culmi,
 Prouentuq; oneret sulcos, atq; horrea uincat.
 Venit hyems, teritur Sicyonia bacca tra petis,
 Glande sues leti redeunt, dant arbuta sylua,
 Et uarios ponit foetus autumnus, & alte
 Mitis in apricis coquitur uindemia saxis.
 Interea pendent dulces circum oscula nati,
 Casta pudicitiam seruat domus, ubera uaccæ
 Lactea demittunt, pinguesq; in gramine leto,
 Inter se aduersis lustrantur cornibus hoedi,
 Ipse dtes agitat festos, fususq; per herbam,
 Ignis ubi in medio, & socij cratera coronant,
 Te libans Lenæ uocat, pecorisq; magistris
 Velocis iaculi certamina ponit in ulmo,
 Corporaq; agresti nudant prædura palestra,
 Hanc olim ueteres uitam coluere Sabini,
 Hanc Rhemus, & frater, sic fortis Hetruria creuit
 Scilicet, & rerum facta est pulcherrima Roma,
 Septem quæ una sibi muro circumdedit arces.

Ante

Ante etiam sceptrum Dictæi regis, & ante
 Impia quam cæsis gens est epulata iuuenkis.
 Aureus hanc uitam in terris Saturnus agebat,
 Nec dum etiam audierant inflari classica, necdum
 Impositos duris crepitare incudibus enses,
 Sed nos immensum spatij consecimus æquor,
 Et iam tempus equum fumantia soluere colla.

Finis Libri Secundi.

SOIN SECVNDVM

LIBRVM GEORGICORVM

Virgilij Annotationes.

HAstenus aruorum cultus, & sydera cœli
 Nunc te Bacche canam &c.

INTERfatione utitur uelut in parte narrationis,
 ostendit enim, quibus de rebus dictum iam sit,
 tum propositionem (quæ illius superioris genera-
 lis erat secunda pars) subiicit, qua ostendit, quibus
 rebus hoc libro sit dicturus, postremo inuocat,
 sed hæc ne admonitione quidem egent.

2 Principio arboribus.) Quia dixit in proposi-
 tione, Nunc te Bacche canam necnon syluestria te-
 tum Virgulta &c. Et quia arborum uirgultorumq;
 cura, uel maxima pars est rei rusticæ, quemadmo-
 dum scribit Columella, ideo non inceptiua narra-
 tione transit ad disciplinam plantandarum ac inse-

E 3 111-

ANNOT. EOBANI HES.

ferendarum arborum, de quarum cura antea q̄ plu-
ra dicantur, oportere precium erat uidere prius distin-
ctionem quandā arborum, eamq̄ duplicem, uel spō-
te nascentium, uel humana cura prouenientium. Quā
& Columel. secutus libro 3. cap. 1. scribit. Placet igitur
sicuti Virgilio nobis quoq; duo genera esse sur-
culorum, quorū alterum tua sponte gignitur. Alter
rū cura mortalium procedit. Illud quod non ope
humana prouenit, materiæ est magis aptum. Hoc
cui labor adhibetur, idoneū fructibus, atq; idiptum
genus tripartito diuiditur. Nam ex surculo uel ar-
bor procedit, ut olea, ficus: uel frutex, ut rosa, hārū
dines: uel tertium quiddā, quod neq; fruticem, neq;
arborem proprie dixerim, sicuti est uitis. Hæc ille.
Sed hic notandum præter opinionem Columellæ
uideri Virgilium facere triplicem distinctionem
arborum nascentium, quam ille facit duplicē. Nam
& sponte prouenire quasdam, & cura humana uel
feminibus, & ex radicibus pullulare dicit. Hoc erit
tertium genus addit cum dicit.

3 Pullulat ab radice.) Quam distinctionē etiam
Serui. approbat, & Pli. li. 16. ca. 33. Arbores, inquit,
quas naturæ debemus, tribus modis nascuntur, sponte,
aut semine, aut radice. De his igitur modis, quasi
in genere latius nō nihil præfatur Poeta, qua dicitur.
Quare agite o proprios ge. discite cultus &c.

4 Non ego cuncta meis.) Extenuat possibilite-
tem uirium suarum in describendis omnibus, que ad
propositam rationem possint pertinere. Nam hoc
immensi laboris, & sibi ait impossibile esse. Locus
autem Homericus est, quo & alibi in 6. Aenci. uisus
est Homerus libro Iliad. β. sic ait.

IN II. GEORG.

ἐὺδ' ἔμει δὲκα ῥῶ γλῶσσα δὲκα δὲ σὸμβρ' εἶπε
Φωνὴ δ' ἄρρητος ἁλλήλων δὲ μοι ἦτορ ἐνείη.

Non mihi si linguæq; decem sint ora decemq;

Vox infracta meo sint ænea robora cordi

Seruius ait à Lucretio sumptum, qui & ipse ab Ho-
mero idem sumpsit &c.

5 Spontesua quæ se.) Prima pars distinctionis
est, qua naturam arborum sponte nascentium pro-
sequitur, & has quoq; posse inferi, & in aliam muta-
ri naturam, si diligenter colantur.

6 Nec non & sterilis.) Quod supra tertium ge-
nus fecit, hic secundo loco exequitur. De hoc gene-
re sic ad uerbum Plin. lib. 17. ca. 10. Natura & plan-
taria demonstrauit multarum radicibus pullulante
sobole densa, & pariente matre quas enecet.

Eius quippe umbra turba indigesta premitur,
ut in Lauris, punicis, platanis, cerasis, prunis, pauco-
rū in hoc genere rami parcunt soboli, ut ulmorum
palmarumq;. Nullis uero tales pulli proueniūt, nisi
quarum radices amore solis atque imbris in summa
tellure spaciuntur. Omnia ea non statim moris est
in sua locari, sed prius nutrici dari, atq; in seminarijs
adolescere, iterumq; migrare, qui transitus mirum
in modum mitigat etiā syluestres &c. Et hoc pau-
lo ante Poeta dixit. Exuerint syluestrem animum,
tam de illis quā de his intelligendum.

Iam quæ feminibus.) De hoc tertio genere uide-
to Plin. copiosius differentem loco, quem paulo an-
te citauimus &c. Omnia hæc, inquit, tarda prouen-
tu, ac degenerantia, & in sito restituenda, hoc enim
dicit Poeta.

Tarda uenit feris factura Nepotibus umbram.

ANNOT. EOBANI HES.

8 Pomaſq; degenerant.) Theophrastus de natura plantarum lib. 11. quibus quoq; rationibus plantæ degenerēt, ut pyrus in pyrastrum, dulces mali in acidas, ac alias in alias docet, quo uerius esse fructus quoque naturam arborum sequi.

9 Inferitur uero ex fortu.) Docet quæ quibus arboribus possint inferi, ut arbuto nux, platano malus.

Quod uero dicit Castaneæ fagos, uix uidetur accipi posse in Castaneam fagos inferi, sed ita distinguit Seruius. Infœcundæ arbores platani fortes ramos castaneæ portauerunt (nā ramos hic legit, non malos) & fagos facit nominatiuum singulare græcum, cuius ultimam non natura, sed finalitatis ratione posse, ait, produci. Alios dicit sic distinguere, fagos ornusq; incanuit albo flore pyri, ut similiter fagos sit nominatiuus: quarum neutra rationum placet satis, & uidetur rectius dici posse figurate dictū esse per ὑπερβολήν, ut sit castaneæ fagos, pro eo quod est, castaneas fagi, quæ figura alias frequēs est huic Poetæ, ut dare classibus austros.

Sic orno pyrum, ulmo quercum inferi posse. Plin. libro 15. capitul. 15. Pars hæc uitæ, inquit, iam pridem peruenit ad columen expertis cuncta hominibus, quippe cum Virgilius insitam nucibus arbutum, malis platanum, cerasis ulmum dicat. Nequequam excogitari amplius potest, nullum certe pomum nouum diu iam inuenitur. Hęc ille. Vbi minor scribi cerasis ulmum, cum de glande loquatur Virgilius. Glandemq; nuces fregere sub ulmo, nisi quod coniectare licet mendum Plinianæ lectioni inuectum, & pro cerasis quercubus legendum, uel aliud

IN II. GEORG.

aliud quiddam & cætera.

10 Nec mod. inserere.) De generibus insitionum uideto Plinium libro 17. capite 14. ac alijs aliquot deinceps. Sed in hoc capite idem scriptor citat hunc locum Poetæ, loquēs de insitione, quæ uocatur Inoculatio, Virgiliana, inquit, querit sinum in nodo gemine expulsi corticis, gemmamq; ex alia arbore includit.

Item Columellā libro 6. capite. 9. nam is præter uulgata tria insitionum genera, quartum à se repertum addit, & Palladium lib. 3. cap. 17.

Vide item Columel. li. 3. cap. 25. pulchre de his disserentem. Idem eodem lib. cap. 27. docet qua ratione omnium generum surculi omnibus arboribus inferi possint.

11 Orchades & radij.) Oliuæ Orchades à forma testiculorum dictæ, quippe Græcis ὄρχις ὄρχις testiculum significat.

Radij oliuæ à similitudine radiorum, id est, oblongæ dicuntur.

Pausiæ à puiendo, id est, tundendo, quod nisi tundantur, oleum non reddant. Sunt & alię species, Nam & Columel. libro 3. cap. 17. sic inquit. Optima est olea Liciniana, secunda Pausia oleo, escæ Orchis. Sunt & regiæ & Radij non sine specie neque oleo.

Præterea Palladius lib. 3. capit. 18. Baccarum, inquit, genus numerosum est, & plurimum uocabulorū, sicut Pausia, Orchades, Radius, Sergia, Licinia, Cominia, & cæteræ quas nominare non attinet, plures item species enumerat Plinius libro 15. & cap. tertio & quarto.

ANNOT. EO BANI HES.

Quæ hic nominantur, ferme à locis denominatae sunt, ut Methymna uis à Methymna urbe Lesbi, Thasia à Thaso insula.

Mareotis ægyptia uel Alexandrina, à lacu Mareotide, qui Aegypti circa Alexandriam est.

Psthumum, inquit Plinius libro 14. capit. 9. Passi genus est, suum, non uini saporem referens.

Passis uuis, & uino nomen à patientia factum est. Nam Plinius libro 14. cap. 1. sic ait. Quia & patientia nomen, Acinis datur passis.

Vuæ passæ quomodo fiant, pulchram habes descriptionem apud Columel. lib. 13. cap. 16.

Aliam uero apud Palladium in mense Octobri, hoc est, lib. 13. cap. 22. Qui uuam passam, nō ut Italia, sed ut Græcia consicere consueuerit, docet. Verum, quia nobis tantum adnotationes scribere consilium fuit, multa omittimus consulto. Qui totam & exactam rationem, tam uuæ passæ, quam uini passii omnino tenere uoluerit, præter iā citatos scriptores, uideat interpretem Dioscoridis, Marcellū, Virgilium libro 5. capi. 3. nobis locos demonstrasse satis est.

Lageos, latine dicitur Leporaria. Plin. inter genera uini & Lagaria nominat li. 14. cap. 6. Omnium eorum, inquit, maxime illustrata Messalæ poru & salute Lagaria non procul Grumento nascuntia.

Purpureæ, à colore nomen habent.

Præciæ, cito maturescentes, quasi percoquæ.

Amineam, Colum. præcipue celebrat, lib. 3. ca. 9. & Plinius lib. 13. cap. 2. Amineis principatum dari scribit & Palladius: solæ Amineæ, inquit, ubicunq; sunt, uinum pulcherrimum reddunt.

Rho

IN II. GEORG.

Rhodia item & Rhetica à locis sortita nomina sunt, de quibus omnibus uidero citatos iam scriptores. Nam ut ait Palladius quoq; uitium generare numerare non attinet, uerū de generibus maiorum, pyrorum, ficorū, olearum, & uuarum, uide Macrob. lib. Satur. 4. cap. penultimo & ultimo.

15 Nec uero terræ ferre. Varro lib. 1. cap. 7. Nō enim omnia in eodē agro recte nasci possunt, nam ut alius est ad uitem appositus, alius ad frumētum, sic de cæteris alius ad aliam rem. Inde eius rei ponit aliquot exempla, quemadmodum & hic Poeta facit. Et idem eodem libro cap. 13.

16 Media fert tristes. Macrobius Satur. libr. 4. cap. 19. super hunc locum ita scribit. Vt nemo dubitet, inquit, hæc de Citreo dixisse Virgilium, accipite quæ Oppius in libro de Syluestribus arboribus dicit, Citrea item mala & Persica, altera generantur in Italia, in Media altera: & paulo post de Citreo loquens. Est autem odoratissimum, ex quo interiectum uesti tineas necat. Fertur autem uenenis contrarium, quod tritum cū uino purgatione uirium suarum bibentes seruet, generantur autem in Perside omni tempore mala Citrea. Alia enim præcæpuntur, alia interim maturescunt. Vides hic & Citreum nominari, & omnia signa poni, quæ de eo Virgilius dixit, licet nomen Citrei ille non dixerit.

Sed Plinius libro 12. cap. 3. sic scribit. Malus Assyria quā alij uocant Medicam uenenis medetur, pomum ipsum aliās non manditur, odore præcellit, foliorum quoq; qui transit in uestes, arcetq; animalia noxia. Arbor ipsa omnibus horis pomifera est, alijs cadentibus, alijs maturescētib; alijs uero subnascen-

ANNOT. EOBANI HES.

nascentibus, tentauere gentes transferre ad se propter remedij præstatiã fictilibus in uasis dato per trauernas radicibus spiramento, qualiter omnia transita longius feri arctissime transferritq; quæ meminisse conueniet, ut simul quæq; dicantur. Sed nisi apud Medos & in Perside nasci uoluit, & subdit, Nec alia arbor laudatur in Medis. Hactenus Plin. Quæ cum scriberet, opinor ad hunc locum, ut alias huius Poetæ ualde studiosus, respexit.

Quin & Dioscorides de Simplicibus Medicinis lib. 1. ca. 142. de generibus malorū loquens, sic scribit. Quæ Medica Persicæ aut Citromala, à Romanis uero Citrea uocantur, omnibus nota. Arborem habent toto anno secundam & superfectantem, primum oblongum est, rugosum, colore ad aurum inclinato, cum grauitate odoratū, semen habet pyrorum seminibus simile, quod in uino potum, uenenis aduersetur, & aliuū deſiciat. Colu. etiã in horto suo sic lusit de hoc malo. Et pomis quæ barbara Persis miserat ut fama est patrijs armata uenenis At nunc expositi paruo discrimine læti Ambrosios præbent succos oblita nocendi Quinetiam eiusdem gentis de nomine dicta Exiguo prop: rant mireſcere persica malo

Verum ea uenēnata fuisse, & à Cyro è Perside in Aegyptū pro ueneno missa fabulosum esse scribunt Interpres Dioscoridis & Columellæ. Palladius. Ipsa suos onerat meliori gerimine ramos Persicus, & pruno scit fociare genus Imponitq; leues in stipite Phyllidis umbras Et tali discit fortior esse gradu.

De his item multa Theophrastus lib. 4. De hoc po

IN II. GEORG.

mo paulo longius euagati sumus, quonia & Poeta uelut è spacio digressiõne in huius descriptiõne fecit.

17 Sed neq; Medorum sylvæ. De laudibus Italiae plurima sunt scriptorum tam Græcorū q̄ Latino rum testimonia, è quibus, quoniam & hic opere precium est, cum Poeta excurrere, uelut in locum plausibilem, pauca tantum, & quæ nunc occurrunt maxime attingemus, & indicabimus modo. Primum omnium Varro rerum rusticarū libro 1. cap. 11. dicit nullam terrā Italia, neq; cultiore, neq; quæ tam tota culta sit, esse. Nam cum orbis terræ, inquit, diuisus sit in duas partes ab Eratosthene, maxime secundū naturam ad meridiem uersus, & ad septentriones, & sine dubio quoniam salubrior pars septentrionis est q̄ meridiana, & quæ salubrior, illa fructuosior dicenda. Ibiq; Italiam magis fuisse opportunam ad colendum q̄ Asiam, primū quod est Europa, secundum, quod hæc pars temperatior est q̄ interior &c.

Et paulo post, quod far conferam, inquit, Campano: quod triticum Apulo: quod uinum Phalerano: quod oleum Venafrano: Non arboribus consista Italia est, ut totū pomarium uideatur? An Phrygia magis cooperta uitibus, quam Homerus appellat *ωδύπυρον* quàm hæc? An agros quam idem Poeta *ἀμυλώσαν*. In qua terra iugerum unum de nos, & qui nos culeos fert uini, quod quædam in Italia regiones &c.

Polybius historiarum lib. 2. copiosissime, & nō maligne, quod græci plæruncq; solent huius regionis laudes scribit.

Columella lib. 4. cap. 8. inter alia sic quoq; His nimirum exemplis admoneamur, q̄ mortalium ob-

ANNOT. EOBANI HES.

frequentissimam esse Italiam, quæ penè totius orbis fruges adhibito studio colonorum ferre didicerit. Hæc ille. Et quia non est propositum recensere omnia, uide Dionysium Halicarnassæum libro antiquitatum primo. L. Florum Epith. lib. primo, ubi de Campania. Plenissimum tamen est Plinij testimonium, quod adscribemus, is libro 37. capite ultimo sic scribit.

In toto orbe & quacumq; cæli conuexitas uergit, pulcherrima est omnium rebus meritoq; principatum naturæ obtinens Italia, rectrix parentis mundi altera, uiris, fœminis, ducibus, militibus, seruitijsq; artium præstantia, ingeniorum claritatibus. Iam situ ac salubritate cæli ac temperie, accessu eunctorum gætium facili, littoribus portuosiss, benignis uentorum afflatu, etenim contingit recurrentis positione in partem utilissimam, & inter ortus occasusq; mediam, aquarû copia, nemorum salubritate, montium articulis, ferorum animalium innocentia, solis fertilitate, pabuli ubertate. Quicquid est quo carere uita non debet, nusquam est præstantius, fruges, uinum, olea, uellera, lina, uestes, iuuenci, ne equos quidem in trigarijs præferri ullis uernaculis animaduerto. Metallis, auri, argenti, æris, ferri q; diu liberè exercere nullis cessit, & his nunc in se grauida præ omni dote uarios succos & frugum, pomorumq; pores fundit. Ab ea exceptis Indiæ fabulosiss pro me quidem duxerim Hispaniam quæcunq; amittitur mari.

Idem libro 3. cap. 20. succinctius.

Hæc est, inquit, Italia Dijs sacra, hæc gentes, hæc oppida populorû, super hæc Italia, quæ L. Aemili

IN II. GEORG.

lio Paulo C. Statilio Regulo Coss. nunciato Gallico tumulu sola sine externis ullis auxilijs, atq; etiam tunc sine transpadanis. Equitum 18. M. Peditum 700. M. armauit. Metallorum omnium fertilitate nullis cedit terris, sed interdictum id uetere consuetu patrum Italiæ parci iubentium.

18 Hinc Albi Clitumne greges &c.) Describit huius fontis situm, naturam, amœnitatem, fluiuium ex eo natum: religionem deniq; & uetustatem pulcherrime Plinius secûdus epistolarum libro 8. epistola cuius initium est, Vidisti ne aliquando Clitumnum fontem &c.

Plinius lib. 11. cap. 106. in Falisco Clitumni amnis aqua pota candidos boues facit.

Properti. Qua formosa suo Clitinus flumina luco Integit, & niueos abluit unda boues.

Italiam ab abundantia pecorum nomen sortitam esse author est Gellius lib. 11. cap. 1.

19 Iulia qua ponto.) Lucrinû & Auernum Lacus in sinu Baiano non procul Puteolis quondam syluis impeditissimos Aug. siccauit. Portumq; Iulium fecit, immisso in Auernum & Lucrinum mari per quadraginta milia passuum, quam Iuliam unda uocant, ut hic. Meminit Plinius breuiter libro 36. cap. 25. & Horatius in arte. Siue receptus

Terra Neptunus classes Aquilonibus arceat.

Regis opus sterilisq; diu palus aptoq; remis

Vicinas urbes alit, & graue sentit ararum.

Vide Sueton. & Plutarch. in ipsius uita.

20 Nunc locus aruorum ingenijs &c.) De natura & qualitate terrarum multa uidere est apud Varro nem lib. 1. cap. 9.

ANNOT. EOBANI HES.

Columella genera terreni uocat, de quibus copiose differit lib. 11. cap. 11. & lib. 4. cap. 11.

Palladius lib. 1. cap. 5.

Plinius lib. 17. cap. 4. 5. & 8. Terrarum differentias plures ponit Dioscorides lib. 5. capite 101. Sed nihil ad rem &c.

Vide in primis Colum. lib. 3. cap. 3. de terra uitis bus apta, & lib. 4. cap. 1. & alibi.

21 Talem diues arat Capua.) Aul. Gellius nocturni Atticarum li. 7. ca. p. 20. Scriptum, inquit, in quodam commentario reperi uersus istos, a Virgilio ita primum esse recitatos atque aditos, Talem diues arat Cap. & u. u. Nola iugo, postea Virgilium petisse a Nolanis aquam uti duceret in propinquum rus, Nola Janos beneficium petiti non fecisse, Poetam offensum nomen urbis eorum, quali ex hominum memoria sic ex carmine suo derasisse, oratq; pro nola mutasse, atq; ita reliquisse. Et uicina uel uo Ora iugo & cetera.

22 Tristitia tentantum sensu.) Idem Gel. libro primo capit. 21. Autoritate Higini, qui commentarios in Virgilium scripsisse dicitur, docet legendum esse, non amaro, sed amaror. Idq; uerbum non a Virgilio primum, sed ante eum a Lucretio quoq; dictum. Seruius item, legit amaror, eamq; ueram ait esse lectionem.

Vesuius autem, de quo paulo ante, qui & uetus uis Campaniae mons, celebratus maxime morte Plinij historici, ut epistolarum li. 6. scribit, eiusdem nominis eius Nepos.

23 His animaduersis terram.) De seminario faciendi loquitur, praecipitq; ut facturus seminarium

IN II. GEORG.

Plantas non transferat in locum dissimilem matri, id est, terrae, in qua prius creuerant. Item, ut partes plantarum spectent eam partem caeli quam prius spectarant antequam transferrentur, de qua re hoc praecipit Catonis est cap. 4. 6.

Seminarium ad hunc modum facito. Locum q̄ optimum & aptissimum, & stercoreatissimum poteris, & q̄ similitimum genus terrae, ubi semina positurus eris, hoc uti ne nimis longe semina e seminario ferantur &c.

Colum. li. 3. cap. 1. Optimum est, inquit, eodem agro, quo uitem deponitur es, uel certe uicino facere seminarium. Totum hoc caput cum duobus sequentibus hunc Poetae locum satis explicabit diligenter legenti.

Plinius lib. 17. cap. 10. Principio eligi solum refert, quoniam nutricem indulgentiorem esse, quam matrem saepe conuenit: sit ergo siccum succosumq; bipalio subactum, aduenis hospitale & quam similitimum terrae in quam transferendum sit.

Videro item Palladium lib. 3. cap. 15.

24 Qui etiam caeli.) Palladius lib. 2. capit. 13. sic scribit, plagam caeli uinea spectare debet, locis frigidi meridiana. Calidis septentrionalem. Tepidis orientem. Si tamen Austros uel Euros, regio non habeat inimicos. Quod si hoc est, uitium melius in Aquilonem uel Fauonium uineta dirigemus &c.

Eadem fere Colum. lib. 4. cap. 12.

Plin. lib. 17. ca. 23. Vites, inquit, Aquilonem spectare debent, ipsae palmites aut earundem ad meridiem &c. Verum id generale praecipit postea latius exquitur Poeta ibi, Neue tibi ad solem uergant &c.

ANNOT. EOBANI HES.

25 Nec ferius omnis in unguem.) Varro offendit arbores à ueteribus in quincuncem feri solitas, lib. 1. cap. 7.

Quod ipsum quomodo faciendum sit, & de relliquis uitium interuallis, copiose docet Columella libro 4. capite 15. Interuallo scilicet sesquipedum feri iubens, ne sese inter se contingant.

Plinius lib. 17. cap. 21. Interesse, inquit, oportet in plantario sesquipedis inter bina semina in latitudine, in longitudinem semisses.

Sed hoc in plantario, capite uero sequenti libri eiusdem sic dicit, Interesse medio temperamento inter binas uites oportet pedes quinos. Minimum autem lato solo pedes quaternos, tenui plurimum octonos. Umbri & Narfi ad uicenos intermittunt arationis gratia in his, quæ uocant porculeta, pluuio & caliginoso tractu rariores poni, sicco densiores congruit &c. Eadem item Columella lib. 3. cap. 4.

26 Forsitan & scrobibus.) De faciendis scrobibus Columella satis multa lib. 3. capit. 19. Ante annum quam ponere poma uoles scrobes fodito, ita sole pluuiaque macerabitur, & quod posueris cito comprehendent. Sed si quo anno scrobes feceris etiam semina ponere uoles, ad minimum ante duos menses fodito scrobes, postea sarmentis eos impleto & incendio. Quo latiores scrobes feceris, hoc etiam latiores erunt sapidioresque fructus &c. Et ibidem capite 4.

Si scrobibus aut sulcis uineam posituri erimus, optimum erit ante annum scrobes uel sulcos facere. Plin. libro 17 cap. 22. Sulco latitudo palæ est, scrobibus ternorum pedum in quancunque partem. Alti

tudo,

IN II. GEORG.

tudo, in quocunque genere tripedalis. Ideo nec uitis minor transferri debet, extatura etiamnum duabus gemmis. Emoliri terram minutis in scrobe ima sulcis simoque misceri necessarium. Cliuosa altiores possunt scrobes, præterea puluinatis à deuexitate labris.

Præterea uidero Columella lib. 5. cap. primo. Palladius lib. 3. cap. 9. Catonem cap. 43.

27 Neue tibi ad solem uergant.) Huc partim repetenda sunt, quæ supra citauimus. Ibi, Nunc locus ingenijs &c. Partim addenda de terra uineali ex Columella lib. 4. cap. 11. & 12. ubi dicit, Quam regionem cæli spectari debeant uineæ unice ueterum esse diffusionem, ubi & huc locum citat. Deinde addit, Nobis in uniuersum præcipere optimum uisum est, ut in locis frigidis meridiano uineta subiiciantur. Tepidis orienti uertantur. Si tamen non infestabuntur austris Euris que. Vide supra, ibi. Quinetiam cæli reg. in cort. &c. Varro item non nihil libro 1. capit. 25. & 26.

28 Optima uinetis satio est.) Sequitur opus uineæ conferendæ, quæ uel Vere uel Autumno tempestiue deponitur. Vere melius si aut pluuus aut frigidus status cæli est, & ager pinguis aut campestris & uliginosa planicies. Rursus autumno, si sicca, si calida est aeris qualitas, si exilis atque aridus cæpus, si macer præruptusue collis. Vernæque positionis dies fere 40. sunt ab Idibus Febr. usque in æquinoctium. Rursus Autumnalis ab Idibus Octob. in CAL. Decemb. hæc Columella lib. 4. cap. 14. Sed hæc rationes Italiæ fortasse, ut calidiori regioni conueniunt, nostræ non item, quæ multo est frigidior, quia septentrio

F 3 na

ANNOT. EOBANI HES.

malior. Eamq; ob rem quæcunq; item alia de hu-
iuscemodi rebus à nobis ex scriptoribus Rusticis ci-
tantur, non eo consilio citantur, ut quasi perpetuo
& immutabili lege putemus esse obseruanda. Sed
ut facile appareat, & quantum ueteres diligētiam,
quantum studium in re nobis penē contempta po-
suerint, & comparatione locorum regionumq; fa-
cilius etiam omnia pro patriæ cuiusq; consuetudi-
ne, situ, ac natura moderentur. Non enim uocabu-
la modo multa, sed & res pleræq; à ueterum disci-
plina mutata sunt &c.

Idem Colum. lib. 5. cap. 29. Verior est inferendi
ratio tepentibus iam diebus post hycem cum &
gemmæ & cortex naturaliter mouentur, nec friz-
gus ingruit quod possit, aut surculum insitum, aut
fissuræ plagam inurere &c.

Vide item Catonem cap. 40. & 41.

Palladium lib. 4. hoc est Mense Martio cap. 1.

Plin. li. 17. capit. 22. ex Catone, Vitis insitio una
est per Ver, altera cum uua floret, ea melior est.

per candidam auem Poeta Ciconiam significat,
quæ serpētibus pullos pascit, ut ait Iuena. Quæ pri-
mo uere quasi estatis nunciū ē longinquo ad nos ue-
niunt aues incertū unde, ut ait Plin. sed hæc extra rē.

29 Ver adeo frondi.) Amœnissima digressio
in descriptione Veris *κατὰ τὴν περιήγησιν*, quæ non
incommodè præceptorum scrupulosam austerita-
tem opportuno in amœniorem locum excursu leni-
t, & fastidium uarietate leuat. Quod cum alias se-
pe tum præcipue talibus excursibus Poetæ celebra-
res facere consueuerunt, & hic in primis, ut in pri-
mo per descriptionem mutata ætatis aetæ, & in-

ca-

IN II. GEORG.

tendij, & naturæ auium &cæ. Et in hoc iam antea,
Mali perfici. Item laudum Italia, & paulo post ui-
tæ rusticæ, & in sequentibus alia permulta. Solent
uero uel in primis circa uerni temporis *περίφωτον*
luxuriare, quasi ingenij alacritate ipsam naturam
sequente, sicut ipse in Bucolico carmine quoq;
Et nunc omnis ager, nunc omnis parturit arbos.
Nunc frondent tyllæ, nunc formosissimus annus.

Et Ouidius Fastorum 4.

Nec Veneri tempus quam uer erat aptius ullum
Vere nitent terræ, uere remissus ager.

Nunc herbæ rupta tellure cacumina tollunt

Nunc tumido gemmas cortice palmes agit &c.

Idem primo Fastorum de Vere.

Omnia tunc florent tunc est noua temporis ætas

Et noua de grauido palmite gemma tumet

Et modo formati aperitur frondibus arbor

Prodit & in summum seminis herba solum

Et tepidum uolucres concentibus acra mulcent

Ludit & in pratis luxuriatq; pecus &c.

Horatius 1. carminum, & quarto, & alibi quoq;

Sed horum nunc satis est.

30 Non alios prima.) Ouidius idem de prima
ætate in Metamorph.

Ver erat æternum, placidq; tepentibus auris

Mulcebant Zephyri natos sine semine flores &c.

Et conijciunt Mathematici quoq; mūdi ortum,
à tempore uerno cœpisse. Aiunt enim Aegyptij, in-
cipiente die illo, qui primus omnium luxit, id est, quo
in hunc fulgorem cælum & elemēta purgata sunt,
quia Ide mundi natalis iure uocatur, Arietē in me-
dio cælo fuisse, uide Macro. de somnio li. 2. Itaq; ra-

ANNOT. EOBANI HES.

tionem non caret, quod alioqui poterat uideri fabulosum, & uerisimile est, quantum humanis rationibus licet conijcere, non ab hyeme utiq; aut autumnino, ætate ue, nascentiū omnium rerum exordium sumere uoluisse creatorem etiam temporum, sed nemo illi fuit à consilijs, & impium fuerit fortasse uelle hæc rationibus ullis altius proficere. Itaq; relicto cælo, ad agros nostros redeamus.

31 Ferrea progenies.) Apud Hesiodum quoq; in primo, quinta ætas ferrea est, ait enim *viv* *2007* *diu* *7* *v* *33* *assipor*. Id est. Nunc etenim genus est ferri de robore factum. & apud Ouid. in 1. Meta. Et ipse in primo dixit, Vnde homines nate diuū genus, loquens de saxis à Deucalione & Pyrrha iactis &c.

32 Quod superest.) Colum. lib. 4. cap. 15. scribit Virgilium de ponenda seu inferenda uite Magonē Carthaginensem secutum esse, qui simili ratione tutari ac muniri semina præceperit.

Eodem loco ait sic deponendam esse uitam, ne duarum uitium radices implicentur. Id enim, inquit, facile est uitare per imuni sulcum, iuxta diuersa latera fossarum dispositis paucis lapidibus, qui singuli non excedant quinquilibrale pondus &c.

33 Seminibus positis.) Colu. lib. 5. cap. 4. & 5. Inter alia dicit. Numerus uertendi soli bidentibus, ut uerum fatear, definiendus non est, cum quanto crebrior sit, tãto plus proficere fossionē conueniat.

34 Ac dum prima nouis.) Hanc decussionem frondium insolationē uocant scriptores rustici, locū hunc satis explicabit tibi Colu. li. 5. capitib. 2. & 7. & Plin. lib. 17. cap. 22. Item alij, quos quia sæpe citauimus, hic superuacaneū est uisum, Quippe cum loci quoq;

IN II. GEORG.

quoq; iamdudum indicati sint harum rerum fere omnes.

35 Texendæ sepes etiam.) De ratione faciendarum sepium, locos indicauimus supra libro primo, Ibi, Segeti prætere sepe &c.

36 Non aliam ob causam.) Ouidi. primo libro Pastorū rationes assignat, quare & quæ quibus Numinibus animalia immolentur, ut Baccho caper, Ceteri ius, Aristæo bos, Ouis Dijs ruralibus, Equus Soli, Cerua & canis Dianæ, Afinus Priapo, Gallus Nocti.

Rode caper uitam tamen hinc cum stabis ad aram In tua quod spargo cornua possit, erit.

Vide Politianum in Miscellaneis.

Idem Ouid. 15. Metamorph.

Vite caper morsâ Bacchi maceratus ad aras Dicitur ultoris &c.

37 Mollibus in pratis unct.) Ascaliasmon dicit genus saltationis, in Bacchi orgijs fieri solitum, in quibus utres ponebant inflatos uinctosq; ut in eos uno tantum pede insilientes, facilius prolapsi risum circumstantium excitarent, quam rem *ἀσκαλιδίση* uocant, nam utres *ἀσκαλιδίση* dicunt. Idq; ab Atheniensi bus maxime factū hic indicat Poeta. Hunc locum parum recte quidam hætenus interpretes intellexerunt. Adnotauit ex Athenæo Celius. De saltationū studijs Macrob. lib. Satur. 3. capit. 14.

38 Oscilla ex alta.) Antiquissimum morem sacri ficandi tangit, quæ cum Diti & Saturno fieri solita antiquitus scribit Macrob. Satur. lib. 1. cap. 7. hic uero ad Bacchum etiam transfert, eam ob rem opinor, q; Saturnalia sine Bacchi præcipuo honore haud

ANNOT. EO BANI HES.

quaquam celebrarentur. Saturno enim cum prius humanis hostijs litassent, & Diti humana capita offerrent, Hercules, alium & faustiore ritum sacrificandi, nempe non capitibus humanis, sed oscillis ad similitudinem humanorū capitum factis Ditem placarent, & Saturno non viros, sed accensa lumina, utraq; enim ~~partes~~ uocant graeci, offerrent. Baccho igitur hic Poeta oscilla, id est, effigies seu uultus hominum ex pinu suspendisse Athenienses, & per unctos utres saltasse dicit.

39 Laudato ingentia rura.) Colu. li. 1. ca. 3. Nos, inquit, ad cetera praecepta illud adijcimus, quod sapientius unus de septem in perpetuum posteritati pronunciauit. Adhibendum modum mensuramq; rebus, idq; ut non solum aliud acturis, sed & agrum paraturis dictum intelligatur, ne maiorem q̄ ratio calculorum patitur emere uelit. Nam huc pertinet praeclara Poetae nostri sententia

Laudato ingentia rura. Exiguum colito.

Quod uir eruditissimus, ut mea fert opinio, traditum uetus praeceptum numeris signauit, quippe acutissimam gentem Paenos dixisse conuenit, Inbecilliozem agrum q̄ agricolam esse debere, quoniam cum sit collectandum cum eo si fundus praeualeat allidi dominum. Nec dubium, quin minus reddat laxus ager non recte cultus q̄ angustus eximie.

Inde addit in hanc rem quaedam exempla &c.

40 Contra non ulla.) Aperta sunt quae dicuntur hoc loco, qui tamen plura desyderet, uideat, de olea Varronem lib. 1. cap. 24.

Colu. lib. 3. cap. 17. Pall. lib. 3. cap. 28.

Plin. lib. 15. locis multis.

Reli

IN II. GEORG.

Reliqua ab hoc quia facilia sunt, & nulli non passim, & in aliis scriptoribus obuia, adnotationibus non uidebantur egere.

41 Bacchus & ad culpam.) Libet hic expaciari parumper, & studiosis tantum literarum indicare, quantum sit malum & corporibus & ingenijs, uini immoderatus usus, quamq; uere dixerit hic Poeta Bacchum ad culpam dedisse ac dare caussas, quod dum facio non describam omnes omnium super ea re longissimas praerunq; narrationes, sed breuiter indicabo locos quosdam & sententias celeberrimos non nisi celeberrimorum scriptorum, quos quidem ego legitim, non ignarus posse multo plures afferri & apertiri campum spaciosissimum uolenti omnem scripturam tum sacram tum prophanam excutere ad destruendum ebrietatis uicium, sed nos prophanas duntaxat literas, quae nostrae nunc professionis sunt, delibabimus. Quae igitur Poeta dixit, Ille furentes centauros lato domuit &c. Scripta sunt etiam, imo copiose descripta apud Ouidi. transformationum lib. 12. & in carmine eleganti sane, sed ~~ad id~~, & si Virgilio adscribatur, cuius non minus q̄ Priapeia non est, de uino & Venere, quod quia notum est, non adscripsi, & quoniam de Poetis cepimus, horum quaedam in hanc rem testimonia proferemus, praeclarum in primis est illud Horatii 1. car. Ode 18. At ne quis modici transiliat munera Liberi Centaurea monet cum Lipythi rixa super mero Debellata, monet Sithonijs non leuis Eulhyus Cum fas atq; nefas exiguo fine libidinum Discernunt auidi &c.

Propertius elegiarum lib. 2. sic ait.

Vi-

ANNOT. EOBANI HES.

Vino forma perit, uino corrumpitur ætas

Vino sæpe suum nescit amica uirum

Citius enim senescere ebriosos ratione naturali, facile erat ostendere, nisi hoc non ageremus.

Ouidius quoq; damnat ebrietatem in amantibus, ait enim in secundo de Arte.

Ebrietas ut uera nocet sic ficta iuuabit

Nocet, inquit, uera ebrietas, sed non tantum amatori. Et Iuuenalis de re turpi dixit.

Quid enim Venus ebria curet, Inguinis & capitis quæ sint discrimina nescit.

Idem Ouid. in 2. de amoris remedio, mediocre ebrietatem damnat, immoderatâ admittit, sed suo seruiens argumento. Quam pleriq; nostro quoque tempore uehementer probant, ait autem.

Auc nulla ebrietas, aut tanta sit ut tibi curas

Eripiat, si qua est inter utranq; nocet.

Siquidem Poetæ præcipue fugiendam ebrietatem censent, quod arcana prodat, nam uerissimum est illud ex eodem quod paulo ante citauimus carmine Arcanum demens detegit ebrietas. Et Horat.

Condita cum uerax aperit præcordia Liber

Vbi alludit ad prouerbium ἐν οἴνω ἀλήθεια.

Et in arte, Reges dicuntur multis urgere culullis

Et torquere mero quem perspexisse laborant.

An sit amicitia dignus. Verum est etiam illud Theognidis.

ἐν πωρὶ μὴ χρυσοῦντε καὶ ἠργυρον ἴσθεις ἄνδρες
γινώσκουσ' ἀνδρὸς δι' οἴνου ἔδειξαι νόον.

Quod eum habet sensum.

Argentum & tuluum spectatur in ignibus aurum

Vina animos hominum nō moderata probant.

IN II. GEORG.

Et Euripides κατ' ὀπίσθον γὰρ εἶδος χαλκός

ἔστιν, οἴνου δὲ νόου, ut æra uultus uina pectus indicant. Hunc senarium Erasimus citat ex Athenæo, non tamen uertit. Notum est illud quoq;.

Nox & amor uinumq; nihil moderabile suadent,

Illa pudore uacat, Liber amorq; metu.

Et illud Plautinum ex Bacchidibus.

Illebrosius fieri nihil potest, nox, mulier, uinum

Homini adulescentulo &c.

Aristophanes in Acharnanibus.

οἱ βάρβαροι γὰρ ἄνδρας ἠγούνται μόνους
εὖς πλῆσι ἀλυαμένον καταφαγάντε καὶ πῖπιν.

Vel hosce solos Barbari putant uiros

Qui plurimum bibendo sine edendo polleant.

Et habendum semper in animo oculistq; sapientis

Oraculum οἴνω σεαυτὸν κεραινυέ circa uinū temperantiam seruandam esse præcipiens. Immensam sylvam

talium cōgerere potueram, sed eleuetur forsitan poetarū authoritas a Philosophis, nisi ipsorū quoq; nemo nō præcipuus nō præcipue dānet uinolentiā. Sicut idē, a quo iā cepimus, alibi quoq; aliquoties. Plena

detestatio, & omnia maxima ebrietatis mala, plurimæq; pestes enumerantur a Plinio lib. 14. cap. 22.

E quibus illa uelut axiomata quædam notatu digna sunt.

Vinum hominis mentem mutat ac furorem gignit

Docet libidines temulentia

Ebrii oculis matronas licentur & maritis perdūtur

Ebrii animi secreta proferunt

Ebrii mortifera loquuntur, rediturasq; per iugulū

uoces non continent, multis ita interemptis.

Ebrii Solem orientem non uident

ANNOT. EOBANI HES.

Minus diu uiuunt. Ex ebrietate sunt pallor,
Pendulae genae, oculorum ulcera, Tremulae manus,
Furiales somni, inquietas nocturna,
Libido portentosa, foetidi ex ore halitus
Rerum omnium obliuio, mors memoriae

Princeps Medicorum Hippocrates multis locis
nimium uini usum letiferum esse ostendit, sicut lib.
3. de morbis dicit, Fieri saepenumero, ut uinolenti
obmutescant de repente, conuulsionemque patientes
morianur. Et in libro de sterilibus, uirum temulen-
tum parum aptum generationi proles dicit esse, &
alibi saepe multa hoc modo.

Vna legum Solonis fuit, morte multandum prin-
cipem esse, qui deprehensus fuisset ebrius.

Et Pittacus duplici incommodo dignos esse censuit,
qui uino ad ebrietatem abuterentur, nepe, ut opinor,
quod & pecuniae & sanitatis iacturam facerent.

Arist. li. 7. politicorum uetat pueris & nutricibus
uinum dari, nempe quod non pueritiae modo, uerum etiam
cuius aetatis periculofum sit, cum morbos et plurimos
& maximos gignat. Et quoniam Rusticis nunc scri-
ptoribus insitimus, libet adscribere Columellae sen-
tentiam, quam lib. 12. ca. 1. de bono patrefamilias, seu
uillae praefecto loquens, ponit his uerbis, Somni & uini
si abstinentissimus, quae utraque sunt inimicissima
diligentiae, nam & ebrioso cura officij pariter cum memo-
ria subter hauritur, & somniculosum plurima effugiunt.

Sed & nos in curam tuendae ualitudinis
Immodici sensus perturbat copia Bacchi

Inde qui enumeret quot mala proueniant:
Corporis exhaerit luccos, animique uigorem
Opprimit, & mentes strangulat atque necat

Sed

IN II. GEORG.

Sed prius in sicca gaudebit piscis arena
Bacche oblite modi quam tua damna canam

Atque ea sunt alio quodam mihi dicta libello

Et sunt nequitiae nomina multa tuae

Ergo modum praescribe Deo tam grande nocentis,
Cum uenit accepta conditione iuuat.

Verum ne ea tantum quae uiciosa ex nimio uini
abuso proueniunt prosequentes, quae bona quoque
ex eiusdem mediocri & temperata potatione exi-
stunt, praeteramus. Verba Auli Gellij ex noctium
lib. 15. ca. p. 2. huc ascribemus.

Plato, inquit, in 1. & 2. de legibus, non ebrietatem
istam turpissimam, quae labefacere & minuere ho-
minum mentes solet laudauit, Sed hanc largiore pau-
lo iucundiorumque uini inuitationem, quae siceret sub
quibusdam quasi arbitris, & magistris conuiuorum so-
brijs non improbauit. Nam & modicis honestisque inter
bibendum remissionibus resciri, integritateque animos ad
instauranda sobrietatis officia existimauit, reddique
eos sensim lectiores, atque ad intentiones rursus capiendi
das fieri habiliores. Atque etiam hoc Plato ibidem dicit.

Non fugiendas esse neque respuendas huiusmodi exerci-
tationes aduersum propulsandam uini uolentiam &c.
Nam totum caput, ut huc pertinet, ita extra rationem in-
stituti uidebatur adscribere. Macrobi. hoc in suum
conuiuium ut per multa alia, impudenter tacito authoris
noie transcripsit. In eandem ferme sententiam est, & il-
lud, quod Plutar. scribit in libello de tuenda bona ua-
litudinc. Perdifficile scilicet esse in certu hominum, & in-
ter inuitatiunculas illorum, teipsum intra mediocritatem
solitamque temperantiam continere, ut non omnibus uehe-
menter grauis ac molestus et onerosus esse uidearis.

Hac

ANNOT. EOBANI HES.

Hæc hæcenus in Annotationibus attigisse satis fuerit, neq; enim institueram ebrietatis uituperationem scribere, aut inter agricolas declamare, quod & impudentis erat, & sui prorsus obliti, Poetam igitur eos felices proclamantem audiamus.

42 O fortunatos nimium.) Hæc digressio qua librum hunc, ut superiorē narratione de morte Cæsaris, & sequentem pestilentia pecorum, ultimum fabula Aristæi, concludit, continet plenissimam laudem uitæ rusticæ, quæ cum satis clara per se sit, nulla magnopere eget expositione, & qui laudes uitæ rusticæ describant, in frontispicio harum annotationum indicauimus.

43 Iusticia excedens.) Iusticia, inquit, cum ubiq; iam subeuntibus uicijs exularet, & a nullo non hominū genere eiiceretur, diutissime tamen apud agricolas mansit, qui uictum quotidiano labore querentes, nullā relinquebant uicijs aditum, omnemq; luxuriam uiam præstruētes, diutissime innocenter uixere, donec tandem ad hoc quoq; genus uiciorum contagia irreflere. Itaq; ceu designatā mortalium consuetudinem iusticiam terris abijisse, & ad superiores unde uenerat, ut Hesiod. ait, redijisse Poetæ passim canunt, ut Ouid. i. Metamorph.

Victa iacet pietas & uirgo cæde madentes
Ultima cœlestium terras Astræa reliquit.

Et idem primo quoq; Fastorum.

Nondum iusticiam facinus mortale fugarat
Ultima de superis illa reliquit humum.

Pulchra est de iusticia apud Hesiodum libro operarum & dierum narratio, quæ quoniam prolixior paulo post, non uidebatur huc adscribenda.

Vi-

IN IL. GEORG.

Videto item Aratum in *ἑρμῶν μαίωσις*.

44 Me uero primum dulces.) Hic locus admodum nullius scientiæ ignarum oportere esse Poetam, nam præter alias disciplinas hic quoque scientiam astrorum motus & cursus syderum & nature torius arcana doceri a Musis cupit, quas illum pulchre ab illis ipsis edoctum fuisse, non hic tantum locus argumento est, sed sexcenti alij quoq;.

Sic Ouid. Fastorum libro primo.

Felices animæ quibus hæc cognoscere primum

Intus domos superas scandere cura fuit.

Credibile est illos pariter uicijsq; iocisq;

Altius humanis exeruisse caput

Non Venus & uinum sublimia pectora fregit

Officiumq; fori militiæq; labor

Nec leuis ambitio perfusa gloria furo

Magnarumue fames sollicitauit opum.

Admouere oculis distantia sydera nostris

Aetheraq; ingenio supposuere suo.

45 Vnde tremor terris.) Rationem terræ motuum reddit Plinius libro 2. cap. 18. & deinceps alij quot.

Idem eodem libro qua ratione mare accedat accedat cap. 99.

46 Quid tantum Oceano.) Hos duos uersus potuit etiam in primo Aeneidos. Reliqua usq; ad finem libri lectu quidem iucundissima sunt, sed adnotatione non egent.

FINIS ANNOTATIONVM

Eobani Hæsi in Secundum Georgicorum Librum.

G

MO-

MODESTI

NI IURISCONSULTI IN TER-
tium Georgicorum Argumentum.

Teq; Pales, & pastorum memorande per orbem.
Et pecorum cultus, & gramine pascua leta,
Quis habitent armenta locis, stabulentur & agni,
Omnia diuino monstrauit carmine Vates.

P. V. M. Georgicorum Liber Tertius.

TE quoq; magna Pales, et te memorade canemus
2 Pastor ab Amphryso uos sylua, amnesq; Lycæ
Cetera que uacuas tenuissent carmina mentes,

3 Omnia iam uulgata, quis aut Eurysheæ durum
Aut illaudati nescit Busiridis aras?

Cui non dictus Hylas puer? & Latonia delos?
Hippodameq; humeroq; Pelops insignis eburno,
Acer equis? tentanda uia est qua me quoq; possim
Tollere humo, uictorq; uirum uolitare per ora.

4 Primus ego in patriam mecum (modo uita superstiti)
Aonio rediens deducam uertice musas.

5 Primus Idumæas referam tibi Mantua palmatis
Et uiridi in campo templum de marmore ponam
Propter aquam, tardis ingens ubi flexibus errat
Myncius, & tenera prætexit arundine ripas.
In medio mihi Cæsar erit, templumq; tenebit.
Illi uictor ego, & Tyrio conspectus in ostro,

LIBER III.

Centum quadrijugos agitabo ad flumina currus.

Casti mihi alpheum linquens, lucosq; Molorchii,

Cursibus & crudo decernet Græcia cestu

Ipse caput tonsæ folijs ornatus oliuæ

Dona feram, iam nunc solennes ducere pompas

Ad delubra iuuat, cæsosq; uidere iuuenços.

Vel scæna ut uersis discedat frontibus, utq;

Purpurea intexti tollant aulea Britanni

In foribus pugnam ex auro, solidosq; elephanto

Gangaridum faciem, uictorisq; arma Quirini,

Atq; hic undantem bello, magnumq; fluentem

Nilum, ac nauali surgentes ære columnas,

Addam urbes Asiæ domitas, pulsumq; Niphatem,

Eidentemq; fuga Parthum, uersisq; sagittis,

Et duo rapta manu diuerso ex hoste trophæa,

Atq; triumphatas utroque ab littore gentes.

Stabunt & Parij lapides, spirantia signa,

Affaraci proles, demissæq; ab Ioue gentis

Nomina, Trosq; parens, & Troiæ Cynibius author.

Inuidia infelix furias, amnemq; seuerum

Coccyti metuet, tortosq; Ixionis angues,

Immanemq; rotam, & non exuperabile saxum.

Interea Dryadum syluas, saltusq; sequamur

Intactos, tua Mœccenas haud mollia iussa,

Te sine nil altum mens inchoat, en age segneis

Intape moras, uocat ingenti clamore Citheron

G E O R.

Taygetiq; canes, domitrixq; Epidaurus equorum,
 Et uox assensu ncmorum ingeminata remugit.
 Mox tamen ardenteis accingar dicere pugnas
 Cæsaris, & nomen fama tot ferre per annos,
 Tithoni prima quot abest ab origine Cæsar.

6 Scu quis olympiæ miratus præmia palmæ
 Pascit equos, seu quis fortes ad aratra iuencos,
 Corpora præcipue matrum legat, optima toruæ
 7 Forma bouis, cui turpe caput, cui plurima ceruix^{is}
 Et crurum tenuis à mento palearia pendent
 Tum longo nullus lateri modus, omnia magna.
 Pesctiam, & camuris hirtæ sub cornibus aures.
 Nec mihi displiceat maculis insignis, & albo,
 Aut iuga detrectans, interdumq; aspera cornu,
 Et faciem tauro propior, quæq; ardua tota,
 Et gradiens ima uerrit uestigia cauda
 Aetas lucinam, iustosq; pati Hymenæos
 Desinit ante decem, post quatuor incipit annos.
 Cætera nec statura habilis, nec fortis aratris.
 Interea superat gregibus dum læta iuuentus,
 Solue mares, mitte in Venerem pecuaria primus,
 Atq; aliam ex alia generando suffice prolem.
 Optima quæq; dies miseris mortalibus æui
 Prima fugit, subcunt morbi, tristisq; senectus,
 Et labor & duræ rapit inclementiamortis.
 Semper erunt, quarum mutari corpora malis.

LIBER III.

Semper enim refce, ac ne post amissa requiras,
 Anteueni, & sobolem armento sortire quotannis,
 8 Nec non, & pecori est idem delectus equino.
 Tu modo quos in spem statuis submittere gentis,
 Præcipuum iam inde à teneris impende laborem.
 Continuo pecoris generosi pullus in aruis
 Altius ingreditur, & mollia crura reponit,
 Primus & ire uiam fluuios tentare minaces
 Audet, & ignoto sese committere ponti,
 Nec uarios horret strepitus, illi ardua ceruix,
 Argutumq; caput, breuis aluus, obesaq; terga,
 Luxuriatq; thoris animosum pectus, honesti
 9 Spadices, glauciq; color deterrimus albis,
 10 Et giluo, tum siqua sonum procul arma dedere,
 Stare loco nescit, micat auribus, & tremitt artus,
 Colletumq; premens uoluit sub naribus ignem,
 Densa iuba, & dextro iactata recumbit in armo,
 At duplex agitur per lumbos spina, cauatq;
 Tellurem, & solido grauitè sonat ungula cornu,
 11 Talis Amyclei domitus Pollucis habentis
 Cyllarus, & quorum Graij meminere poeta,
 Martis equi bijuges, & magni currus Achillis,
 Talis & ipse iubam ceruice effudit equina,
 Coniugis aduentu pernix Saturnus, & altum
 Pelion hincmitu fugiens impleuit acuto, (nis
 12 Equoq; ubi aut morbo grauis aut iâ segnior ana

GEORG.

Deficit, abde domo, nec turpi ignosce senectæ.
 Frigidus in Venrem senior, frustra;q; laborem
 Ingratum trahit, & siquando ad prælia uentum est.
 Ut quondam in stipulis manus sine uiribus ignis
 Incassum surit, ergo animos, æuumq; notabis
 Præcipue, hinc alias artes, prolemq; parentum,
 Et quis cuiq; dolor uicto, quæ gloria palmæ.
 Nonne uides, cum præcipiti certamine campum
 Corripuere, ruuntq; effusi carcere currus?
 Cum spes arrectæ iuuenum, exultantiaq; haurit
 Corda pauor pulsans, illi instant uerbere torto,
 Et proni dant lora, uolat ui feruidus axis,
 Iamq; humiles, iamq; elati sublimè uidentur
 Aëra per uacuum ferri, atq; assurgere in auras,
 Nec mora, nec requies, at fuluæ nimbus arenæ
 Tollitur, humescunt spumis, statuq; sequentum,
 Tantus amor laudum, tantæ est uictoria curæ.
 Primus Eriethonius currus, & quatuor ausus
 Iungere equos, rapidisq; rotis insistere uictor,
 12 Frena Pelethronij Lapithæ, girosq; dedere
 Impositi dorso, atq; equitem docuere sub armis
 Insultare solo, & gressus glomerare superbos,
 Acquis uterq; labor, æque iuuenemq; magistri
 Exquirunt, calidumq; animis, & cursibus acrem,
 Quamuis sæpe fuga uersos ille egerit hosteis,
 Et patriam Epirum referat, forteisq; Mycenas,

Nepi

LIBER III.

13 Neptuniq; ipsa deducat origine gentem.
 His animaduersis, instant sub tempus, & omnes
 14 Impendunt curas denso distendere pingui
 Quem legere ducem, & pecori dixere maritum,
 Florentesq; secant herbas, fluuiosq; ministrant,
 Farrasq; ne blando nequeant superesse labori,
 Inualidiq; patrum referant iciunia nati.
 Ipsa autem macie tenuant armenta uolentes.
 Atq; ubi concubitus primos iam nota uoluptas
 Sollicitat, frondesq; negant, & fontibus arcent,
 Sæpe etiam cursu quatiunt, & sole fatigant,
 Cum grauius tunsis gemit area frugibus, & cum
 Surgentem ad Zephyrum paleæ iactantur inanes.
 Hoc faciunt, nimio ne luxu obtusior usus
 Sit genitili aruo, & sulcos oblimet inertes,
 Sed rapiat sitiens Venrem, interiusq; recondat.
 15 Rursus cura patrū cadere, & succedere matrū
 Incipit exactis grauidæ cum mensibus errant,
 Non illas grauibus quisquam iuga ducere plaustris,
 Non saltu superare uiam sit passus, & acri
 Carpere prata fuga, fluuiosq; innare rapaces.
 Saltibus in uacuis pascant, & plena secundum
 Flumina, muscus ubi, & uiridissima gramine ripa
 Speluncæq; tegant, & saxea procubet umbra.
 Est lucos Sylari circa, illicibusq; uirentem
 Plurimus alburnum uolitans, cui nomen Asylo

GEOR.

Romanum est, æstron graij uertere uocantes,
 Asper acerba sonans, quo tota exterrita syluis
 Diffugiunt armenta, furit mugitibus æther
 Concussus, syluæq; & sicci ripa Tanagri.
 Hoc quondam monstro horribiles exercuit iras
 Inachia Iuno pestem meditata iuuenca.
 Hunc quoq; (nam medijs feruoribus acrior instat)
 Arcebis grauido pecori, armenta q; pascet
 Sole recens orto, aut noctem ducentibus astris.

16 Post partum, in uitulos cura traducitur omnis,
 Continuoq; notas, & nomina gentis inurunt,
 Et quos aut pecori malint submittere habendo,
 Aut aris seruare sacris, aut scindere terram,
 Et campum horrentem fractis inuertere glebis,
 Cætera pascuntur uirides armenta per herbas,

17 Tu quos ad studiū, atq; usum formabis agrestē
 Iam uitulos hortare, uiamq; insiste domandi,
 Dum facilis animi iuuenum, dum mobilis ætas,
 At primum laxos tenui de uimine circlos
 Ceruici subnecte, dehinc ubi libera colla
 Seruitio assuerint, ipsi e torquibus aptos
 Iunge pares, & coge gradum conferre iuuenkos.
 Atque illis iam sepe rotæ ducantur inanes
 Per terram, & summo uestigia puluere signent.
 Post ualido nitens sub pondere saginus axis
 Instrepat, & iunctos temo trahat æreus orbis.

LIBER III.

Interea pubi indomitæ non gramina tantum,
 Nec uescas salicum frondes, uluamq; palustrem,
 Sed frumenta manu carpes sata, nec tibi foetæ
 More patrum niuea implebunt mulctraria uaccæ,
 Sed tota in dulces consument ubera natos.
 Sin ad bella magis, studium, turmasq; feroces,
 Aut Alphæa rotis prælabi flumina Pise
 Et Iouis in luco currus agitare uolantes,
 18 Primus equi labor est animos, atq; arma uidere
 Bellantum, lituosq; pati, tractuq; gementem
 Ferre rotam, & stabulo frenos audire sonanteis.
 Tum magis, atq; magis blandis gaudere magistri
 Laudibus, & plausæ sonitum ceruicis amare,
 Atq; hæc iam primo depulsus ab ubere matris
 Audiat, inq; uicem det mollibus ora capistris
 Inualidus, etiamq; tremens, etiam inscius æui.
 At tribus exactis ubi quarta accesserit ætas,
 Carpere mox gyrum incipiat, gradibusq; sonare
 Compositis, sinuetq; alterna uolumina crurum,
 Sitq; laboranti similis, tum cursibus auras
 Frouocet, ac per aperta uolans ceu liber habenis
 Aequora, uix summa uestigia ponat arena,
 Qualis hyperboreis Aquilo cum densus ab oris
 Incubuit, Scythiæq; hyemes, atq; arida differt
 Nubila, tum segetes altæ, campiq; natantes
 Lenibus horrescunt flabris, summaq; sonorem

GEOR.

Dant sylua longiq; urgent ad littora fluctus
 Ille uolat, simul arua fuga, simul equora uerrens,
 Hic uel ad Elci metas, & maxima campi
 Sudabit spatia, & spumas aget ore cruentas,
 Belgica uel molli melius feret effeda collo,
 Tum demum crassa magnum sarragine corpus
 Crescere iam domitis finito, nanq; ante domandum
 Ingentes tollent animos prensiq; negabunt
 Verbera lenta pati, & duris parere lupatis.

19 Sed non ulla magis uires industria firmat,
 Quam Venerem, & caeci stimulos auertere amoris,
 Siue boum, siue est cui gratior usus equorum,
 Atq; ideo tauros procul, atq; in sola relegit
 Pasua post montem oppositu, & trans flumina lata
 Aut intus clausos satura ad praesepia seruant.
 Carpit enim uires paulatim, uritq; uidendo
 Faemina, nec nemorum patitur mem nisse, nec herbae.
 Dulcitus illa quidem illecebris, & saepe superbos
 Cornibus inter se subigit decernere amantes,
 Pasaitur in magna sylua formosa iuuenca
 Illi alternantes multa ui praelia miscent
 Vulneribus crebris, lauit ater corpora sanguis,
 Versaq; in obnixos urgentur cornua uasto
 Cum gemitu, reboant syluaeq; , & magnus olympus
 Nec mos bellante una stabulare, sed alter
 Victus abit, longeq; ignotis exulat oris,

Mula

LIBER III.

Multa gemens ignominiam, plagasq; superbi
 Victoris, tum quos amisit inultus amores,
 Et stabula aspectans regnis excessit auitis.
 Ergo omni cura uires exercet, & inter
 Dura iacet pernix instrato saxa cubili
 Frondibus hirsutis, & carice pastus acuta,
 Et tentat sese, atq; irasci in cornua discit
 Arboris obnixus, trunco, uentosq; lacepsit
 Istibus, & sparsa ad pugnam proludit arena,
 Post ubi collectum robur, uiresq; receptae,
 Signa mouet, praepsq; oblitum fertur in hostem,
 Fluctus ut in medio ccepit cum albescere ponto
 Longius, ex altoq; sinum trahit, utq; uolutus
 Ad terras immanc sonat per saxa, nec ipso
 Monte minor procumbit, at ima exastuat unda
 Vorticibus, nigramq; alte subiecat arenam.
 Omne adeo genus in terris hominumq;, ferarumq;
 Et genus equoreum, pecudes, pictaq; uolucres
 In furias, ignemq; ruunt, amor omnibus idem.
 Tempore non alio catulorum oblita leena
 Scuior, errauit campis, nec funera uulgo
 Tam multa informes urfi, stragemq; dedere
 Per syluam, tum seuus aper, tum pessima tigris,
 Heu male tum Libya solis erratur in agris.
 Nonne uides ut tota tremor pertentet equorum
 Corpra, si tantum notas odor attulit auras?

Ac

Ac neq; eos iam frena uirum, nec uerbera seua,
 Non scopuli, rupesq; caue, atq; obiecta retardant
 Flumina, correptos unda torquentia montes,
 Ipse ruit, dentesq; Sabellicus exacuit sus,
 Et pedibus subigit terram, fricat arbore costas,
 Atq; hinc, atq; illinc, humeros ad uulnera durat.
 Quid iuuenis, magnum cui uersat in osibus ignem?
 Durus amor? nempe abruptis turbata procellis
 Cæca nocte natat serus freta, quem super ingens
 Porta tonat cæli, & scopulis illisa reclamant
 Aequora, nec miseri possunt reuocare parentes,
 Nec moritura super crudeli funere uirgo.
 Quid lynces Bacchi uaria, & genus acre luporum?
 Atq; canum? quid quæ imbelles dant prelia cerui?
 20 Scilicet ante omnes furor est insignis equarum.
 Et mentem Venus ipsa dedit, quo tempore Glauci
 Potniades malis membra absumpserunt quadrigæ,
 Illas ducit amor trans Gargara, transq; sonantem
 Ascanium, superant montes, & flumina tranant,
 Continuoq; suid is ubi subdita flamma medullis,
 Vere magis, quia uere calor redit osibus, illæ
 Ore omnes uerse in Zephyrum stant rupibus altis,
 Exceptantq; leucis auras, & sæpe sine ullis
 Coniugis uento grauidæ (mirabile dictu)
 Saxa per & scopulos, & depressæ conualles
 Dissugiunt, non Eure tuos, neq; solis ad ortus,

In Boream, Caurumq; aut unde nigerrimus Auster
 Nascitur, & pluuio contristat frigore cælum.
 21 Hinc demum (hippomanes uero quod noie dicunt
 Pastores) lentum distillat ab inguine uirus.
 Hippomanes quod sæpe male legere nouerca,
 Miscueruntq; herbas, & non innoxia uerba.
 Sed fugit interea fugit irreparabile tempus,
 Singula dum capiti circumuectamur amore.
 22 Hoc satis armentis, superat pars altera curæ
 Lanigeros agitare greges, hirtasq; capellas.
 Hic labor, hinc laudem sortes sperate coloni.
 23 Nec sum animi dubius, uerbis ea uincere, magnam
 Quam sit, & angustis hunc addere rebus honorem.
 Sed me Parnassi, deserta per ardua dulcis
 Raptat amor, iuuat ire iugis, quæ nulla priorum
 Castaliam molli diuertitur orbita cliuo.
 Nunc ueneranda Pales, magno nunc ore sonandum
 24 Incipiens stabulis edico in mollibus herbam
 Carpere oueis, dum mox frondosa reducitur æstas,
 Et multa duram stipula, filicumq; manipulis
 Sternere subter humum, glacies ne frigida lædat
 Molle pecus, seabimq; serat, turpeisq; podagras.
 25 Post hinc digressus iubeo frondentia capris
 Arbuta sufficere, & stuuos præbere recentes.
 Et stabula a uentis hyberno opponere soli
 Ad medium conuersa diem, cum frigidus olim

GEORG.

Iam cadit extremoq; irrorat aquarius anno.
 Hec quoq; non cura nobis leuiore tuenda,
 Nec minor usus erit, quamuis Milesia magno
 Vellera mutentur, Tyrios incocta rubores.
 Densior hinc soboles, hinc largi copia lactis.
 Quam magis exhausto spumauerit ubere mulctra,
 Leta magis pressis manabunt ubera mammis
 Nec minus interea barbas, incanaq; menta
 Cinyphij tondent hirci, setasq; comanteis
 Vsum in castrorum, & miseris uelamina nautis,
 Pascuntur uero syluas & summa Lycæi,
 Horrenteisq; rubos, & amantes ardua dumos.
 Atq; ipse memores redeunt in tecta, suosq;
 Ducunt, & grauido superant uix ubere limen
 Ergo omni studio glaciem, uentosq; niuales,
 Quo minus est illis cura mortalis egestas,
 Aucertes, uictumq; seres, & uirgea letus
 Pabula, nec tota claudes scenilia bruma.
 At uero Zephyris cum leta uocantibus æstas
 In saltus utrunq; gregem, atq; in pascua mittes
 Luciferi primo, cum sydere frigida rura
 Carpatum, dum mane nouum, dum gramina cadent,
 26 Et ros in tenera pecori gratissimus herba.
 Inde ubi quarta sitim cœli collegerit hora,
 Et cantu querule rumpent arbuta cicadæ
 Ad puteos, aut alta greges ad stagna iubeto

CURS

LIBER HI.

Currentem ilignis potare canalibus undam,
 Aestibus at medijs umbrosam exquirere uallem,
 Sicubi magna Iouis antiquo robore quercus
 Ingentes tendat ramos, aut sicubi nigram
 Illicibus crebris sacra nemus accubet umbra,
 Tum tenues dare rursus aquas, & pascere rursus
 Solis ad occasum, cum frigidus acra Vest er
 Temperat, & saltus reficit iam roscida luna,
 Littoraq; Halcyonem resonant, & Acanthida dumi.
 27 Quid tibi pastores Libyæ, quid pascua uersu
 Prosequar? & raris habitata mapalia tehis?
 Sæpe diem, noctemq;, & totum ex ordine mensæ
 Pascitur, itq; pecus longa in deserta sine ullis
 Hospitijs, tantum campi iacet, omnia secum
 Armentarius Aphcr agit, tectumq;, laremq;
 Armaq;, Amycleumq; canem, Cressamq; pharetram
 Non secus, ac patrijs acer Romanus in armis
 Iniusto sub fasce uiam cum carpit, & hosti
 Ante expectatum postis stat in agmine castris.
 At non qua Scythia gentes, Meoticæq; unda,
 Turbidus & torquens flauentes Ister arenas,
 Quaq; redit medium Rhodope porrecta sub axem,
 Illic clausa tenent stabulis armenta, neq; ulla
 Aut herbe campo apparent, aut arbore frondes,
 Sed iacet aggeribus niueis informis, & alto
 Terra gelu late, septemq; assurgit in ulnas.

Sema

G E O R.

Semper hyems, semper spiranteis frigora Cauri.
 Tum sol pallentes haud unquam discutit umbras.
 Nec cum inuectus equis altum petit æthera, nec cum
 Præcipitem Oceani rubro lauit æquore currum.
 Concreseunt subitæ currenti, in flumine crustæ,
 Vndaq; iam tergo ferratos sustinet orbes.
 Puppibus illa prius patulis, nunc hospita plaustris,
 Aeraq; disiliunt uulgo, uestesq; rigescunt
 Induta, caduntq; securibus humida uina,
 Et totæ solidam in glaciem uertere lacuna,
 Stiriâq; impexis induruit horrida barbâ.
 Intereat toto non secius ære ningit.

Intereunt pecudes, stant circumfusa pruinis
 Corpora magna bouum, confertoq; agmine cerui
 Torpent mole noua, & summis uix cornibus extant,
 Hos non immisis canibus, non castibus ullis,

28 Puniceæ ue agitant pauidos formidine pennis,
 Sed frustra oppositum trudentes pectore montem,
 Cominus obtruncant ferro, graui terq; rudentes
 Cadunt, & magno læti clamore reportant.
 Ipsi inde fossis specubus secura sub alta
 Ociâ agunt terra, congestaq; robora totas
 Aduoluerè focus ulmos, signiq; dedere.
 Hic non læm ludo ducunt, & pocula læti
 Fermento, atq; acidis imitantur uitea sorbis.
 Talis Hyperboreos septem subiecta Trioni

G M

L I B E R III.

Gens effrena uirum Riphæo tunditur Euro,
 Et pecudum suluis uelantur corpora setis.

29 Si tibi lanicium curæ, primum aspera sylua,
 Lappaq; tribuliq; absint, fuge pabula læta,
 Continuog; greges uillis lege mollibus albos.

30 Illum autem (quamuis aries sit candidus ipse)
 Nigra subest udo tantum cui lingua palato
 Reijce, ut maculis infuscet uellera pullis
 Nascentum, plenoq; alium circumspice campo.
 Munere sic niueo lanæ (si credere dignum est)
 Pan deus Arcadiæ captam te Luna sefilit

In nemora alta uocans, nec tu aspernata uocantem
 31 At cui lactis amor, Cybifum, lotosq; frequentes,
 Ipse manu, falsasq; ferat præsepibus herbas.
 Hinc & amat fluuios magis, & magis ubera tendunt
 Et salis occultum rescrunt in lacte saporem.

Muli iam excretos prohibent à matribus hædos,
 Primaq; ferratis præfigunt ora capistris.
 Quod surgente die mulserè, horisq; diurnis,
 Noctè premunt, quod iam tenebris, & iole cadente,
 Sub lucem exportant calathis, adit oppida pastor,
 Aut parco sale contingunt, hyemiq; reponunt.

32 Nec tibi cura canum furrit postrema, sed unâ
 Velocees Spartæ catulos, ac remq; molossum
 Pasce sero pingui, nunquam custodibus illis
 Nocturnum stabulis furem, incur susq; luporum,

H

AM

GEOR.

Aut impacatos à tergo horrebis Iberos,
 Sæpe etiam cursu timidos agitabis onagros.
 Et canibus leporem, canibus uenabere damas,
 Sæpe uolutabris pulsos syluestribus apros
 Latrato turbabis agens, montesq; per altos
 Ingentem clamore premes ad retia ceruum.
 33 Disce & odoratam stabulis a cendere cædrum
 Galbancoq; agitare graues nidore chelydros,
 Sæpe sub immotis præsepibus, aut mala tactu
 Vipera delituit, cœlumq; exterrita fugit,
 Aut tecto assuetus coluber succedere, & umbra
 Pestis acerba bouum, pecoriq; aspergere uirus,
 Fouit humum, cape saxa manu, cape robora pastor,
 Tollentemq; minas & sibila colla tumentem,
 Deijce, iamq; fuga timidum caput abdidit alte
 Cum mediæ nexus, extremæq; agmina caudæ,
 Soluuntur, tardosq; trahit sinus ultimus orbes.
 Est etiam ille malus calabris in saltibus anguis,
 Squamea conuoluens sublato pectore terga,
 Atq; notis longam maculosus grandibus aluum
 Qui dam amnes ulli rumpuntur fontibus, & dum
 Vere madent udo terræ, ac pluuiælibus austris,
 Stagna colit, ripisq; habitans, hic piscibus atram.
 Improbus ingluuiem, ranisq; loquacibus explet.
 Postquam exhausta palus, terræq; ardore dehiscunt
 Exillit in siccum, & flammantia lumina torquens

S. euit

LIBER III.

S. euit agris, asperq; siti, atq; exterritus æstu,
 Ne mihi tum molles sub diuo carpere somnos,
 Neq; dorso nemoris libeat iacuisse per herbas,
 Cum positis nouus exuuijs, nitidusq; iuuenta
 Voluitur, aut, catulos tectis, aut oua relinquens
 Arduus ad solem, & linguis micat ore trifidus,
 34 Morborum te quoq; caussas, & signa docebo,
 Turpis oues tentat scabies ubi frigidus humber
 Altius ad uiuum per sedit, & horrida cano
 Bruma gelu, uel cum tonsis illotus adhesit
 Sador, & hirsuti secuerunt corpora uepres.
 Dulcibus iccirco stuujs pecus omne magistri
 Perfundunt, udisq; aries in gurgite uillis
 Mersatur, missusq; secundo defluit amni,
 Aut tonsum tristi contingunt corpus amurca,
 Et spuma miscent argenti ac sulphura uiua
 Idæasq; pices, & pinguis unguine ceras,
 Scyllamq; helleborosq; graues, nigrumq; bitumen,
 Non tamen ulla magis præsens fortuna laborum est,
 Quam si quis ferro potuit rescindere summum
 Vlceris os, alitur uitium, uiuitq; tegendo,
 35 Dū medicus adhibere manus ad uulnera pastor
 Abnegat, & meliora deos sedet omnia poscens.
 Quin etiam ima dolor balantum lapsus ad ossa
 Cum surit, atq; artus depascitur arida febris,
 Profuit incensos æstus auertere, & inter

H 1 Imd

G E O R.

Ima ferire pedis salientem sanguine uenam,
 Bisalta quo more solent, acerq; Gelonus,
 Cum fugit in Rhodopen, atq; in deserta Getarum,
 Et lac concretum cum sanguine potat equino,
 Quam procul aut molli succedere sepius umbræ
 Videris, aut summas carpentem ignauius herbas,
 Extremamq; sequi, aut medio procumbere campo
 Pascentem, & seræ solam decedere nocti,
 Continuo ferro culpam compeſce, prius, quam
 Dira per in cautum serpent cortagia uulgus.
 Non tam creber agens hyemem ruit æquore turbis,
 Quam multæ pecudum pestes, nec singula morbi
 Corpora corripunt, sed tota æstiuæ repente,
 Spemq; gregemq; simul, cunctamq; ab origine gentium
 36 Tum sciat ærias Alpes, & Norica siquis
 Castella in tumulis, & lapidis arua Timani,
 Nunc quoq; post tanto uideat, desertaq; regna
 Pastorum, & longe saltus, lateq; uacantes.
 Hic quondam morbo cœli miseranda coorta est
 Tempestas, totoq; autumnu incanduit æstu,
 Et genus omni neci pecudum dedit, omne ferarum.
 Corruptiq; lacus, inſecit pabula tabo
 Nec uia mortis erat simplex, sed ubi ignea uenis
 Omnibus acta sitis miseros abduxerat artus,
 Rursus abundabat fluidus liquor, omniaq; in se
 Ossa minutatim morbo collapsa trahebat,

S. p. 6

LIBER III.

Sepe in honore deum medio stans hostia ad aram,
 Lanea dum niuea circumdatur inſula uitta,
 Inter cunctantes cecidit moribunda ministros
 Aut si quam ferro maſtauerat ante sacerdos,
 Inde neq; impositis ardent altaria fibris,
 Nec reſponſa poteſt conſultus reddere Vates.
 Ac uix ſuppoſiti tinguntur ſanguine cultri,
 Summaq; ieiuna ſanie inſuſcatur arena,
 Hinc lætis uituli uulgo moriuntur in herbis,
 Et dulces animas plena ad præſepia reddunt,
 Hinc canibus blandis rabies uenit, & quatit egros
 Tuſſis anhelæ ſues, ac faucibus angit obœſis.
 Labitur inſelix ſtudiorum, atq; immemor herbæ
 Viſor equus, fontesq; auertitur, & pede terram
 Crebra ſerit, demiffæ aures, incertus ibidem
 Sudor, & ille quidem morituris frigidus aret
 Pellis & ad tactum tractanti dura reſiſtit,
 Hæc ante exitium primis dant ſigna diebus,
 Sin in proceſſu cœpit crudeſcere morbus,
 Tum uero ardentem oculi, atq; attractus ab alto
 Spiritus interdum gemitu grauis, imaq; longo
 Uia ſingultu tendunt, it naribus ater
 Sanguis, & obſeſſas fauces premit aſpera lingua.
 Proſuit inſeruo latices inſundere cornu
 Lenæos, ea uifa ſalus morientibus una.
 Mox erat hoc ipſum exitio, ſurijsq; reſecti

H 3 Ardea

GEOR.

Ardebant, ipsiq; suos iam morte sub ægra
 (Dij meliora pijs, erroremq; hostibus illum)
 Discissos nudis laniabant dentibus artus,
 Ecce autem duro fumans sub uomere taurus
 Concidit, & mixtum spumis uomit ore cruorem
 Extremosq; ciet gemitus, it tristis arator
 Mœrentem abiungens fraterna morte iuuenctum,
 Atq; opere in medio defixa relinquit aratra.
 Non umbra ætorum nemorum, nō gramina possunt
 Grata mouere animum, non qui per saxa uolutus
 Purior electro campum petit amnis, at ima
 Soluuntur latera, atq; oculos stupor urget inertis,
 Ad terramq; fluit deuexo pondere ceruix.

Quid labor aut benefacta iuuat? quid uomere terræ
 Inuertisse graues? atqui non Massica Bacchi
 Muncera, non illis epula nocuere repostæ,
 Frondibus & uictu pascuntur simplicis herba.
 Pocula sunt fontes liquidi, atq; exercita cur su
 Flumina, nec somnos abrumpit cura salubres.

37 Tempore non alio dicunt regionibus illis
 Quæ sitas ad sacra boues Iunonis, & uris
 Imparibus, ductos alta ad donaria currus.
 Ergo ægre rastris terram rimantur, & ipsi
 Vnguibus infodiunt fruges, montesq; per altos
 Contenta ceruice trahunt stridentia plaustra.
 Non lupo insidias explorat ouilia circum,

Nec

LIBER III.

Nec gregibus nocturnus obambulat, acrior illum
 Cura domat, timidi Damæ, ceruicq; fugaces,
 Nunc interq; canes, & circumtecta uagantur
 Iam maris immensi prolem, & genus omne natantia
 Littore in extremo, ceu naufraga corpora fluctus
 Proluit, insolite sugiunt in flumina phocæ.
 Interit & curuis frustra defensa latebris
 Vipera, & attoniti squamis astantibus hydri,
 Ipsi est ær auibus non æquus, & illæ
 Præcipientes alta uitam sub nube relinquunt.
 Præterea iam nec mutari pabula refert,
 Quæ sita q; nocent artes, cessere magistri
 Phyllirides Chiron, Amythaoniusq; Melampus.
 Seuit & in lucem stygijs emissa tenebris
 Pallida Ttesiphone, morbos agit ante metumq;
 Inq; dies auidum surgens caput altius effert,
 Balatu pecorum, & crebris mugitibus amnes,
 Arentesq; sonant ripæ, collesq; supini
 Iamq; cateruatim dat stragem, atq; exaggerat ipsis
 In stabulis, turpi dilapsa cadauera tabo,
 Donec humo tegere, ac foueis abscondere discunt.
 Nam neq; erat corijs usus, nec uiscera quisqu. m,
 Aut undis abolere potest, aut uincere flamma,
 Nec tondere quidem morbo, illuicq; peresa
 Vellera, nec telas possunt attingere putres,
 Vcrumctiam inuisos si quis tentarat amictus,

H 4 Ars

GEOR.

*Ardentes papule, a: q; immundus olentia sudor
Membra sequebatur, nec longo deinde moranti
Tempore, contractos artus facer ignis edebat.*

Finis Libri Tertij.

SOIN TERTIVMO

GEORGICORVM ANNO
TATIONES.

TE quoq; magna Pales, & te memorande cane.
Pastor ab Amphryso &c.

Tertiam partem generalis propositionis exer-
quitur, qua dixerat

Quæ cura bouum, quis cultus habendo sit pecori.

Pales Dea pastorum & p. bulorū habita, à Ro-
manis sanctissime semper culta, ut quoniā initium
à pastoribus profectū, diem illum quo urbs eorum
primū condita est, huic deæ sacrum habuerint,
& Palilia, & postea corrupto uocabulo Parilia uo-
carint, qui natalis esset urbis Romæ, quem celebra-
runt 11. CAL. Maij, quo Palicium sydus oriebatur,
ut scribit Plin lib. 18. cap. 22. Hoc festum Palilia, &
natalem urbis Romæ, multis uersibus describit O-
uidius lib. Faكتورum quarto

2 Pastor ab Amphryso.) Fabulantur Poetæ A-
pollinem ob interfectos Cyclopas diuinitate à lo-
ue priuatum, armenti Admeti Regis Thesaliæ
apud Amphryium amnē p. uisse. Ouid. Meta. li. 2.
Ve

IN III. GEORG.

Verum Macrobo. lib. Satur. 1. cap. 17. Apollinem ve-
rū, id est, pastorale uocatū dicit, non ab officio pa-
stor. li, ut habet fabuia, sed quia Sol pascat omnia
quæ terra progenerat, unde non unius generis, sed
omnium pecorum pastor canitur ut apud Home-
rum Neptuno dicente.

Ποιητὴν οὖν ἂν ἰδὼν τὰς Ἰνδιὰς βοῦς βουκόλιον.

Phœbe boues tu curuigrados per pascua seruas.

3 Quis aut Eurysthea durum?) Defendit hunc
locum à calumnia Gellius noctium suarum libro 2.
cap. 6. contra grammaticorum quorundam opinio-
nem, qui reprehenderint Virgiliū, quod uerbo hoc,
illaudatus, abiectè usus sit. Quod & ipsum unū est
de furtis Macrobianis, nā in conuiuiorū suorum li-
brum sextum hunc locum transtulit tacito, ut solet,
authoris nomine.

4 Primus ego in patriam.) Gellius libro primo
cap. 22. uersum hunc citans, Videtur, inquit, hoc lo-
co Virgilius ἀνορθώσω, id est, minus proprio uerbo
usus, quod super sit dixit, pro longinquius diutiusq;
adfit. Illud contra eiusdem Virgiliij est aliquāto pro
babilius.

Florentesq; secant herbas fluuiosq; ministrant
Farrag; ne blando nequeant superesse labori.

Significat enim supra laborem esse, neq; opprimi
labore &c.

5 Primus Idumæas referam.) Sic Lucretius.
Auiā Pieridum peragro loca nullius ante
Trita solo, iuuat integros acced. re fontes
Atq; meo capiti uiridem legere inde coronam &c.

Quem Poetam, quia Maro in plerisque alijs quoq;
non est dedignatus imitari, sic in hoc quoq; opinor

H 5 loco

ANNOT. EOBANI HES.

loco illum & item alios quosdam secutus, superbit non nihil, & suo iure nec ultra modestiæ laudem, & est in hoc loco mira & uerborum & sententiarum elegantia, quæ omnia diligenter intuenti non possunt non patere. Palma, quod pro uictoria ponatur, natura arboris facit, quæ contra omnia imposta pondera, quauis grauius, sursum nititur, uide Plin. lib. 15. cap. 4. Gellium lib. 3. cap. 6.

6 Seu quis Olymp.) De origine ac dignitate rei pecuniariæ, uide Varronem de re Rustica libro 2. cap. 1. Columella uero lib. 7. in præfatione sic scribit. In rusticatione uel antiquissima est ratio pascendi, eademque quæ stuosissima, propter quod nomina quoque pecuniæ & peculij, tracta uidentur à pecore, quod non solum ueteres possederunt, sed adhuc apud quasdam gentes unum hoc usurpatur diuitiarum genus, & ne apud nostros quidem colonos alia res superior, ut M. Cato credidit, qui consulenti quæ partem rei Rusticæ exercendo celeriter locupletari posset, respondit, si bene pasceret, plura in hanc sententiam, & Plinius libro 18. cap. 3.

7 Forma bouis.) Qua forma boues legendi sint, copiose docet, præter hunc, Varro lib. 2. cap. 5. Columella lib. 7. cap. 1. Palladius lib. 4. cap. 1. Plinius libro 8. cap. 45.

Vnius Columellæ uerba, quia cum sententia Poetæ maxime concordant, adscribentur. Ea sunt. Parandi sunt boues nouelli, quadrati, grandes membris, cornibus proceris ac nigrantibus et robustis, fronte lata, & crispa, hirtis auribus, oculis & labris nigris, naribus resimis patulisque, ceruice longa & torosa, palcatibus amplis, & penè ad genua promissis. pe
Elore

IN III. GEORG.

Et ore magno, armis uastis, capaci ac tanquam implem-
ti utero, lumbis latis, dorso recto planoque, uel etiam
subsidente, clunibus rotundis, cruribus compactis
arrestisque, sed breuioribus potius quam longis, nec ge-
nibus improbis, unguibus magnis, caudis longissimis,
& setosis, pilosisque, corpore denso breuique, colore ru-
beo uel fusco, tactu corporis mollissimo &c

8 Nec non & pecori.) Plini lib. 8. cap. 42. Forma equorum, inquit, quales maxime eligi oporteat, pulcherrime quidem Virgilio uate absoluta est. Sed & nos diximus in libro de iaculatione equestri con-
dito, & ferè inter omnes constare uideo.

Varro libro 2. cap. 7. Colum. lib. 7. cap. 27.

Palladius libro 4. cap. 13.

9 Honesti (spadices.) De coloribus equorum præter supradictos, uide Gellium lib. 2. cap. 26. & libro 3. cap. 9. Vbi de colorum differentia quædam, sed plura apud Nonium Marcellum.

Spadica, Coccinum, Phœniceum, rutilum pro eodem exuberantiam quandam splendoremque ruboris significare dicunt Gelli. Nonius, & alij quidam.

10 Tum si qua sonum.) Verba Columellæ ex capite paulo ante citato sunt, Cum natus est pullus, confestim licet indolere existimare, si hilaris, si intrepidus, si neque conspectu nouæque rei auditu terretur, si ante gregem procurrat, si laciniis & alacritate interdum & cursu certaminis æquales exuperat, si fossam sine cunctatione transiit, pontem flumenque transscendit, hæc erunt honesti animi documenta. Inde pluribus quali forma debeat esse exponit, quæ apud ipsum legere uolenti licet, qui locus sit indicatus.

Nobilium equorum exempla quædam suo more
po-

ANNO T. EO BANI HES.

ponit Plinius libro 8. cap. 42. Sicut & hic.

11 Talis Amyclæi domitus.) Pollucem hoc loco pro fratre Castore ponit, quem equitem fuisse legimus, sicut Pollucem pugilē, Cyllarus equus Castoris fuit, à uelocitate dictus. Equorum Martis sæpe meminit Homerus, ut Iliad. 4. & alibi, sicut & Achilles equorum nomina quoque ponit Iliad. 16. quæ sunt Xanthus, Balius, Pedafus, quem imitatus hic in 12. Acneid. de Equis Turni & Martis. Nam uersum etiam integrum Homeri ex 10 Iliad. ponit.

λευκότεροι χιόνος δ' ἀνέμοισιν ὁμοῖοι.

Quod Homer. de equis Rhæsi, hic de Turni dicit. Qui candore niues antecirent cursibus auras.

Superuacaneum est adnotare, quæ de Hectoris quoque equis Xanto, Podarge, Aethone, & Lampo idē scribit Iliad. 8. &c. nisi quod hoc loco insignium equorum nomina erant referenda, de quibus supra indicauimus locum Plinij. Porro Poetis fabulosa miscere moris est, ut hoc quoque, quod de Saturno in equum mutato aduentu coniugis, sequitur, cuius meminit Ouid. 6. Metamorph.

12 Frena Pelethronij Lapithæ.) Aulus Gelli. lib. 18. capi. 5. scribit hoc loco Virgilium equitem non pro homine equo insidentem, sed pro ipso equo posuisse. In eoque tecum esse Ennium qui dicat. De neque ui magna quadrupes eques atque elephantum Proiecit sese. Deinde adducens hos uersus tres, Frena Pelethronij &c. In quo loco, inquit, equitem, si quis modo non inscite, ineptèque argutior sit, nihil potest aliud accipi, nisi equus. Pluræque enim ueterum etas, & hominem in equo insidentem, & equum qui insideretur, equitem dixerunt. Propterea equitare etiam, quod uer-

IN III. GEORG.

hum est uocabulo equitis inclinatum est, & homo equo utens, & equus sub homine gradiens dicebatur. Lucilius adeo uir apprime linguæ latinæ sciens, equum equitare dicit his uersibus.

Queis hinc currere equum, uos atque equitare uidemus
His equitat currere, oculis equitare uidemus
Ergo oculis equitat &c.

Sublegit hunc locum Macrobius in librum Saturnalium suorum sextum, ut est authorum omnium fere fucus, quemadmodum ait Erasmus &c. Equo uelut Bellerophonem inuenisse, Frena & strata equorum Pelethronium.

Pugnare ex equo Theffalos, qui Centauri uocantur. Bigas primum iunxisse nationem Phrygum.

Quadrigas Erichonium scribit Plin. lib. 7. ca. 56.

13 Neptunitæ ipsa.) Existimat Serui. referendum hoc esse ad equum illum, quem Neptuno fudit magno tellus percussa tridenti, Verum haud scio an possit etiam ad equorum Neptuni genus referri, quorum mentionem facit Hom. Iliad. 15. quæ auricomos et æripides uocat &c. 14. Denso distendere pingui.) Colum. lib. 7. cap. 25. Eo tempore, inquit, quo uocatur à scæminis, roborandus est largo cibo, appropinquante uere hordeo, eruoque signandus, ut Veneri superfit, quantoque fortior inierit firmiora semina præbeat futura stirpi. Quod & Poeta ait, Ne blando nequeant superesse labore: quem locum supra quoque citauimus, sed ratione alia, ibi, Primus ego in patria &c.

15 Rursus cura patrum.) Varro lib. 2. ca. 7. Cum conceperint, inquit, equæ, uidendum ne laborent plusculum, aut ne frigidis sint locis, quod algor maxime prægnantibus obest. Et paulo post.

Præ-

ANNOT. EO BANI HES.

Pregnantē neq; impleri cibo, neq; esurire oportet.

Columella lib. 7. cap. 25. Maior prægnantibus adhibenda cura est, largiq; pascuo firmandæ, quod si frigore hyemis herbe defecerint, recto contineantur, ac neq; cursu, neq; labore exerceantur &c.

Palladius lib. 4. capi. 13. Grauidæ non urgeantur, nec famē frigusq; tolerent, nec inter se loci comitantur angustijs.

16 Post partū in uitulos.) De uitulorū cura, uide Colum. li. 7. ca. 22. 23. 24. &c. Varronē lib. 2. cap. 5.

17 Tu quos ad studiū.) De bobus domandis, uide Colum. lib. 7. cap. 2. Palladium lib. 4. cap. 12.

18 Primus equi labor.) Varro libr. 2. capi. 7. scribit, frenos circa equos nondum domitos esse suspendendos, ut oculi consuescant, & uidere eorū faciem, & ē motu audire crepitus. Et paulo post.

Sunt qui dicant post annum & sex menses domari equuleum posse, sed melius post trimū, à quo tempore farrago dari solet.

19 Sed non ulla magis.) Hoc præceptum nequaquam de brutis tantum intelligendum est, pertinet enim ad hominem quoq; & uolenti integrum corporis robur, uiuacemq; ac uegetam naturam, prætereaq; diuturniorem iuuentutis florem conferuare, una uoce, & uerissima, Medici omnes præcipiunt, Veneris nimium usum, non secus ac deterrimam & præsens exitium afferentem pestem fugiendam esse, iuxta ac uini: de quo paulo ante diximus. Quo in loco iterum aperit se latissimus excurrendi capus, nisi iam dudum satis excursionum esse existimare, & hæc notiora sint, quam obseruata pluribus imò ferè omnibus. Tantum hoc addam, quos de conferuanda sanitate

IN III. GEORG.

ate nos scripsimus.

Quæritis an Veneri liceat parere uocanti.

Hic quoq; erit certus sicut ubiq; modus Multa Venus uires exhaurit, spiritibusq;

Noxia, consumit corpora mille modis

Rara leuat corpusq; iuuat Venus, optima uita est

Quæ nec casta nimis, nec nimis est petulans.

At tu cui studij flores fructusq; petuntur

Si possis Venerem spernere, sanus eris.

20 Scilicet ante oēs.) Citatur hic locus à Colu. li. 7. ca. 25. ubi de equis mentionē faciens, inter alia sic quoq; Id maxime, inquit, armentū si prohibeas libidininis extimulatur furijs, unde etiā ueneno id inditū est nomē *ἰνπόμενις*, q; equina: Cupidini simile mortalibus amorem accendant. Nec dubium, quin aliquot regionibus tacito flagrent ardore coeundi forminx, ut etiam si marem nō habeant assidua & nimia cupiditate flagrantes sibi ipsæ uenerem cohortalium more auū uento concipiant. Cum sit nouissimum etiam sacro monte Hispaniæ, qui procurrit in Occidente iuxta Oceanum frequenter equas sine coitu uentum pertulisse, factumq; educaisse &c.

Testatur idem Plin. lib. 4. cap. 22.

Idē lib. 8. ca. 42. sic scribit, Cōstat in Lusitania circa Vlyssipponem et Tagū annē equas Fauonio flante obuertas animale concipere spiritū, idq; partu fieri, & gigni perniciosissimū ita, sed triennium non excedere.

Aristoteles quoq; de natura animalium libr. 6. cap. 22. interprete Theodoro sic ait.

Salacissimum omnium cum marium tu formina tum equus est, hoīe excepto &c. Et paulo post, formina

ANNOT. EOBANI HES.

mina quam diu uiuit, initur, nec ullū certū tempus libidinem aufert &c. Idem lib. eodem cap. 18.

Horatius meminit primo carminum. Quæ solet matres furiare equorum &c.

21 Hinc demum Hippo.) Aristo. de natura animalium lib. 6. cap. 22. sic interprete Gaza scribit, Cū equa peperit, statim secundas deuorat, atque quod pulli nascentis fronti adhæret, Hippomanes dictū magmūdine minus Carica, parua specie laciusculum, orbiculatum, nigrum: hoc si quis prærupto odore moueat, equa excitatur, furitq; eo agnito odore, quæ propter id à ueneficis pctitur & præripitur mulierculis.

Vide Erasmus in prouerbio ἵππομανθῆρ.

Plinius uero libro. 8. capite 42. Et sanè, inquit, proditur equis amoris innasci ueneficium hippomanes appellatum in fronte, caricæ magnitudine, colore nigro, quod statim ædito partu deuorat foeta, ut partum ad ubera non admittit, si quis præruptum habeat. Idem lib. 28. cap. 10. Hippomanes, inquit, tantas in ueneficio uires habet, ut assulum æris mixturæ in effigiem equæ Olympiæ admotos mares, equos ad rabiem coitus agat.

De hoc item interpres Dioscoridis lib. 3. ca. 72. Theocritus Idyllio 8. dicit esse plantam in Arcadia nascentem, his uerbis.

ἵππομανθῆρ φυτόν ἐστι παρ' ἀρκάδας ἕδος ἂ' ἐπὶ τῶν κρητῶν καὶ μαίνονται αὐτὰ ἄρκα καὶ θοαὶ ἵπποι.

Quod ira uertimus.

Nascitur Hippomanes in montibus Arcadis oræ
Herba nocens, quo tota armenta mouetur equarū
In furias, rabidq; feruntur in auia pulli.

Ouid.

IN III. GEORG.

Ouidius in Arte, libro secundo.

Fallitur Aemonias, si quis decurrit ad artes,

Datq; quod à teneri fronte reuellit equi.

ἵππομανθῆρ Hippomanes significans. Iuue. Sat. 8. Hippomanes carmenq; loquor coctumq; uenenum Priuignoq; datum &c.

De hoc ueneno uerba Columellæ supra posuimus scilicet Ante omnes &c.

22 Hoc satis armentis.) Propositio est sequentis tractatus, qui de ouibus est futurus, qua hic quoq; ut albiceu in parte narrationis breui uitæ interfatio ne, ostendens, & de quibus dixerit, & dicturus sit, quæ ad hoc ualet (ut ait Fabi.) ut & priorū sine reficiatur Lector, & uelut ad nouū rursus sese cōparet inuitū.

23 Nec sum animi dub) Totus locus ex Lucretio sumptus est, sed excultus, ut omnia fermè hic Poeta, quæ ab alijs sumit, meliora facit, atq; adeo in suā possessionem uendicat, sibiq; adserit, ut ne repetere quidem, quibus ademit audeant, & suppuadiat tanq; sua agnoscere. Lucretius lib. primo sic ait.

Nec mi animi fallit, quam sint obscura, sed acri
Percussit thyrso laudis spes magna meum cor
Et simul incussit suauem mi in pectus amorem
Musarum quo nunc instinctus mente uigent
Aua Pieridū peragro loca. Vide supra pri. Idum.

Et quia dixerat, Hic labor, hinc laudem fortes
sp. coloni, & magno nūc ore sonandū, quibus uerbis ostendit, difficilius esse de ouibus q̄ alijs armentis scribere, quia magnū sit angustis rebus honorē addere, ut infra de Apibus quoq;. Ideo uelut in medio opere utitur etiā inuocatione, Nūc uenerada Pales &c. Quod & Hora. præcipit, nec Deus interfit, nisi dignus uindice nodus Inciderit &c. Hoc non adno-

I taffem,

ANNOT. EOBANI HES.

tassem, nisi uel senel ostēdere uoluissē huiusmodi minuta quēdā multa de industria præterire me, & potuissē, si omnia istiusmodi prosequi uoluissē, in gentes cōmentarios cōportare. Aliud est em̄ expositiōnis Poētā, aliud locos dumtaxat quosdā sparsim adnotātis officiū. Nec ego hunc laborē mihi in hoc desumpsi, ut in figuris uel borū ac sentētiarū, passim occurrētibus, tum periodicis, cōmatis, ac quicquid est id genus elocutiōnis ornamētis, tum fabularū expositionibus, plus q̄ opus esset adnotationes scribenti hærerē occupatus. Tale quid igitur si forte desyderet, alicubi ex hoc nunc loco calūniā deprecatus sim.

24 Incipiens stabulis.) Apud ueteres tanta fuit estimatio utilitatis, quæ ab ouillo pecore proueniebat, ut illustrissimos quosq; pastores eius Græci *ἐὺς πολυάριος καὶ ἐὺς πολυμήλιος* ab abundantia agnorum ac ouiu nominarint. Ipsasq; oues propter caritatem & excellentiam, aurea habuisse uellera, ut ait Varro, prodiderunt. Vnde & mala aurea Hesperidum & uellus Aureum in Colchide ab Argonautis Heroibus tot omnia seculorū memoria celebratū, nam & ouē & malum græci *ῥομίδι* uocant.

De ouibus, earumq; forma ac pastione & sceturā, uideto Varronem rerum Rusticarū lib. 2. cap. 2.

Multo copiosius de his, ut solet omnia, Colum. differit libro 8. cap. 2. 3. 4. 5.

De his itē Palla. aliquot locis, nam is, ut omnium aliarum rerū singulis curarum partes singulis mensibus tribuit. Nam locis calidis, inquit, mensē Aprilii tondātur oues, & serotini scetus signētur li. 5. ca. 7. Idem li. 6. ca. 8. hoc est Mensē Maio tonderi præcipit locis tepēratīs. Ibidē docet quomō tōnta unguēdę sint. Infra uero lib. 13. cap. 13. hoc est Mensē

No.

IN III. GEORG.

Novemb. ca. 13. de ordine pascedi, uide pulchra quędam &c. Plinius item libro 8. cap. 47.

Aristoteles de natura animalium lib. 6. capi 19. 25 Posthunc digressus.) De capris incipit dicere, de quarum cura eisdem ferē locis, quibus iam de capris dictū est, legi multa possunt, quas dicit Poeta nō minore cura q̄ oues habendas esse, quādo & tantundem ferē emolumentū ab illis capere possit uita humina, quæ quoniam ab ipso Poeta commodius, quā ab ullo dici possunt, exponuntur, non libebat nominatim recensere, ne ab amœnissimo Poetæ loco lectorem uelut abstrahere uoluissē uiderer.

26 Et ros in tenera.) Pallad. lib. 13. cap. 13. Aestiuis mensibus, inquit, pascantur sub locis, initio cum graminis teneri suauitatem roris mixtura commēdat. Eadem ferē Columella & Varro.

27 Quid tibi pastores Libyę.) Et hic uelut leuādi fastidiū legētis gratia, in amœniore locū digreditur. Est em̄ hæc *ἔκτασις* huic Poetę in his libris alioqui rerū difficultate, uelut laboriosis penē familiaris, ut supra quoq; indicauius, in cōmemoratiōe aurei sculi, Zonarū, & Antipodū. Mali pernici, laudis Italię uitæ Rusticę, ut & effectu amoris: ita nūc in descriptionē pastionis Libyę, & a contrario etiam Sythię digreditur, quā extendit usq; ad illum uersum

28 Punicę agrat̄ pauidos.) Ne hunc quidem locū adnotaturus erā, nisi animaduertē e quorundā prauo iudicio fieri, ut qui aliquod scriptorū quantumuis humiliū genus uel sponte neglexerit, uel nō legerit, hic statim uel maligne præstitisse, qd sit pollicitus, uel ea, quæ non intelligat præterire existimetur. Ob eam rē, quia futuros metuebam, qui cum scissent hunc locū a Celio adnotatū, me calūniare: ut

I 2 uel

ANNOT. EOBANI HĒS.

uel non uidisse scriptorem illum, uel locū mihi non intellectū, quasi dissimulanter transisse, significandum hoc duntaxat existimabam, locum esse à Celio adnotatum, li. 9. ca. 11. Quē tamē scriptorē, si pluris facerē, citarem fortasse crebrius. Non quia erudito scriptori quicq̄ detrahā, sed quia affectatissima eruditionis ostentatio non potest, nō haberi suspecta.

29 Si tibi lanicium curæ.) Columel. lib. 8. capi. 5. adducens hunc locum sic scribit, Sequeris autem non ualia non solum herbida, sed quæ plerunque uidua sint spinis.

Vtatur sæpius autoritate diuini carminis.

Si tibi lanicium curæ primum aspera sylua
Lappæq; tribuliq; absint, quoniam ea res, ut ait idē,
scabras reddit oues. Cum tonsis illorū adhæsit Sudor,
& hirsuti secuerunt corpora uepres &c.

30 Illū autē quis.) Colu. lib. 8. ca. 3. uerba hæc sunt.

Non solum ea ratio est probandi arietis, si uellere candido uestitur, sed etiam si palatum atq; lingua concolor lanæ est: nam cum hæc partes corporis nigrae aut maculosæ sunt, pulla uel etiam uaria nascitur proles. Idēq; ex imie inter cætera talibus numeris significauit, idem qui supra.

Illum autem quamuis aries sit candidus ipse
Reiſce ne maculis infuscet corpora pullis
Nascentum. Et plura deinceps.

Idem scribit Var. li. 2. ca. 2. his uerbis. Animaduertendū quoq; lingua, ne uaria aut nigra sit, quod ferē qui eā habet aut nigros aut uarios præcreat agnos

Plin. uero lib. 8. capi. 4-7. de ouibus loquens, In eo, inquit, genere arietum maxime ora spectantur. Quia cuius coloris sub lingua habere uenas, eius & lanicium est in fœtu, uariunq; si plures fuerit, &

mu

IN III. GEORG.

mutatio aquarum potusq; uariat &c.

Aristoteles quoq; de natura animalium libro 6. cap. 19. de ouibus loquens in hunc modum scribit. Candidi nigriue efficiuntur fœtus, si sub lingua arietis uenæ nigrae aut candidæ habentur, cuius enim coloris sunt uenæ, eiusdem & uellus est, uariū etiam si plures uenarum colores sunt.

31 At cui lactis amor &c.) De pastione ouium plura uideto apud Varro. lib. 2. cap. 2.

Colum. item lib. 8. cap. 3. inter alia sic. Nec tamē ulla sunt tam blanda pabula, aut etiam pasqua, quotū gratia non exoleſcat usu continuo, nisi pecudum fastidio pastor occurrerit præbita sale, quod uelut ad pabuli condimentum per æstatem canalibus lignis impositū, cum è pastu redierūt oues lambunt, atq; eo sapore cupidinē bibēdi, pascediq; cōcipiunt.

Pallad. in Mense Nouembri, id est libr. 13. de eadē sic scribit, Salis crebra resperſio uel pasuis mixta, uel canalibus frequenter oblata, debet pecoris leuate fastidium.

Porro, ut hoc obiter admoneam de lactium generibus & differentijs plura scribuntur ab Dioscoride, lib. 2. cap. 62. ibi lectū dignissima, quæ in id caput ab interprete Marcello afferuntur. Sicut & de Lanis idem paulo post cap. 65.

Varro item lib. 2. cap. ultimo, de lacte, caseo, & Lana scitu digna per multa.

Colum. quoq; Lactis & casei cōmendationē habet lib. 8. cap. 2. Sicut & Plin. li. 11. ca. 41. & alibi. Notū est illud ex Bucolico, Lac mihi nō æstare nouum &c. Vide item supra, Si tibi lanicium curæ &c.

32 Nec tibi cura canū.) Varrō rerū Rust. lib. 2. cap. 9. Canis, inquit, custos est pecoris. In quo gene

I 3 re

ANNOT. EOBANI HES.

se sunt maxime oues, deinde capre. Has enim lupus captare solet, cui opponimus canes defensores.

Plurima de canibus legito apud Colu. li. 8. cap. 12. ad hoc maxime propositum, nempe ad curam rusticam pertinentia. Nam quae alioqui de generibus, differentiis, naturis, miraculis etc., & id genus canum dici possunt, quis non merito rideat, si in hunc locum coniciantur. 33. Disce & odorata stabulis.) Colu. lib. 8. cap. 4. sic scribit. Stabula uero frequenter eueri eda & purganda, humorumque omnis uirinae deuehendus est, qui commodissime siccatur perforatis tabulis, quibus ouilia construuntur, ut grex supercubet. Nec tantum corno aut stercore, sed exitiosis quoque serpentibus testae liberantur, quod ut fiat.

Disce & odorata &c. Nam hos uersus ordine adducit, deinde subiicit. Vel ne istud cum periculo facere necesse sit, muliebres capillos, aut ceruinae caprius ure cornua, quorum odor maxime non patitur stabulis praedictam pestem consistere &c.

Plinius libro 12. capit. 26. Galbanum syncerum, inquit, si uratur, fugat nidore serpentes.

Idem lib. 24. capit. 5. Cedri scobe fugari serpentes certum est.

Palladius libr. 13. Tribus per annum totum diebus aprico die lotas oues oleo ungere oportebit, & uino propter serpentes, qui praerunt sub praepibus latent, Cedri uel Galbanum, uel mulieris capillos, aut ceruinae cornua frequenter uramus.

34. Morborum quoque te causas.) Totum hunc locum, copiose non minus, quam diligenter profertur Colum. lib. 8. cap. 3.

Hunc uersum Colum. in hortis sic est imitatus. Morborum quoque te cultus Syluina docebo.

Dum

IN III. GEORG.

35. Dum medicas adhibere manus &c. Locus moralis, nihil a Diis petendum ociosis, his enim non sunt propitii, quemadmodum ait Salustius.

Ne scabre fiant oues remedium uideto apud Catonem cap. 96.

36. Tum sciat aerias Alpes.) Serui. enarrans hunc locum, huiusmodi quippiam adfert, cum tempore quodam solito plus Nilus inundasset, ac multo tempore constitisset in planis Aegypti, ea aqua calore, quae in ea regione maxima est coacta limo in aqua palustris plurimae species animalium enatae sunt, quae redeunte in suum aluam, fluuio in sicco destituto, coeque putrescentia tota regionem corrupto ex cadauerum fetore aere pestilentia infecerunt. Quam auferre uentus ex Aegypto primum in Atticam, et inde in maris Adriatici finitima uenientia, Illyricum uicinasque his loca deuexit. Haec tenus Seruii sensum, non uerba retulimus. Sed addit, hanc pestilentiam ordine, quo diximus, plenissime Lucreti. exequitur. Locus uero quem his uerbis indicat Serui. in 6. Lucretii usque ad finem pluribus multo uersibus, quam qui huc adscribi uel possint uel debeant, uolenti legere locum indicauimus, uel ob hoc ipsum lectu non indignum, quod dignum duxerit hic tantus Poeta, quem imitaretur. Similem quandam pestem describit, & Hippocrates Medicus Epidemiarum lib. 3.

Ouidius quoque mirabili, ut omnia, copia similem pestilentiam describit lib. 7. Metamor. Sed & Manilius libro primo Astronomicum.

37. Tempore non alio.) Ad historiam alludit, quam scribit Vale. li. 5. ca. 4. de fratribus Bytone & Cleobii Argiuis, qui matrem sacerdotem ad lunonis templum cum deessent bobus, ipsi curru subeuntes pertraxerunt. Praeter Valerium scribit hanc historiam Cicero

ANNOT. EOBANI HES.

prima Tusculanarum, circa finem, Solinus item in descriptione Siciliae. Herodotus libro 1. extat de his fratribus elegās Claudiani Epigrāma huiuscemodi Si uetus Argolicos illustrat gloria fratres

Qui sua materno colla dedere iugo
Cur non Amphinomo, cur non tibi fortis Onapi
Aeternum Siculus templa dicauit honor?

Poterat sanè locus hic, descriptionem pestilentie continens, si cōmentario fuisset explicandus, uel solus instar libri occupare, adeo est non uerborū modo, uerum etiā rerum ex media philosophia sumptarum copia, gratia ac elegātia plenus, uerum nos hic quoq; quod alibi ueriti, ac nihil præter adnotationum, atq; earum sanè quā mediocrium, nomē affectantes, ista omnia uel loco uel ingenio alijs reliquimus.

FINIS ANNOTATIONVM

Eobani Hessi in Tertium Georgicorum Librum.

MODESTI-

NI IURISCONSULTI IN QUARTO

tum Georgicorum Argumentum.

Protinus aërij mellis redolentia regna,
Hyblæas & apes, aluorum & cærea tella,
Quiq; albi flores, examina quæq; legenda
Indicat, humentisq; fauos, cœlestia dona.

P. V. M. GEORGICORVM

Liber Quartus.

PRO

LIBER III.

Protinus aërij mellis cœlestia dona
Exequar, hanc etiam Mœccenas aspice partem.
Admiranda tibi uiuum spectacula rerum,
Magnanimosq; duces, totiusq; ex ordine gentis
Mores & studia, & populos & prælia dicam.
In tenui labor, at tenuis non gloria, si quem

2 Numina leua sinunt, arditq; uocatus Apollo.

3 Principio, sedes apibus, statioq; petenda,
Quo neq; sit uentis aditus (nam pabula uenti
Ferre domum prohibent) neq; oues, hædiq; petulci
Floribus insultent, aut errans bucula campo
Decutiat rorem, & surgentes atterat herbas.

4 Absint & picti squalentia terga lacerti
Pinguibus à stabulis, meropesq; aliaq; uolucres,
Et manibus Progne pectus signata cruentis.
Omnia nam late uastant, ipsasq; uolantes,

5 Ore ferunt, dulcem nidis immitibus escam.

6 At liquidi fontes, & stagna uirentia musco
Adsint, & tenuis fugiens per gramina riuus,
Palmaq; uestibulum, aut ingens oleaster obumbret
Ut cum prima noui ducent examina reges
Vere suo, ludetq; fauis emissa iuentus,
Vicina inuitet decedere ripa calori,
Obuiq; hospitij tencat frondentibus arbor.
In medium, seu stabit incers, seu profluet humor
Transuersas salices, & grandia conijce saxa,
Pontibus ut crebris possint consistere, & alas

I 5 Pandæ

Pandere ad aestiuum solem, si forte morantels
Sparserit, aut præceps Neptuno immerferit Eurus.

7 Hæc circum casia uirides, & olentia late
Serpilla, & grauiiter spirantis copia thymbræ
Floreat, irriguumq; bibant uiolaria fontem.

8 Ipsa autem seu corticibus tibi sut a cauatis,
Seu lento fuerint aluearia uimine texta,
Angustos habeant aditus, nam frigore mella
Cogit hyems, eademq; calor liquefacta remittit.
Vtraq; uis apibus pariter metuenda, neq; illa
Ne quicquam in tectis certatim tenuia cera
Spiramenta linunt, fucoq; & floribus oras
Explent, collectumq; hæc ipsa ad munera gluten,
Et uisco, & Phrygiæ seruant pice lentius Idæ.

9 Sæpe etiam effosis (si uera est fama) latebris,
Sub terra fodere larem, penitusq; repera,
Pumicibusq; cauis, exesq; arboris antro,

10 Tu tamen & leui rimosa cubilia limo
Vnge, fouens circum, & raras super iniice frondes

11 Neu propius tectis taxum sine, neue rubentes
Vre foco canoros, alte ne crede paludi,
Aut ubi odor cœni grauis, aut ubi concaua pulsæ
Saxa sonant, uocisq; offensa resultat imago.

12 Quod superest, ubi pulsam hyemē sol aureus egit
Sub terras, coelumq; aestiua luce reclusit,
Illæ continuo saltus, syluasq; peragrant,
Purpureosq; metunt flores, & flumina libant

Summ

Summa lues, hinc nescio qua dulcedine late
Progeniem, nidosq; fouent, hinc arte recenes
Excudunt ceras, & mella tenacia figunt.
Hinc ubi iam emissum caueis ad syd'ra cœli,
Nare per æstatem liquidam suspexeris agmen
Obscuramq; trahi uento mirabere nubem,
Contemplator, aquas dulcis, & frondea semper
Tecta petunt, huc tu iussos, asperge sapes,
Trita melissphylla, & Cerinthe ignobile gramen,
Tinnitusq; cie, & matris quate cymbala circum,
Ipsæ confident medicatis sedibus, ipsæ
Intima more suo sese in cunabula condent.
Sin autem ad pugnam exierint (nam sæpe duobus
Regibus incessit magno discordia motu)
Continuoq; animos uulgi, & trepidantia bello
13 Corda, licet longe præsciscere, nanq; morantes
Martius ille æris rauci canor increpat, & uox
Audur, fractos sonitus imitata tubarum
Tum trepidæ inter se corunt, pennisq; coruscant,
Spiculaq; exacuunt rostris, aptantq; lacertos,
Et circa regem, atq; ipsa ad prætoria dense
Miscentur, magnisq; uocant clamoribus hostem.
Ergo ubi uer nactæ sudum, camposq; patenteis
Erumpunt portis, concurritur, æthere in alio
Fit sonitus, magnum mixtæ, glomerantur in orbem,
Præcipitesq; cadunt, non densior aere grando.
Nec de concussa tantum pluit ilice glandis.

ipsi

GEOR.

Ipsi per medias acies, insignibus alis,
Ingentes animos angusto in pectore uersant,
Vsq; adeo obnixi non cedere, dum grauis, aut hor,
Aut hos, uersa fuga uictor dare terga cogit.

Hi motus animorum, atq; hæc certamina tanta,

14 Pulueris exigui iactu compressa quiescent.
Verum ubi ductores acie reuocaueris ambos,

15 Deterior qui uisus eum, ne prodigus obsit,
Dede neci, melior uacua sine regnet in aula.

16 Alter erit maculis, auro squallentibus ardens.

(Nam duo sunt genera) hic melior insignis & ore,

Et rutilus clarus squamis, ille horridus alter
Desidia, latamq; trahens inglorius aluum.

Vt binæ regum facies, ita corpora gentis.

Namq; aliæ turpes horrent, seu puluere ab alto

17 Cum uenit, & terram sicco sicut ore uiator
Aridus, elucent aliæ, & fulgore coruscant

Ardentes auro, & paribus lita corpora guttis.

Hæc potior soboles, hinc cœli tempore certo

Dulcia mella premes, nec tantum dulcia, quantum,

Et liquida, & durum bacchi domitura saporem,

At cum incerta uolant, cœloq; examina ludunt,

Contemuntq; fauos, & frigida tecta relinquunt,

Instabiles animos ludo prohibebis inani,

Nec magnus prohibere labor, tu regibus alas

Eripe, non illis quisquam cunctantibus, altum

Ixe iter, aut castris audebit uellere signa.

IIIIII

LIBER III.

18 Inuitent croccis halantes floribus hortis,

Et custos surum, atq; auium cum falce saligna

Hellepontiaci seruet tutela Priapi.

Ipsæ thymum, pinosq; ferens de montibus altis,

Tecta serat late circum, cui talia cura,

Ipsæ labore manum duro terat, ipse feraces

Figat humo plantas, & amicos irriget hymbres,

Atq; equidem extremo ni iam sub sine laborum

Vela traham, & terris festinem aduertere proram,

Forfitan & pingues hortos quæ cura colendi

Ornaret canerem, biferiq; rosaria pesti,

Quoq; modo potis gauderent intyba riuis,

Et uirides apio ripe, tortusq; per herbam

Cresceret in uentrem cucumis, nec sera comantem

Narcissum, aut flexi tacuissim uimen acanthi,

Pallentesq; hederas, & amantes littora myrtos,

19 Namq; sub Oebaliæ memini me turribus altis,

Qua niger humectat stauentia culta Galeus,

Corytium uidisse senem, cui pauca relictæ

ligeræ ruris erant, nec fertilis illa iuuenens,

Nec pecori opportuna seges, nec commoda Bæcchid,

Hic rarum tamen in dumis holus, albaq; circum

Lilia, uerbenasq; premens, uesumq; papauer,

20 Regum æquabat opes animis, seraq; reuertens

Nocte domum, dapibus mensas onerabat inemptis

Primus uere rosam, atq; autumnos carpere poma,

Et cum tristis hycems etiam nunc frigore saxa

Ruma

GEOR.

Rumperet, & glaciæ cursus frenaret aquarum,
 Ille comam mollis iam tum condebat acanthi,
 Aestatem increpitans seram, Zephyrosq; morantes,
 Ergo apibus scætis idem, atq; examine multo
 Primus abundare, & spumantia cogere pressis
 Mellis fauis, illi tiliæ, atq; uberrima pinus,
 Quotq; in flore nouo pomis se fertilis arbor
 Induerat, totidem autumno matura tenebat.
 Ille etiam seras in uersum distulit ulmos,
 Et iuramq; pirum, & spinos iam pruna ferentes,
 Lemus ministrantem platanum potantibus umbram.

21 Verū hæc ipse equidem spatij disculus iniqui
 Prætereo, atq; alijs post commemoranda relinquo,

22 Nun age naturas apibus, quas Iuppiter ipse
 Addidit, excediam, pro qua mercede canoros
 Curetum sonitus, crepitantiaq; æra secuta,
 Diæto cæli regem pauere sub antro.

23 Sole communes natos, consortia tecta
 Urbis habent, magnisq; agitant sub legibus æuum,
 Et patriam sole, & certos nouere penates.
 Venturæq; hycemis memores, æstate laborem
 Experiuntur, & in medium quæ sita reponunt.
 Nanq; aliæ uictu inuigilant, & foedere pacto
 Exercentur agris, pars intra septa domorum
 Narcissi lachrymam, & lentium de cortice gluten
 Prima fauis ponunt fundamenta, deinde tenacis
 Suspēdunt cæras, aliæ spem gentis adultos

LIBER III.

Educunt foetus, aliæ purissima mella
 Stipant, & liquido, distendunt nectare cellas.
 Sunt quibus ad portas cecidit custodia sorti,
 Inq; uicom specularantur aquas, & nubila cæli,
 Aut onera accipiunt uenientum, aut agmine facto
 Ignauum fucos pecus a præsepibus arcent.
 Feruct opus, redolentq; thymo fragrantia mella.
 At ueluti lentis cyclopes fulmina massis
 Cum properant, alij taurinis follibus auras
 Accipiunt, redduntq; alij stridentia tingunt
 Aera lacu, gemit impositis incudibus Aetna,
 Illi inter sese magna uibrantia tollunt
 In numerum, uersantq; tenaci forcipe ferrum.
 Non aliter (si parua licet componere magnis)
 Cecropias innatus apes amor urget habendi.
 Munere quanq; suo, grandæuis oppida curæ,
 Et munire fauos, & Dædala fingere tecta.
 At fesse multa referunt se nocte minores,
 Crura thymo plene, pascuntur & arbuta passim,
 Et glaucas salices, castamq; crocumq; rubentem,
 24 Et pinguem tiliam, & ferrugineos hiacinthos
 25 Omnibus una quies, operū labor omnibus unus.
 Mane ruunt portis, nusquam mora, rursum eadem
 Vesper ubi è pastu tandem decedere campis
 Admonuit, tum tecta petunt, tum corpora curant.
 Fit sonitus, mussantq; oras, & limina circum
 Post ubi iam thalamis se composuere suctur.

GEORG.

In noctem, fessosq; sopor suus occupat artus.
Nec uero à stabulis pluuia impendente recedunt
Longius, aut credunt caelo aduentantibus Euris,
Sed circum tutæ sub mœnibus urbis aquantur,
Excursusq; breues tentant, & sepe lapillos

26 Vt cymbæ instabiles fluctu iactante saburræ
Tollunt, his sese per inania nubila librant.

27 Illum adeo placuisse apibus mirabere morem,
Quod nec concubitu indulgent, nec corpora segnes
In Venerem soluunt, aut fœtus nixibus edunt.
Verum ipsæ folijs natos, & suauibus herbis
Ore legunt, ipsæ regem, paruosq; Quirites
Sufficiunt, aulæq; & cærea regna refigunt.
Sepe etiam duris errando in cotibus, alas
Attriuere, ultroq; animam sub fasce dedere.
Tantus amor florum, & generandi gloria mellis
Ergo ipsas quamuis angustus terminus æui

28 Excipiat (neq; enim plus septima ducitur æstat)
At genus immortale manet, multosq; per annos
Scat fortuna domus, & aui numerantur auorum.

29 Præterea regem non sic Aegyptus, & ingens
Lydia, nec populi Parthorum, aut Medus Hydaspes
Observant, rege incolumi, mens omnibus una est,
Amisso, rupere fidem, constructaq; mella
Diripuerit ipse, & crates soluere fauorum.
Ille operum custos, illum admirantur, & omnes
Circumstant fremitu denso, stipantq; frequentes,

LIBER III.

Et sepe attollunt humeris, & corpora bello
Obiectant, pulchramq; petunt per uulnera mortem.
His quidam signis, atq; hæc exemplo secuti,
Esse apibus partem diuinæ mentis, & haustus
Aethereos dixere deum, nanq; ire per omnes
30 Terrasq; tractusq; miris, cœlumq; profundum.
Hinc pecudes, armenta uiros, genus omne ferarum,
Quenq; sibi tenuis nascentem arcessere uitas,
Scilicet huc reddi deinde, ac resoluta referri
Omnia nec morti esse locum, sed uiua uolare
Syderis in numerum, atq; alto succedere caelo:
Si quando sedem augustam, seruatq; mella
Theauris relines, prius haustus sparsus aquarum
Ore foue, fumosq; manu prætende sequaces.
Bis grauidos cogunt fœtus, duo tempora mœstis,
Taygete simul os terris ostendit honestum
Pleias, & Oceani spretos pede reppulit amnes
Aut eadem sydus fugiens ubi piscis aquosi,
Tristior hybernas caelo descendit in undas,
Illis ira modum supra est, læseq; uenenum
Morsibus inspirant, & spicula cæca relinquunt
Affixæ uenis, animæq; in uulnere ponunt.
Sin duram metuens hyemem, parcesq; futuro,
Contusosq; animos, & res miserabere fractas,
Aut suffire thymo, cærasq; recidere inanes
Quis dubitet, nam sepe fauos ignotus adedit
Stellio, & lucisugis congesta cubilia blattis,

GEOR.

Immunisq; sedens aliena ad pabula fucus
Aut asper crabro imparibus se immiscuit armis,
Aut durum tineæ genus, aut inuisa Mineruæ
In foribus laxos suspendit aranea casset.

Quo magis exhaustæ fuerint, hoc acrius omnes
Incumbent generis lapsi sarcire ruinas,
Complebuntq; soros, & floribus horrea textent.

31 Si uero (quoniam casus apibus quoq; nostros
Vita tulit) tristi languerunt corpora morbo.

Quod iam non dubijs poteris cognoscere signis,
Continuo est ægris alius color, horrida uultum
Deformat macies, tum corpora luce carentum
Exportant testis, & tristia funera ducunt,
Aut illæ pedibus connexæ ad limina pendent,
Aut intus clausis cunctantur in ædibus omnes
Ignauæq; fame, & contracto frigore pigræ.
Tum sonus auditur grauior, tractimq; susurrant,
Frigidus ut quondam syluis immurmurat Auster,
Vt mare sollicitum stridet refluentibus undis,
Aestuat ut clausis rapidus sornacibus ignis.

32 Hic iam Galbaneos suadebo incendere odores,
Mellæq; arundineis inferre canalibus ultro
Hortantem, & fessas ad pabula nota uocantem.
Proderit, & tunsum gallæ admiscere saporem,
Arentesq; rosas, aut igni pinguia multo
Defruta, uel psythia passos de uite racemos,
Cecropiumq; thymum, & graue olentia centaured.

Est

LIBER III.

33 Est etiam flos in pratis, cui nomen amello
Fecere agricolæ, facilis quærentibus herba.
Nanq; uno ingentem tollit de cespite sylvam,
Aureus ipse, sed in folijs, quæ plurima circum
Funduntur, uiolæ subluet purpura nigra,
Sæpe deum nexis ornat torquibus aræ,
Asper in ore sapor, tonsis in uallibus illum
Pastores, & curua legunt prope flumina Mellæ.
Huius odorato radices incoque Baccho,
Pabulaq; in foribus plenis adpone canistris.

34 Sed si quem proles subito defecerit omnis,
Nec genus unde nouæ stirpis reuocetur habebit,
Tempus & Arcadij memoranda inuenta magistri
Pandere, quoq; modo cæsis iam sæpe iuuenis
Insyncerus apes tulerit cruor, altius omnem
Expediam, prima repetens ab origine famam.
Nam qua Pellei gens fortunata Canopi
Accolit effuso stagnantem flumine Nilum,
Et circum pictis uchitur sua rura phæselis,
Quaq; pharetrata uicinia Persidis urget,
Et uiridem Aegyptum nigra fecundat arena,
Et diuersa ruens septem discurrit in ora,
Vsq; coloratis annis deucxus ab Indis.
Omnis in hac certam regio iacit arte salutem.
Exiguus primum, atq; ipsos contractus ad usus
Eligitur locus, hunc angusti q; imbrice tecti,
Parietibusq; premunt arctis, & quatuor addunt

G E O R.

Quatuor à uentis obliqua luce fenestras,
 Tum uitulus bima curuans iam cornua fronte
 Queritur, huic geminae nares, & spiritus oris
 Multa reluctanti obstruitur, plagisq; percepto
 Tunsæ per integram soluuntur uiscera pellem.
 Sic positum in clauso linquunt, & ramea costis
 Subiiciunt fragmenta, thymum, casiasq; uirentes.
 Hoc geritur Zephyris primum impellentibus undas
 Ante nouis rubeant quam prata coloribus, ante
 Garrula quam tignis nidum suspendat hirundo.
 Interea teneris tepe factus in osibus humor
 Aestuat, & uisenda modis animalia miris
 Trunca pedum primo, mox & stridentia pinnis
 Miscentur, tenuemq; magis, magis aëra carpunt,
 Donec ut æstiuus effusus nubibus imber
 Erupere, aut ut neruo pulsante sagittæ
 Prima leues incunt siquando prælia Parthi,
 Quis deus hanc musæ, quis nobis extudit artem?
 Vnde noua in pressus hominum experientia cœpit?
 35 Pastor Aristæus fugiens peneidæ tempe,
 Amisissis (ut fama) apibus, morboq; fameq;
 Tristis ad extremi sacrum caput astitit amnis
 Multa querens, atq; hac affatus uoce parentem.
 Mater Cyrene, mater, quæ gurgitis huius
 Ima tenes, quid me præclara stirpe deorum
 (Si modo quæ perhibes, pater est Tymbræus Apollo)
 Inuisum satîs genuisti; aut quo tibi nostri

Puls

L I B E R III.

Pulsus amor? quid me cælum sperare iubebas?
 En etiam hunc ipsum uitæ mortalis honorem,
 Quem mihi uix frugum, & pecudum custodia solers
 Omnia tentanti exuderat, te matre relinquo.
 Quin age, & ipsa manu felices erue syluas
 Per stabulis inimicum ignem atq; interfice menses,
 Vre sata, & ualidam in uites molire bipennem,
 Tanta meæ si te ceperunt tædia laudis.
 At mater sonitum thalamo sub fluminis alii
 Sensit, eam circum Milesia uellera nympha
 Carpebant Hyali saturo succata colore,
 Drymoq; Xantoq; Ligeaq; Phyllodoceq;
 Casariam effusæ nitidam per candida colla,
 Niseq; Spiog; Thaliaq; Cymodocceq;
 Cydippe, & flaua Lycorias, altera uirgo,
 Altera tum primos Lucinae experta labores,
 Cliog; & Beroe soror, Oceanitides ambæ,
 Ambæ auro, pictis incinctæ pellibus ambæ,
 Atq; Ephyre, atq; Opis atq; Asia, & Deiopea,
 Et tandem positis uelox Arethusa sagittis,
 Inter quas curam Clymene narrabat inanem
 Vulcani, Martisq; dolos, & dulcia furta,
 Atque chæo diuisos diuum numerabat amores,
 Carmine quo captæ dum fuis molliæ pensa
 Douoluunt, iterum maternas impulit aures
 Luctus Aristæi, uitreisq; sedilibus omnes
 Obstupere, sed ante alias Arethusa sorores

K 3 Proo

GEORG.

Prospiciens, summa placidum caput extulit unda,
 Et procul. O gemitu non frustra exterrita tanto,
 Cyrene soror, ipse tibi tua maxima cura
 Tristis Aristæus Penci genitoris ad undam
 Stat lachrymans, & te crudelem nomine dicit,
 Huic perculsa noua mentem formidine mater,
 Duc age, duc ad nos, fas illi limina diuū
 Tangere ait, simul alta iubet discedere late
 Flumina, qua iuuenis gressus inferret, at illum
 Curuata in montis faciem circumstetit unda,
 Accepitq; sinu uasto, misitq; sub annem,
 Iamq; domum mirans genitricis, & humida regna,
 Speluncisq; lacus clausos, lucosq; sonantes,
 Ibat, & ingenti motu stupefactus aquarum,
 Omnia sub magna labentia flumina terra
 Spectabat diuersa locis, phasimq; Lycumq;
 Et caput unde altus primum se rupit Enipheus,
 Vnde pater Tyberinus, & unde Aniena fluenta,
 Saxosumq; sonans Hypanis, Mysusq; Caius,
 Et gemina auratus taurino cornua uultu
 Eridanus, quo non alius per pinguis culta
 In mare purpureum uiolentior influit amnis.
 Postquam est in thalami pendentia pumice tecta
 Peruentum, & nati fetus cognouit inanes
 Cyrene, manibus liquidos dant ordine fontes
 Germanæ, tonsisq; ferunt mantilia uillis.
 Pars epulis onerant mensas, & plena reponunt

LIBER III.

Pocula, Panchæis adolefcunt ignibus aræ.
 Et mater, cape Mœoniæ Carchesia Bacchi
 Oceano libemus ait, simul ipsa precatur
 Oceanumq; patrem rerum, nymphasq; sorores,
 Centum quæ syluas, centum quæ flumina seruant,
 Ter liquido ardentem persudat nectare uestam,
 Ter flamma ad summum tecti subiecta reluxit,
 Omine quo firmans animum, sic incipit ipsa,
 Est in Carpathio Neptuni gurgite Vates
 Cœruleus Proteus magnum qui piscibus æquor,
 Et iuncto bipedum curru metitur equorum.
 Hic nunc Aemathæ portus, patriamq; reuisit
 Palleni, hunc & nymphæ ueneramur, & ipse
 Grandæuus Nereus nouit, nanq; omnia Vates,
 Quæ sint, quæ fuerint, quæ mox uentura trahantur.
 Quippe ita Neptuno uisum est, immania cuius
 Armenta, & turpes pascit sub gurgite phocas,
 Hic tibi nate prius uinclis capiendus ut omnem
 Expediat morbi causam, euentusq; secundet,
 Nam sine ui non ulla dabit præcepta, neq; ullum
 Orando flectes, uim durans & uincula capto
 Tende, doli circum hæc demum frangentur inanes,
 Ipsa ego te, medios cum sol accenderit æstus,
 Cum sitiunt herbæ, et pecori iam gratior umbra est,
 In secreta senis ducam, quo fessus ab undis
 Se recipit, facile ut somno adgrediare iacentem.
 Verum ubi correptum manibus, uinclisq; tenebis,

GEOR.

Tum uaria illudent species, atq; ora ferarum.
 Fiet enim subito sus horridus, atraq; tigris,
 Squamosusq; draco, & fulua ceruice leona,
 Aut acrem flammæ sonitum dabit, atq; ita uinclis
 Excidet, aut in aquas tenues dilapsus abibit,
 Sed quanto ille magis formas se uertet in omnes,
 Tanto nate magis contendit tenacia uincla,
 Donec talis erit mutato corpore, qualem
 Videris, incepto tegeter cum lumina somno.
 Hæc ait, & liquidum ambrosiæ diffudit odorem.
 Quo totum nati corpus perduxit, at illi
 Dulcis compositis spirauit crinibus aura,
 Atq; habilis membris uenit uigor, est specus ingens
 Exesi latere in montis, quo plurima uento
 Cogitur, inq; sinus, scindit sese unda reductos,
 Deprensus olim statio tutissima nautis.
 Intus se uasti Proteus tegit obice saxi,
 Hic iuuenem in latebris auersum à lumine nymphæ
 Collocat, ipsa procul nebulis obscura recessit.
 Iam rapidus torrens sitientes Sirios Indos
 Ardebat celo, & medium sol igneus orbem
 Hauserat, arebant herbæ, & caua flumina siccie
 Faucibus ad limum radij tepesfacta coquebant
 Cum Proteus consueta petens è fluctibus antra
 Ibat, eum uasti circum gens humida ponti
 Exultant rorem late dispergit amarum
 Sternunt se somno diuerso in littore Phocæ.

ipse

LIBER III.

Ipsæ (uelut stabuli custos in montibus olim,
 Vesper ubi è pristino uitulos ad tecta reducit,
 Auditiq; lupos acuunt balatibus agni)
 Consi dit scopulo medius, numerumq; recenset,
 Cuius Aristæo, quoniam est oblata facultas,
 Vix defessa senem passus componere membra,
 Cum clamore ruit magno, manicisq; iacentem
 Occupat, illo suæ contra non immemor artis
 Omnia transformat sese in miracula rerum,
 Ignemq; horribilemq; feram, fluuiumq; liquentem.
 Verum ubi nulla sugam repperit fallatia, uidus
 In sese redit, atq; hominis tandem ore locutus
 Nam quis te iuuenem confidentissime nostras
 Iussit adire domos? quid uic hinc petis? inquit, at ille
 Scis Proteu, se is ipse, neq; est te fallere cuiquam,
 Sed tu desine uelle, Deum præcepta secuti
 Venimus huc, lapsis quæ situm oracula rebus.
 Tantum effatus, ad hæc uates ui deniq; multa
 Ardentes oculos intorsit lumine glauco,
 Et grauitè frendens sic satis ora resoluit
 Non te nullius exerceant numinis iræ,
 Magna læs commissa, tibi has miserabilis Orpheus
 Haud quaquã ob meritum pœnas (ni fata resistent)
 Suscitât, & rapta grauitè pro coniuge seuit,
 Illa quidem dum te fugeret per flumina præceps,
 Immanem ante pedes hydrum moritura puella
 Seruantem ripas alta non uidit in herba.

K S At

GEOR.

At chorus equalis Dryadum clamore supremos
 Implernnt montes, sterunt Rhodopeia arces,
 Altaq; Pangaea, & Rhesi Mauortia tellus,
 Atq; Getæ, atq; Hebrus, atq; actias Orithyia
 Ipse caus solans ægrum testudine amorem,
 Te dulcis coniunx, te solo in littore secum,
 Te ueniente die, te decedente canebat.
 Tanarias etiam fauces, alta hostia Ditis,
 Et caligantem nigra formidine lucum
 Ingressus, manesq; adiit, regemq; tremendum,
 Nesciaq; humanis precibus mansuescere corda.
 At cantu commotæ erebi de sedibus imis
 Umbrae ibant tenues, simulachraq; luce carentum
 Quam multa in syluis auium se millia condunt,
 Vesper ubi aut hybernus agit de montibus imber
 Matres, atq; uiri, defunctaq; corpora uita
 Magnanimumq; heroum, pueri, innuptæq; puella,
 Impositiq; rogis iuuenes ante ora parentum,
 Quos circum limus niger, & deformis arundo
 Cocyti, tarda q; palus, innabilis unda
 Alligat, & noxies Styx interfusa coërcet.
 Quin ipse stupuere domus, atq; intima Leti
 Tartara, coeruleosq; implexæ crinibus angues
 Eumenides, tenuitq; inhians tria Cerberus ora,
 Atq; Ixionci uento rota constitit orbis,
 Iamq; pedem referens, casus cuaferat omneis,
 Redditaq; Eurydice superas ueniebat ad auras,

Pote

LIBER III.

Pone sequens (nanq; hanc dederat Proserpina lege)
 Cum subita incautum dementia cœpit amantem,
 Ignoscenda quidem, scirent si ignoscere manes.
 Restitit, Eurydicenq; suam iam luce sub ipsa
 Immemor heu uictusq; animi respexit, ibi omnis
 Effusus labor, atq; immitis rupta tyranni
 Fœdera, terq; fragor stagnis auditus auernis
 Illa, quis et me inquit, miserâ et te perdidit Orpheus?
 Quis tantus furor? en iterum crudelia retro
 Pata uocant, conditq; natantia lumina somnus.
 Iamq; uale, seror ingenti circumdata nocte,
 Inualidasq; tibi tendens, heu non tua, palmas.
 Dixit, & ex oculis subito, ceu fumus in auras
 Commixtus tenues fugit diuersa, neq; illum
 Prensanctem nequicquam umbras, & multa uolentem
 Dicere præterea uidit, nec portitor Orci
 Amplius obiectam passus transire paludem.
 Quid faceret? quo se raptâ bis coniuge ferret?
 Quo fletu manes, qua numina uoce moueret?
 Illa quidem stygia nabat iam frigida Cymba.
 Septem illum totos perhibent ex ordine mensas
 Rupe sub aëria, deserti ad strymonis undam
 Fleuisse, & gelidis hæc euoluisse sub antris,
 Mulcentem tigres, & agentem carmine quercus.
 Quales populea moerens philomela sub umbra
 Amisos queritur fœtus, quos durus arator
 Obseruans nido implumes detraxit, at illa

Flet

GEORG.

Flet noctem, ranoq; sedens miserabile carmen:
 Integrat, & mœstis late loca questit us implet.
 Nulla Venus, nulliq; animum flexere hymenæi.
 Solus hyperboreas glaciæ, Tanaimq; niualem,
 Aruaq; Ripheis nunquam uiduata pruinis
 Lustrabat, Raptam Eurydicen, atq; irrita ditis
 Dona quærens, sperctæ Ciconum quo munere matrem
 Inter sacra deum, nocturnaq; orgia Bacchi,
 Discerptum lato iuuenem sparsere per agros,
 Tum quoq; marmorea caput à ceruice reuulsum
 Gurgite cum medio portans Oeagrius Hebrus
 Velucret, Eurydicen uox ipsa, & frigida lingua
 Ah miseram Eurydicen, anima fugiente uocabat,
 Eurydicen toto referebant flumine ripæ.
 Hæc Proteus, & se iactu dedit æquor in altum,
 Quaq; dedit, spumantem undam sub uertice torrens
 At non Cyrene, nanq; ultro affata timentem.
 Nate licet tristeis animo deponere curas,
 Hæc omnis morbi caussa, hinc miserabile nymphæ
 Cum quibus illa choros lucis agitabat in altis,
 Exitium mi ere apibus, tu munera supplex
 Tende petens pacem, & faciles uenerare Nape
 Nanq; dabunt ueniam uotis irasq; remittent.
 Sed modus orandi, qui sit, prius ordine dicam,
 Quatuor eximios præstanti corpore tauros,
 Qui tibi nunc uiridis depascunt summa Licæi
 Delige, & intacta totidem ceruice inuencas,

LIBER III.

Quatuor his aras alta ad delubra dearum
 Constituc, & sicrum iugulis demitte cruoreis,
 Corporaq; ipsa boum frondoso desere luco.
 Post ubi nona suos aurora ostenderit ortus,
 Inferias Orphei Lethæa papauera mittes,
 Et nigram maclabis ouem, lucumq; reuises,
 Placatam Eurydicen uitula uenerabere cæsa.
 Haud mora, continuo matris præcepta facesis,
 At delubra uenit, monstratas excitat aras
 Quatuor eximios præstanti corpore tauros
 Ducit, & intacta totidem ceruice iuencas.
 Post ubi nona suos aurora induxerat ortus,
 Inferias Orphei mittit, lucumq; reuifit.
 Hic uero subitum, ac diælu mirabile monstrum
 Aspicium liquefacta boum per uiscera, toto
 Peridre apes utero et ruptis cfferuere costis,
 Immensasq; trahi nubes iamq; arbore summa
 Confluere, & lentis uuam demittere ramis,
 Hæc super aruorum cultu, pecorumq; canebam,
 Et super arboribus, Cæsar dum magnus ad altum
 Pulmuat Euphratem bello uictorq; uolenteis
 Per populos dat iura, uiamq; affectat olympo.
 Quo Virgilium me tempore dulcis alebat
 Parthenope, studijs florentem ignobilis oci.
 Carmina qui lusi pastorum, audaxq; iuuenta.
 Ilyre tu patula cecini sub tegmine fagi.

FINIS.

WIN QVARTVM

LIBRVM GEORGICORVM

ANNOTATIONES.

Protinus ac rii mellis caelestia dona
Exequar, hanc etiam Meccenas &c.

Quarta pars est principalis propositionis, in qua de apibus & melle scripturus, insinuatione utitur. Dicit enim de rebus paruis ac leuibus maxima se & admiranda dicturum, quae res attentum in primis auditorem ac lectorem facit. Et ut ulla in parte alia uel pluribus uel melioribus utitur translationibus. Nempe ceu Rempublicam quandam & Monarchiam apum statuens, Reges ipsis, castra, praetoria, urbes, populos, mores, studia, & bella assignat. Quae omnia sic ubique exequitur, ut nusquam non memor pulcherrimarum translationum a proposito excidat, adeoque eleganter, adeo uenuste hanc apum Rempublicam depingit, ut uel unico hoc libro satis immortale, ingenij lumen ac diuinitatem optimus Poeta ostendere potuerit, si nihil etiam aliorum addidisset. In hanc quoque partem adnotatōes paucas adiecit, atque eas breuiore, quo copiosius est haec materia a diuisis scriptoribus tractata, quorum pauci tamen admodum nobis uisi sunt: qui igitur in manus nostras peruenire potuerunt, de Apibus scribentes, hi ferme sunt Plin. natu. histo. lib. 11. cap. 5. & sequentibus aliquot.

Varro de re Rust. lib. 3. cap. 16.

Colum. lib. 10. a cap. 11. usque ad finem lib.

Palladius lib. 1. cap. 37. Idem lib. 5. cap. 8.

Aristo. de naturis anima. lib. 5. cap. 21. & 22.

Si quae numina laeva sunt &c.) Citat & expō-

IN III. GEORG.

nit hunc locum Aul. Gel. noct. Artic. lib. 5. cap. 12. 3 Principio sedes apibus.) Colum. lib. 10. ca. 11. Venio nunc, inquit, ad alueorum curam, de quibus neque quicquam diligentius praecipere potest, quam ab Higino iam dictum est, nec ornatius quam a Virgilio, nec elegantius, quam Celso. Higino ueterum authorum placita secretis dispersa monumentis industrie collegit. Virgilius Poeticis floribus illuminauit. Celso utriusque memorati adhibuit modum.

Idem paulo infra capi. 4. Apibus destinari debent pabulationes secretissima, & ut noster Maro praecipit, Viduae pecudibus aprico, & minime procelloso coeli statu, quo neque sit uentis aditus &c.

Idem infra capi. 5. Sedes apibus collocanda est, contra brumalem meridiem, procul a tumultu ac coetu hominum ac pecudum, nec calido loco, nec frigido, nam utroque infestantur.

Et quae deinceps subdit, In quibus non tam ipse de Apibus scribere, quam Virgilium uidetur exposcere, eamque ob rem omnia isto consulto relinquitur.

Sed quoniam a Varrone plurima apiariae rei uocabula ponuntur, ea fortasse non fuerit ab re, in usum studiosorum in hunc locum conijcere.

Nam cum natura, ut idem scriptor ait, plurimum apibus ingenij & artis dederit, operae praecium quoque est eius tam ingeniosae artis uocabula, & opera non omnino ignorare, quae non ex Varrone modo, uerum etiam ex Plin. & Aul. Gel. adducemus. Primum omnium

Quos graeci uocant *μελισσοποιας* ἢ *μελιττοποιας*, Latine dici possunt aluearia, seu potius Apiaria ab apibus enim, quae graece *μελισσαι* dicuntur: eadem uocantur & *μελιτροφια*, quae Latine dici possunt Mellaria. Sunt autem aluearia, quos & alucos uocant, & aluos, do-

ANNOT. EOBANI HES.

domunculæ, in quibus uel cõficiunt apes: uide Var-
ronem cap. 16 & Gellium lib. 3. cap. 20.

Apiarium proprie locus dicitur, in quo siti sunt
aluei apum.

μελισσοβότος, pastor apum.

μελισσοφυλον, Apiastrum herba, uulgo binenkraut.

Fauus est, quem fingunt cauatum e cera, de quo
uide Plinium lib. 11. cap. 14. Varro.

Domum in fiuo faciunt apes sex angulis, id est,
totidem quot habent pedes, quod Geometræ hexa-
gonon fieri in orbe rotundo ostendunt. Plin. Varr.

Prima operis fundamenta Metyn uocant periti.

Secunda Pissocaron. Tertia propolin.

Erythæce apum cibus, quam alij Sandaracã, alij
Cerinthum uocant. Plin. lib. 11. cap. 7.

Fucus quæ & furæ uocãt, imperfecta est apis & aculeo
caret, serotini sætus, & quasi seruitia ueræ apii. Plin.
Vespa quæ similitudinẽ habet apis, neq; socia est ope-
ris, et nocere solet mortuõ, quã apes a se discernunt. Var.

Quid ex quolibet genere florum, herbarum, atq;
arborum conficiant apes, apud iam citatos scripto-
res uidere licet cumulatissime, præcipue Plinium &
Varronem, sed & Columellam.

De melle uerba dumtaxat Plinij adscribemus,
qui lib. 11. cap. 12.

Venit hoc, inquit, ex aere, & maxime syderũ ex-
ortu, præcipueq; in ipso Syrio explendente sit, nec
omnino prius Vergiliarũ exortu sub lucanis tẽpori-
bus. Itaq; cũ prima aurora folia arborũ mella rosca
da inueniunt. At si qui in tutino sub diuo fuere un-
ctis liquore uestes, capillumq; concretum sentiunt,
siue est ille cœli sudor, siue quædam syderum salius,
siue purgantis se aeris luccus, siue aquæ est, & purus

IN III. GEORG.

ac liquidus, & suæ naturæ qualis defluit primo.
Nunc uero e tanta cadens altitudine, multumq; dũ
u nit sordescens, & obuiio terræ halitu infectus. Pre-
terea a fionde ac pabulis potus, & in utriculos con-
gestus apum, ore enim uomunt. Ad hæc succo flo-
rum corruptus, & alueis maceratus, totiesq; muta-
tus, magnã tamen cœlestis naturæ uoluptatẽ affert.
Hactenus Plinius. Quæ uerba ideo adscripsimus, q;
uidentur maxime proprie naturã mellis describere,
& ex aere ipsum esse: quod Virg. noster, omnis natu-
ræ consiliosissimus, haud quaquam ignorauit, cum
diceret. Acrij mellis cœlestia dona. Ideoq; uel hoc
Plinio loco, hic Virgilianus explicatus esto.

Eadẽ fermẽ cũ Plinio prodit Arist. de naturis ani-
malũ li. 5. ca. 22. Cõficiunt, inquit, fauos e floribus,
cerã ex lachrymis arboris, mella ex rore aeris & c.

Superuacuum est præsertim aliud agentibus
prosequi, quæ de natura mellis Hippocrates, Dio-
scorides, Galenus, & alij Medici prodiderint.

4 Absint & picti.) Plin. li. 11. ca. 18. de apibus lo-
quẽs. Odere, inquit, sædos odores & procul fugiunt,
sed & infectos. Itaq; unguenta redolentes infestant.

Impugnãt eas naturæ eiusdẽ degeneres ueste atq;
crabrones, et e culicũ genere quæ uocãtur muliones.
Populantur hirundines, & quædam aliæ aues & c.

Nota fabula est Progen in hirundinẽ mutatam,
Meropen uero auiculã aiunt esse, quæ latine dicitur
Apiastra, & uescatur apibus, pallido intus colore
pennarum superne Cyaneo, priori subrutilo. Quo
in loco Seruij errorẽ notat, author Cornu Copiæ.
Colu. itẽ li. 10. ca. 14. quæadmodum ab huiusmodi
incõmodis curadæ apes sint, docet. Idẽ ca. 7. plura.

Simili modo Palladius libro 5. cap. 8.

L Ore

ANNOT. EOBANI HES.

5 Ore ferunt dulcem.) Id cum de alijs auibus pullos suos, hoc cibo pascētibus tum maxime de Mero pibus potest intelligi. Nam has produunt parentes suos in specubus reconditos sic pascere. Quod & ipsum de Ciconijs legitur. Idēq; gręcis est ἀνπιλαρ-
ῆς. Sed nihil hoc ad præfens.

6 At liquidi fontes.) Hunc locum citans, ut præ-
rag; alia huius Poetæ, etiam exponit satis copiose
Columel. libro. 10. cap. 5. & statim subdit.

Sive, igitur, ut dixi, præterfluens unda, uel putea-
lis canalibus immissa fuerit, uirgis ac lapidibus ag-
geretur apum caussa.

Pontibus ut crebris possint consistere &c.

7 Hęc circū castia.) De pastione apū loquens Co-
lum. Eadē, inquit, regio fecunda sit fruticis exigui,
& maxime Thymi, aut Origani, aut etiā thymbræ
uel nostratis cunilæ, quā Satureiam uocāt. Post hæc
frequens sit incrementi maioris furculus, ut Rosma-
rinus, et utraq; Cythisus. Item semper uirens pinus,
& minor Ilex, & quæ sequuntur. Palladius quoque
antē memorato loco, Sit abundans, inquit, locus flo-
ribus, quos in herbis uel fruticibus, uel in arboribus
prouret industria. Inde nominatim plurima ponit
quę apud ipsum uidere est. Eadē Varro & Plinius.

8 Ipsa autem seu corticibus.) Varro memorato
antē loco sic scribit, Aluos alij faciunt ex uiminibus
rotundas, alij ē ligno ac corticibus, alij ex arbore
caua, alij fictiles, alij etiam ex ferulis quadratas, lon-
gas pedes, circiter tres latas pedem. Et paulo post,
Hęc omnia uocant à mellis alimonia aluos: & item
paulo post, Media aluo, qua introeant apes faciunt
foramina parua dextra ac sinistra &c. hoc enim di-
xit Poeta, Angustos habeant aditus &c.

IN III. GEORG.

Colum. lib. 10. capi. 6. ea aluearia maxime pro-
bat ac utilissima esse dicit, quæ ex subere ac cortici-
bus fiant, quia nec hyeme rigeant, nec æstate can-
deant, fictilia ferme omnes damnant &c.

Idem cap. 7. Foramina, inquit, quibus exitus &
introitus datur, angustissima esse debent, ut q̄ mini-
mum frigoris admittant. Eaq; satis est, ita forari ne
possint capere plus unius apis incrementum. Sic nec
uenenatus stellio, nec obsecnum scarabei, nec papi-
lionis genus, lucifugæq; blattæ, ut ait Maro, per la-
xiora spacia ianuæ fauos populantur.

Palladius item, Aluearia, inquit, meliora sunt, quæ
cortex formabit raptus ex subere, quia non trans-
mittunt uim frigoris aut caloris &c.

Idem, Augustus tamen aditus admittat exami-
na propter frigoris & caloris iniuriam &c.

9 Sape etiā effossis.) Id Aristot. 5. de natu. anima
lib. li. ca. 22. Apud Themiscirā circa Thermo doontē
amne apes tam in terra q̄ in alueis faciunt fauos, qui
pari admodū ceræ contineant, & mel crassius red-
dāt. Idē paulo post, Sunt etiā apes, inquit, quę fauos
sub terra triplici ordine faciant, in quibus mel est.

Plinius ibidem, ubi supra cap. 18. circa Thermo-
doontē, inquit, fluuium duo sunt apū genera. Alia-
rū quæ in arboribus mellificant. Aharū quę sub ter-
ra triplici cerarum ordine uberrimi prouentus.

10 Tu tamen & leui.) Colu. lib. 10. ca. 7. Ora, in-
quit, quæ præbent apibus uestibula, proniora sint q̄
terga, ut ne influāt imbres: & si forte tamē ingressi
fuerint, nō immorentur, sed per aridū effluant. Pro-
pter quod cōuenit aluearia porticibus supermuniri.
Sin aliter, luto punico frōdibus illitis adubrari. Qd̄
regimen cū frigora & pluuias tū æstus arcer. Nec

ANNOT. EOBANI HES.

tamē ita nocet huic generi calor is æstus, ut hyems.
 11 Neu propius tectis.) Taxus arbor uenenata est, propterea uel nullū, uel pessimū ex ea mel gignitur. Igitur & ipse in Bucolico ludicro, Sic tua Cyrenas fugiat examina taxos. Vide Colu. li. 10. ca. 4.
 Cancrorum etiam, inquit Plinius, odore si quis iuxta coquat, examinantur.

Col. ubi sup. cap. 5. Grauis et tetri odoris, inquit, non solum uirentia, sed & quælibet res prohibeantur: sicut cancri nidor, cum est ignibus adustus, aut odor palustris cœni, nec minus uitentur caua: rupes aut ualles arguta, quas græce *ἔχου* uocant.

Hoc obiter admonendum, Columellā hic græco uerbo usum, quo latino usus est Varro. Is enim sic scribit. Melittonas sic facere oportet, quos alij melitrophia appellant, eandem rem quidā mellaria primum secundum uillam potissimum, ubi nō resonēt imagines. Hic enim sonus harum fuga existimatur esse. Quis uerbis imaginem latine dixit, quam græci *ἔχου* uocant, quæ soni est repercussio, quod & pulcherrime expressit Poeta hac periphrafi Vocisq; offensa refultat imago. Sed & Palladius sic latine. Vitetur odor cœni, & cancer adustus, & locus qui ad humanam uocem falsa imitatione respondet, & hic enim eandem rem expressit *καρποφασίας*.

Eadem Plinius cap. 19.

12 Quod superest.) Totus hic locus rationē quadam regiminis, & quasi Reipublicæ administratiōnem apum continet, cuius descriptionem pulcherrimam uideto apud Plinium eo, quē citauimus iam sæpe lib. cap. 17. per totum, & apud Columellam citato libro cap. 9. ubi inter alia sic quoq;.

Talis est, inquit, natura apum, ut pariter quæq; plebs

IN III. GEORG.

plebs generetur, cum regibus, qui ubi euolandi uires adepti sunt, consortia dedignatur uetustiorum, multoq; magis imperia, quippe cum rationabili genere mortaliū, tum magis egentibus consilij mutis animalibus, nulla sit regni societas. Itaq; noui duces procedunt cū sua iuuentute, quæ uno aut altero die in ipso domicilij uestibulo glomerata consistens, egressu suo proprię desyderiū sedis ondit. Et paulo post. Siquidē ferē ante tridū q̄ eruptionē facturæ sunt, uelut militaria signa mouentium tumultus ac murmur exoritur. Ex quo ut uerissime dicit Virg.

13 Corda licet uulgi.) Itaq; maxime obseruare debet, quæ istud faciunt, ut siue ad pugnam eruperint, nam inter se tanquam ciuilibus bellis, & cum alteris, quasi cum exteris gentibus præliantur, siue fugæ causa se proripuerint, præsto sit ad utrunq; casum paratus custos, pugna quidem uel unius inter se uel duorum examen discordantium facile cōpescitur. Nam ut ait idem.

14 Pulcris exigui iactu.) Aut aqua multa passoue, aut alio quo liquore simili resperso, uelut familiari dulcedine sæuientium iras mitigante. Nam eadem etiam dissidentes reges conciliant. Eadē ferē omnia Plinius quoque & in primis Varro loco iam sæpius citato.

15 Deterior qui uisus eum.) Si constat, inquit Columella, principibus gratia maneat pax incruenta: Sin autem sæpius aciem dimicantis notaueris, duces seditionum interficere curabis. Dimicantiū uero prælia prædictis remedijs sedantur. Ac deinde cum examen uel agmen glomeratum in proximo frondentis arbusculę ramo confederit, animaduertito, an totum examen in speciem unius uæe depen-

ANNOT. EOBANI HES.

deat. Idq; signum erit, aut unum regem inesse, aut certe plures bona fide reconciliatos patieris, dum in suum reuolent domicilium. Sin autem duobus aue etiam compluribus uelut uberibus deductum fuerit examē, ne dubitaueris, & plures proceres, & adhuc iratos esse, atq; in his partibus, in quibus maxime uideris apes glomerari, requirere duces debetis. Itaq; succo prædictarum herbarum, id est, Melissophyli uel apiastri manu illita, ne ad tactū diffugiant leuiter inferes digitos, & deductas apes scrutaberis, donec authorē reperiēris, hætenus ille. Sed & sequenti mox capite, Omnes igitur duces notæ deterioris Dede neci melior uacua sine regnet in aula, qui tamē & ipse spoliandus est alis, ubi sapius cū examine suo conat̄ eruptione facta, pfugere &c. Hoc & infra Poeta significat. Tu regibus alas.

Eripe &c.

16 Alter erit maculis.) Versus hosce inuenit nihil & accommodat suo proposito Colu. sed non ab re. Sic enim scribit, Sunt aut̄ hi reges maiores paulo & oblongi magis q̄ cæteræ apes, rectioribus cruribus, sed minus amplis, pinnis pulchri coloris & nitidi leuesq; ac sine pilo, sine spiculo, nisi quis plentem, quasi capillum, quem in uentre gerunt aculeū putat, quo & ipso tantum ad nocendum non utuntur. Quidam etiam infusci atq; hirsuti reperiuntur, quorum pro habitu damnabis ingenium.

Nam duo sunt Regum facies duo corpora plebis

Alter erit maculis auro squallentibus ardens

Et rutilus clarus squamis insignis & ore.

Sic enim hos uersus ille, paulo immutato ordine uerborum citat, suo deseruiens proposito.

Atq; hic maxie probatur, qui est melior, nā deterior

IN IIII GEORG.

rior sordido sputo similis tā sordus est. Quā puluere ab alto. 17 Cū uenit & terrā.) Pli. quoq; de Regibus apū inter alia sic. Duo aut̄ gñæ eorū, Melior niger uariūsq; Omnibus forma semp̄ egregia, & duplo q̄ cæteris maior, pennæ breuiores, crura recta, ingressus celsior. In fronte macula quodam diademate cādens. Multū etiā nitore à uulgo differēt etc.

Consentiunt in hoc & reliqui.

18 Inuigent croceis.) Hoc loco uidetur occasione captasse tantum indicandise, de cultu hortorū non potuisse scribere, quæ res maxime curæ apum est necessaria, de quibus tamen post eum diligentissime scripserunt Columella, Palladius, & Plinius.

19 Nāq; sub Oebaliq;.) Oebaliæ turres altas nunc ~~περιφρασμῶς~~ Tarentū dicit maritimū Italiæ oppidū, qd̄ in Calabrię finibus id cōdidere Oebali. i. Lacedæmoniū, duce Phalāto, historia legit̄ apud Strabo. & Iusti. Est aut̄ paulo durior hæc periphrasis, quia de Ioginquo petita. Coritiū uero senē Cilicia dicit ab antro Coritio, quod in mōte eiusdē nois aliq; in Pamphilia, aliq; in Cilicia ponūt, iuxta hoc Mela optimū Crocū nasci tradit. Videt̄ hic Poeta alludere, ad historiā belli Pyratice à Pomp. Magno cōfecti, qui remigibus Pyratarū in Italia agros dedit, ut scribit Apianus in li. Mythriddico, & Plut. in uita Pompei.

20 Regum æquabat opes animis.) Laus est uitæ Pythagorę, quæ hortēsisbus cōrenta, abstinebat ab animātibus. Ostendit aut̄ naturā paucis contentam esse, opinionē uero ne immēsis quidē, ut ait Seneca: & Pli. cum sæpe alibi, tum maxime lib. 19. cap. 4. conqueritur. Acquabat igitur, inquit, diuitias regū, non facultate, quæ exiguę erant, sed animo, qui paucis contentus luxum Regium facile contemnebat.

L 4 Hanc

ANNOT. EOBANI HES.

Hanc quoq; uitam mirifice laudat Horatius in Epodo, Beatus ille &c. ubi inter alia sic quoq;.

Quod si pudica mulier in partem iuuet

Domum atq; dulces liberos

Sabina qualis, aut perusta solibus

Pernicis uxor Appuli,

Sacrum uetustis extruat lignis focum

Lassi sub aduentum uiri

Claudensq; rextis cratibus latum pecus,

Distenta siccet ubera

Et horna dulci uina promens dolio

Dapes inemptas apparet,

Non me lucrina iuuent concilia

Magisue Rhombus aut Scari &c.

Vbi dapes inemptas simili ratione hunc opinor

locum imitatus dixit, sed & Iuuenalis Satyra 3.

Viue bidentis amans & culti uillicus horti

Vnde epulum possis centum dare Pythagoræis.

21 Verum hæc ipse equidè.) Seruius ait Gargiliū

Martialè quendam significari, quem de hortis scri

psisse tantū intelligere possumus. Mihi quidem, ut

hoc sicut alia pleraque ingenue fatear, nihil de illo,

uel quis fuerit, uel quid scripserit, compertū est. Ve-

rum Columellā hoc Virgiliū uelut decretū exequu-

tum esse, nemo ignorat. Sic em librū 11. auspicatur.

Hortorum quoq; te cultus Syluine docebo

Atq; ea quæ quondam spacijs exclusus iniquis

Cum caneret latus segetes, & munera Bacchi

Et te magna Pales, nec non cælestia mella

Virgilius nobis post se memoranda reliquit.

Tum uero & de hortis diligentissime & elegan-

tissimis carminibus, ut de prosa oratiōe, quæ passim

in Mēsisbus est, taceam, scripsit Palladius. Omnium

uero

IN IIII. GEORG.

terro longe felicissime Plinius.

22 Nūc age natu.) Naturas dicit. i. mores, nā ut ait

Pli. mores habet, cuius uerba paulo alius reperā, qd

ad totum hunc locum præcipue faciant. Nam de in-

sectis loquens, Inter omnia, inquit, principatus apibus

& iure præcipua admiratio. Solis ex eo genere

hominum causi. genitis, mella contr. hūt, succum q;

dulcissimum, atq; iubilissimū ac saluberrimū, fauos

constringunt & ceras. Illæ ad usum uitæ laborem tole-

rant, opera conficiunt. Remp. habent, consilia pri-

uatim ac duces gregum, & quod maxime sit mi-

rum, mores habent, hæctenus Plinius.

Eadem ipse idem latius infra ca. 10. ubi pulcher-

rimam earum τὴν πολιτικὴν describit. Sicut & aliq;

quoq; quos citauimus.

23 Solæ communes natos &c.) Hoc quod præce-

pit in Republica sua Plato, uxores & liberos chari-

tate Reip. debere esse cōmunes, a solis apibus obser-

uari potuisse putant, cum nihil nisi cōmune norint,

ut ait Plin. nisi quod Regias imperatoribus futuris

in una parte aluei extruūt amplas, magnificas, lepa-

ratas, ac tuberculo eminentes, ut idē ibi. ca. 11. scribit.

24 Et pingue tiliam.) Vno hoc loco, quod sciam,

dissentit a Virgilio Columella, qui libro 10. cap. 4.

sic scribit. At tiliæ solæ ex omnibus sunt nocentes,

taxi repudiantur.

Sed enim & Plinius T. iam non improbat, libro

11 cap. 12. ubi Sorbetur, inquit, optimum & minime

fronde infestum è quercus tiliæ arundinum folijs.

25 Omnibus una quies.) Etsi iam dudum multa

fatis de apibus dicta uideri poterant, & locū paulo

ante indicauimus, in quo hæc, uelut Reipu. admini-

stratio describeretur, uisum tamen est operæ præciū,

L 5 &

ANNOT. EOBANI HES.

& hoc loco, propter adiucendū nimiū quæsituris laborē, pauca quædam adscribere. Itaq; Pliniū uerba sunt hæc. Ratio operis, Interdiu statio ad portas more castrorū. Noctū quies in matutinū, donec una excitet omnes gemino aut triplici bombo, ut buccino alii quo. Tunc uniuersę prouolant, si dies mitis futurus est, prædiuinant em uentos, hymbresq; & tunc se continent tectis. Itaq; tēperie cœli (hanc em inter præscita habet) cum agmen ad opera processit, alix flores aggerūt pedibus, alix aquā ore guttasq; lanugine totius corporis. Quarū adulescentiores ad opera exeunt, & supradicta conuehunt, seniores intus operantur. Et quę in hunc modum sequuntur alia, quibus locus hic Poetæ adamussim respondet omnibus.

Sed & Varro omnes, inquit, ut in exercitu uiuūt, atq; alternis dormiunt, & opus faciunt pariter, & ut colonias mittunt. Hiq; duces conficiunt quędam, ut imitatione tubæ ad uocem &c.

26 Ut Cymbæ instabiles.) Plin. ibidem ubi supra cap. 10. Gerulę, inquit, secundos status captant, si coarriatur procella, apprehensis ponduscule lapillis se librant, quidam in humeros eum imponi tradunt.

27 Illū adeo placuisse.) Plin. ibid. cap. 16. Factus quo nam modo progredient, inquit, magna inter eruditos & subtilis quæstio fuit. Apum enim coitus uisus est nunq̄, plures existimauere oportere confici floribus compositis apte atq; utiliter. Aliqui coitu unius, qui rex appellatur in quoq; examine, hūc esse solū marē præcipua magnitudine ne sat hifcat. Ideo fortū sine eo non ædi, apesq; reliquas tanq̄ marē fæminascomitari, non tanq̄ ducē, hætenus ille. Esforibus nasci Poetæ opinio est: sed eodē capite paulo post, suam opinionē interponens Plin. Quod cer-
tum

IN III. GEORG.

tum est, inquit, gallinarum modo incutār, id quod exclusum est, primū uermiculus uidetur candidus, iacens transuersus, adherensq; ita ut pascere uideat. Rex statim mellei coloris, ut electo flore ex omni copia factus, neq; uermiculus, sed statim pēniger &c.

Aristo. de nat. animalū. lib. 5. cap. 21. interprete Theodoro, sic ait, De generatione apum uaria sententia est. Alij enim eas parere & coire negant, sed deportare fœtū existimant, nec unde portent, constat inter omnes. Sed aliq̄ ex flore Callyntri, aliq̄ ex flore arundinis, aliq̄ ex flore oleæ aiunt: argumētūq; offerunt, quod cum oliuarū prouentus sit largior, tunc plura examina prodeant. Sunt qui suorum quidē fœturam comportari ab aliquo ex his, quę modo dixi, arbitrentur. Sed apū generi ortū præitari à ducibus &c. Vide eundem cap. mox sequenti.

Varro sic scribit. Primum apes nascuntur partim ex apibus, partim ex bubulo corpore putrefacto.

Phinius quoq; libro eodē capite 20. reparari eas posse scribit iuueniorum corpore exanimato. Sicut equorum uespas atq; crabrones, sic asinorum scara-beos, mutante natura ex alijs quædam in alia.

Sed de hoc posterius.

28 Neq; enim plus.) Hoc spacium & Plinius illis tribuit loco iam citato. Aristoteles autem, ubi supra ait, Vita apū anni sex, nonnulla etiam septe possunt complere. Similiter & aliq̄. Examen tamē in decē annos durare pot. Columella, Phinius & Aristo.

29 Præterea Regē non sic.) Quoniam multa iam ante dicta sunt de apum regibus, hoc tantum de honore & obseruantia, quibus hoc genus Regē suum prosequitur, adiiciendū, in quo tamē si omnes una quasi uoce de huiuscemodi rebus scribentes cōsentiant,
liber-

ANNOT. EOBANI HES.

libentius tamen uerbis utemur Plinij, ut cum plurimum autoritatis, tum non minus elegantie habentibus. Ea sunt lib. 11. cap. 17. huiusmodi. Illud constat imperatorem aculeo non uti. Mira plebei circa eum obedia, cum procedit una est. Totum examen circa eum conglobatur, cingit, protegit, cerni non patitur. Reliquo tempore cum populus in labore est, ipse opera intus circuit similis exhortanti, solum imminis. Circa eum satellites quidam, licet resq; assidua custodientes autoritate, procedit foras non nisi migraturo examine. Id multo intelligitur ante aliquot diebus murmure intus strepente apparatus inditio diem tempestiuum eligentium. Si quis alam ei detruncet, non fugiet examen. Cum processere, se quæq; proximam illi cupit esse, & in officio conspici gaudet, fessum humeris subleuant, ualidius fatigatum ex toto portant, si qua lassatus defecit, aut forte aberrauit, odore prosequuntur. Vbiunq; ille cõsedit, ibi cunctarum castra sunt &c. Eadem ferme cæteri omnes.

30 Terrasq; tractusq;.) Sponte prætereo, quæ plurima dici hic possunt, de animorū immortalitate ac origine, rerumq; transmutatione, cū ea & alibi tractari debeant, & locus sit idem pleniore descriptione in 6. Aeneid. li. explicatus, & apud Macrobiū in Somnio, quæ nos in adnotationibus, etiam Eclogæ quartæ, sed cui sim artigimus, ibi, Ab Ioue principium, Mulæ Iouis omnia plena.

31 Si uero, quoniã casus.) Signa morborū apum hic prosequitur, inde ponit & remedia. Plin. lib. 11. capite 18. sic scribit, Quin & morbos suapte natura sentiunt. Index eorum tristitia torpens, & cum ante fores in teporem Solis promotis aliæ cibos ministrant,

IN IIII. GEORG.

strant, cum defunctis progerūt, funerantiumq; morte comitantur exequias. Rege à peste consumpro, mœret plebs ignauo dolore, non cibos conuehunt, non procedunt. Tristi tantum murmure glomerantur circa corpus eius, subtrahit itaq; deducta multitudine, alias spectantes, exanimem luctum non minuent. Tunc quoq; ni subueniatur, fame moriūtur. Hilaritate igitur & nitore sanitas æstimatur.

32 Hic iam Galbancos.) Remedia apum docet, quæ plaræq; ponunt, & alij scriptores. Plin. lib. 11. cap. 20. Varro lib. 3. cap. 16. Hoc loco præcipue legendus Colum. qui lib. 10. cap. 13. plurima apū morbis laborantium ponit remedia. Verba eius pauca subscribam. Ita enim libro 10. cap. 13. scribit.

Necnon ille etiam morbus maxime est conspiciendus, qui horridas contractasq; carpit, cum frequenter aliq; mortuarum corpora domicilijs suis effrūt; aliæ intra tecta, ut publico luctu mœsto silentio torpent. Id cum accidit, arundineis infudi calamis offeruntur cibi, maxime decocti mellis, et cum galla uel arida rosa detriti.

Galbanum etiam ut eius odore medicentur intendi conuenit, passosq; & defruto ueteri fessas sustinere. Hactenus Columella, hæc autem omnia Poëta dicit, ac deinde subdit.

33 Est etiam flos in pratis.) De hoc ita Colum. eodem loco, Optime tamen facit amelli radix cuius est frutex luteus, purpureus flos, ea cum uetere uino Aminæo decocta exprimitur, & ita liquatus eius succus datur. Et notandum, quod hanc per digressum quendam latius describit, ut supra libro 11. malum persicam, & alia quæpiam alibi.

De Centaurea uero, quam herbam hic graued-

ANNOT. EOBANI HES.

Ientem Poeta dicit, uideto Plinium lib. 25. cap. 6. Et Dioscoriden libr. 3. capi. 7. Theophrastum libro 9.

Item, uinum defrutū quale sit quoq; modo fiat. Columella lib. 13. cap. 19. & 21. & Plin. lib. 14. ca. 9. & c. & Palladium lib. 13. cap. 18.

54. Sed si quem proles.) Docuit quemadmodum a nocentis animalium ceterarumq; rerum custo diendæ. Deinde quomodo a morbis leuandæ sint apes. Nunc quibus rationibus, si uel casu, uel morbo perierint, reparari possint, ostendit. Quæ ratio, & si non est fabulosa, nam ab alijs quoq; traditur, *ἡ ἀπαρ- κωσύς*, tamen quandam habet in sequentem fabulo- sam narrationem. De hac igitur opinione Plinij & Columelle sententias, quoniam nec Aristoteles, nec alij quicquam huius meminere, adscribemus. Plinij ex lib. 11. cap. 20. uerba sunt hæc. Sunt qui mortuas si intra tectum hyeme seruentur, deinde sole uerno torreantur, ac siculneo cinere toto die foueantur, pu- tent reuiuiscere. In totū uero amissas, reparari uen- tribus bubulis recentibus cum fimo obrutis. Virgilius iuuenecorum corpore exanimato. Sicut equorum uespas atq; crabrones, sicut asinorum scarabæos mu- tante natura ex alijs quædam in alia & c.

Colu. lib. 10. cap. 14. loquens de tempore, quod est inter Solstitium & ortum caniculæ, sic scribit, Cæ- terum hoc eodem tempore progenerari apes posse iuueno perempto Democritus & Mago, nec mi- nus Virgilius prodiderūt. Mago quidem uentribus etiam bubulis, idem fieri affirmat, quam rationem diligētius prosequi superuacuum puto, consentiens Celiō, qui prudētissime ait, nō tanto interitu pecus istud amitti, ut sic requirendum sit. Hactenus Colu.

Quod uero Arcadij magistri dicit Poeta, de Ari

stæo

IN IIII. GEORG.

stæo intelligendū est, quem scribit Iustinus regnatū in Arcadia, primumq; usum mellis reperisse. Quāuis Poetæ hoc Baccho tribuant, ut Ouid. 3. Fastorum. Liba Deo fiunt succis quia dulcibus idem

Gaudet, & a Baccho mella reperta ferunt.

Cuius Poetæ, quoniam incidit mentio, habes ean- dem hanc rē ipsius libro Pastor. 1. & Meta. ultimo.

55. Pastor Aristæus.) Habet hic locus duplicem narrationē, ut rursus fabulosam, usq; ad finem libri. De Aristæo scil. & Orpheo, quem totum locum scri- bit Seruius mutatum esse, cum ante laudes Galli (cu- ius mentionem supra in Bucolicis, Eglogis sexta & ultima fecimus, contineret, eumq; iussu Augusti cū Gallus coniurationis compertus, & ob hoc occisus esset, in hanc fabulam commutatam. Est hæc fabula Aristæi, ut paulo ante dixi, etiam apud Ouid. primo Fastorum. Quæ uero de Protheo dicuntur hac fa- bula, in Latinis & Græcis Poetis passim habentur, præcipue Homeri Odyssæe libro quarto. Orphei ad inferos descensum, recuperationem Eurydices, eius dem rursus amissionē, ipsius fletus & c. Videto apud Oui. lib. Meta. 10. Mortem eiusdem li. undecimo.

Præterea nihil uisum est adnotare ex hac fabu- la, quoniam nec magnopere ad rem quam ageba- mus pertineret, nec longior in re fabulosa insumen- da opera uideretur, et essent alioqui ex aliorum iam commentarijs satis nota, quæ hic quoq; commenta- rium aliquem desyderare potuissent.

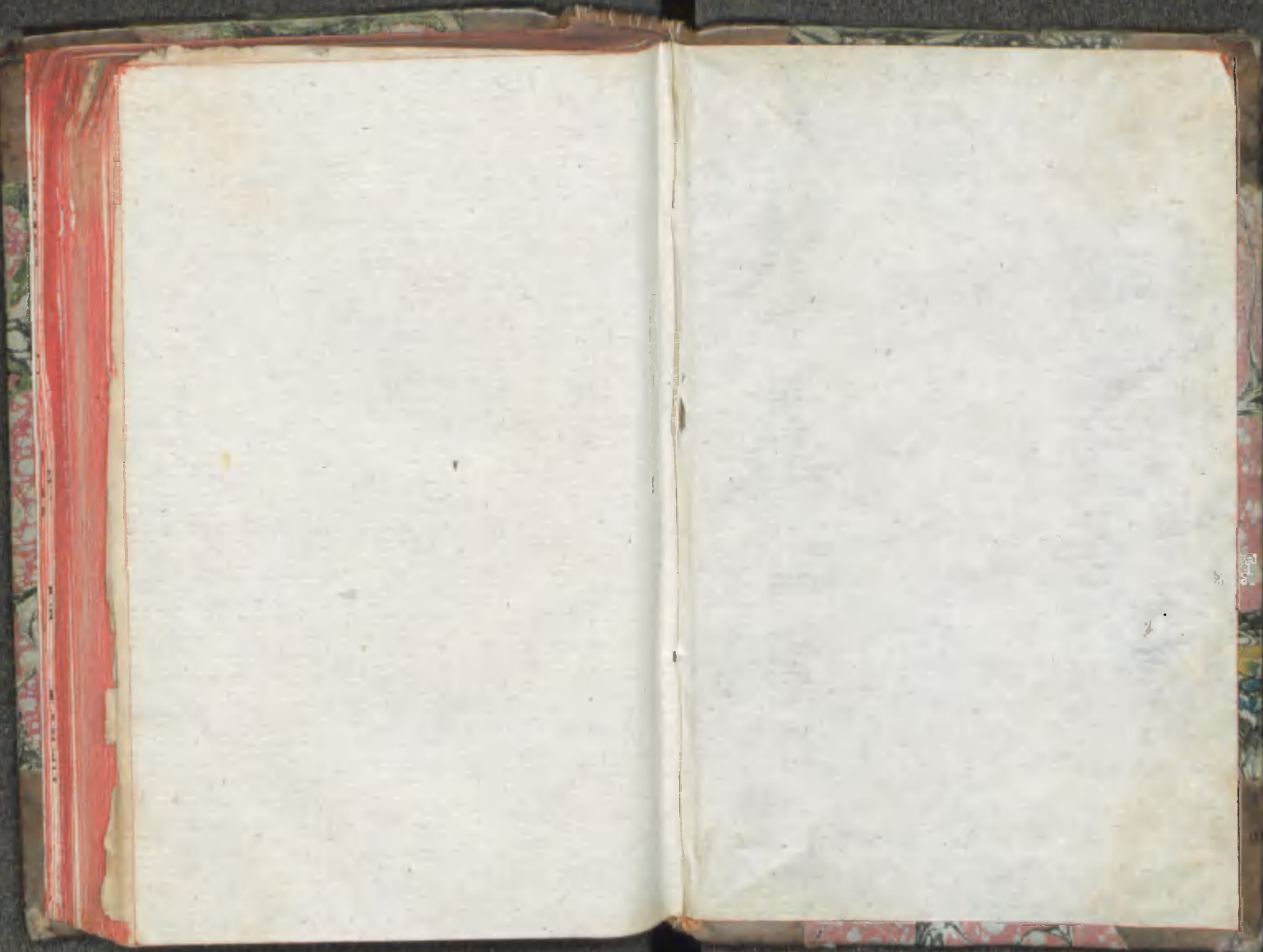
FINIS ANNOTATIONVM
Eobani Hessi in Quartum Georgico-
rum Librum.

222. b. 1.

16. VI. 1853.

De Solano Hesper of. 807. Mereri Diction-
naire historique

31. I. 1825.

R IIe
189^a

